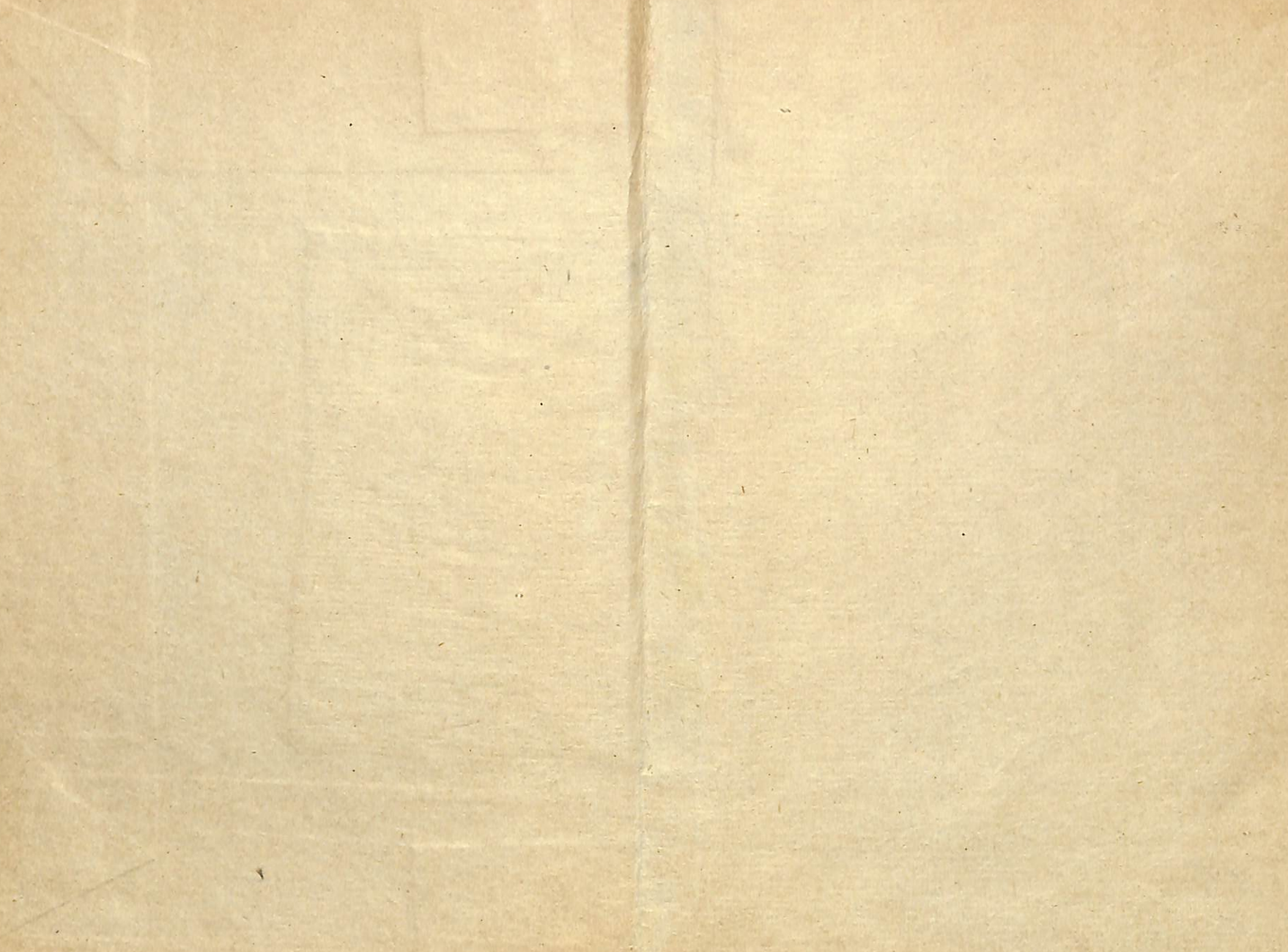

L. Donald Hays

Whitby

897 99

p-71

ԼԱՅԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑ

91.99
3-71

1929

19 NOV 2011

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՂԵՆՑ

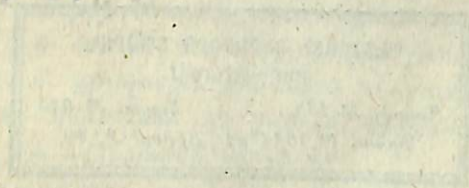
91-99

9-71

42

ԱՄԵՐԻԿԱ

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

1 120

320

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ -- 1929

12162-57

ՊԵՏՏՐԱՏԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱՐԱՆ
ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Պատվ. № 153

Հրատ. № 925

Դրատ. № 1634(բ) — Տիրած 2,00

ՆՈՐԻՑ ԴԵՊԻ ԱՀԱՐԿՈՒ ՔԱՂԱՔԸ

Մեր նավը կանգնած է Շերբուրգի ծովափից հե-
նց Յերեկոյան, յերբ ովկիանոսի թանձր ու մռայլ
փոփոխությունները փոփոխեցին, սկսեց վառվել նա ինչպես մի
խառնի խարույկ ամայի ու մութ տարածություն
հեջ: Դեկտեմբերին ահարկու յե ովկիանոսը, գոռալով
նավովում է, հեռում, գալարվում, պտույտներ է գոր-
ում հեռվում, գիշերալին և ահավոր հեռվում: Ովկիա-
նոսը բացից գոռումներ են լսվում, վիթխարի, ահեղ
մով: Դա ովկիանոսի յերգն է:

Սանդուղքները քաշեցին, փոքրիկ նավակները
արձրացան և սպիտակ խոշոր հավերի նման թռե-
ն նավի կողերին: Հանկարծ սկսվեց մի բան խոխը-
սկզբում՝ անախորժ, բայց հետո դարձավ մի վայ-
նի ուրիշ: Խարիսխներն են վեր քաշում, նավի հե-
տորդմն սկսում է փրփրել, մութ ծովն սկսում է ըս-
տակել, շարժվում է արդեն նավը: Բոցավառվող նա-
վի հսկա լապտերի նման սկսում է սուրալ անհա-
տակ ջրերի մակերեսին:

Ծովը մռնչում է գոլըսը, մենք նստած ենք ընթ-
իքի սեղանների շուրջը, յերբեվում ենք և ուտում:
Նստերը հեռոցհեռե քաշվում են կաբլինները. նրանք
են դիմանում նավի յերբեռումին, նոր են զգում, վոր
աշխարհն ինքը յերբեվում է ու դառնում:

Իջնում եմ իմ կաբլինը: Չորս հոգի յենք կաբի-

նում: Մյուսներն արդեն տեղավորված են, յերկարել են իրենց նեղ մահճակալների վրա և հանգստանում են: Մեկը քիթն է խառնում:

— Կամ հուլյն ե, կամ հայ,— մտածում եմ:

Մի հարցում եմ ուղղում քիթ խառնողին անգլիերեն լեզվով: Պատասխանում է անգլիերեն, բայց «հ» տառը «խ» է արտասանում:

— Հուլյն ե,— յեզրակացնում եմ:— Թերևս թուրքերեն կարող եք խոսել:

— Այո, կարող եմ, բայց չեմ ցանկանում խոսել,— պատասխանում է կոպտաբար:

Հոռում եմ և մտածում: Հուլյների շովինիզմը հասել է իր ամենագարշելի գագաթնակետին: Ո՞ւր են գնում այդ հուլյնիքը, ի՞նչ բանի յեն ձգտում, վճռակալից են ստանում նրանք հպարտության և անմխտ գոռոգության այդ ձևերը:

— Թերևս դուք կարծում եք, վոր յես ցանկանում եմ հունարեն խոսել,— հարեց հուլյնը:

— Յերևի,— պատասխանեցի:

— Վո՛չ ել հունարեն, բարեկամ, մանավանդ հունարեն, թերևս ուղենամ մեկ-մեկ թուրքերին խոսել, բայց հունարեն՝ չերեք:

50-ի մոտ մի մարդ է խոսակիցս, առանց թարթիչների, դեմքի մորթն այրված է և դարձանային արտի նման աղոթված: Նրա դեմքի, մանավանդ ձեռքերի վրա այնքան տանջանք կա, վոր կարծես տանջանքի նմուշ է: Այդ տանջանքն է, թերևս, վոր նրան տալիս է անսահման բարի մարդու արտահայտություն: Յերբ կանգնեց, յես տեսա, վոր նա կորագրամակ էր, թվում էր, վոր ծանր բեռի տակ տնքում է:

— Այո, հունարեն չերեք չեմ ցանկանա խոսել,— կրկնեց նա:

Հառել եմ իմ աչքերը նրան ապշությամբ:

— Ավիլի լավ է վո՛չ մի լեզու չխոսեք,— ձայնեց մեր կաբինի բնակիչներից մեկը, վոր վերևի մահճակալումն էր պառկած:

— Նախընտրում եմ վո՛չ մի լեզու չխոսել, վոր պեսզի հանկարծ մի հունարեն բառ չասեմ,— զայրուցթով պատասխանեց նա:

— Բայց դուք գիտե՞ք, վոր յեվրոպական բոլոր լեզուները լեցուն են հունական բառերով,— ասում եմ մեզմ տոնով, նպատակ ունենալով չվիրավորել իմ նախկինը:

— Բոլոր լեզուներն ել գետինը մտնեն, անգլիերենն ել, մյուսն ել, մյուսն ել,— բարկացավ հուլյնը և պապիրոսը վառելուց հետո վառած լուցկին նետեց հատակին:

— Իմ լեզվի հետ ի՞նչ գործ ունեք,— հանկարծ մեջ ընկավ մեր կաբինի չորրորդ ճամպորդը: Պարզ էր, վոր նա անգլիացի էր, բայց ինձ զարմացրեց նա: Անգլիացին այդպիսի չնչին հարձակումներից չի պաշտպանվում:

Մի ժամ հետո մենք սկսեցինք թուղթ խաղալ, և հայտնաբերվեց ազգությունների հետևյալ պատկերը:

Քիթ խառնողը հուլյն էր, անունն էր Պրոդոբոլոս, բայց վորովհետև նա մի քիչ կակաղում էր իր անունն արտասանելիս, դուրս էր գալիս Պրոդոբոբոբոբոլոս. այդպես ել մենք շարունակեցինք արտասանել նրա անունը: Յերկրորդը, վորը առաջին անգամ խոսեց խառնվեց և նեղացած ասաց, վոր «ավելի լավ է

վնչ մի լեզու չխոսեք», նա չեւ հուշն եր, անունն եր Բալթաճիս, իսկ յերրորդը, վոր ուզեց պաշտպանել ան գլերեն լեզուն, իրլանդացի յեր և անունն եր՝ Բրեմըր:

Թղթախաղի ընթացքում Բրեմըրը ժամացուցին նայեց և ներողություն խնդրեց գնալու և շուտով վերադառնալու:

— Գնամ, մադամներիս կերակրեմ և դամ, — ասաց և դուրս եր գնում, յերբ Բալթաճիսը նրան կանգնեցրեց:

— Յես ել ուզում եմ գալ, ուզում եմ շոյել մադամներիդ, — ասաց:

— Խնդրեմ, — պատասխանեց իրլանդացին, և նրանք միասին դուրս գնացին:

Յես և Պրոդորբորբորուսն իրար յերեսնայեցինք ապշությամբ:

— Ի՞նչ մադամներ են դրանք, վորոնց կարելի չե շոյել, — հարցրեցի:

— Ո՞վ ե իմանում, յերևի Յեվրոպայից անառակ կանայք փոխադրող ե. Ամերիկայում Ֆրանսուզիները շատ են փնտռվում: Ամեն միջոցով փող են աշխատում այս սրիկաները:

Սկսեցի մտածել, բայց չկարողացա վնչ մի յեզրակացության գալ, չերբ Բրեմըրը և Բալթաճիսը ներս յեկան:

Լաֆլե են, շատ լաֆլե են, — ասաց Բալթաճիսը և նրստելով մեր մահճակալների վրա, հարցրեց. — վճի տեղից ձեռք բերիր:

— Ֆրանսիայից, — պատասխանեց Բրեմըրը, — բայց թանգ են, չգիտեմ, թե Ամերիկայում կհաջողեմ, թե վոչ ծախսը մեծ ե:

— Շարունակենք խաղալ, — առաջարկեց Բալթաճիսը:

Յես չպատասխանեցի, բայց նշմարեցի, վոր Պրոդորբորբորուսը հուզվեց և չկարողանալով համբերել՝ աղաղակեց:

— Յես հրաժարվում եմ կանանց միջնորդներին հետ կարո խաղալ, առավոտյան կխնդրեմ նավապետից փոխել իմ կարինը:

— Բանն ինչո՞ւնն է, — զսպված տոնով հարցրեց Բալթաճիսը:

— Յես զգվում եմ, յերբ մարդիկ Յեվրոպայից աղջիկներ են փոխադրում Ամերիկա՝ փող վաստակելու համար, — ասաց Պրոդորբորբորուսը:

— Ի՞նչ աղջիկներ, ի՞նչ եք խոսում, բացատրեցեք:

— Ապա ի՞նչ մադամներ են, վորոնց այս մարդը փոխադրում ե Ամերիկա:

Բալթաճիսը և Բրեմըրը սկսեցին լիաթոք և անձոռնի ծիծաղել: Բրեմըրը հաղիվ կարողացավ հասկացնել, վոր այդ մադամները եզ շներ են, վորոնց Բրեմըրը տանում ե Ամերիկա՝ խառնելու ամերիկյան ուրիշ շնային ցեղերի հետ:

Պրոդորբորբորուսի բարեկությունն իջավ, ամաչեց, ժպտաց, ձեռքը յերկարեց Բրեմըրին և անկեղծությամբ, խոր, շատ խոր անկեղծությամբ, ներողություն խնդրեց:

— Դու լավ մարդ ես, — պատասխանեց Բրեմըրը, ներում եմ և ուրախ եմ, վոր քեզ հանդիպել եմ իմ կյանքում:

Շարունակեցինք թղթախաղը:

Հանկարծ մի շառաչյուն լսվեց, կարիներինց մարդիկ դուրս վազեցին, մենք ել դուրս պրծանք մեր կարիներինց: Կորիդորներում յես հանդիպեցի այն մարդկանց, վորոնք վախեցած յետ եյին դառնում: Նրանք սարսափից հանրեկված դեմքեր ունեյին: Շատերը մինչև անգամ աղաղակում էին.

— Փախեք, փախեք:

Ցամաքի այդ միամիտ մարդիկ կարծում էին, վոր կարելի չի նավից և ծովից փախչել: Յես միայն ցանկանում եյի տեսնել մի վորևե նավաստու դեմք. դա իսկույն կպարզեր՝ վտանգ կա, թե վոչ:

Սանդուղքներով վեր բարձրանալիս ինձ այնպես թվաց, վոր հարյուրավոր կակուղ մտրակներով ինձ խուփեցին, բայց յերբ ամբողջովին թրջվեցի, զգացի, վոր ջրի խոշոր մի հոսանք եր, վոր տախտակամածի դռներինց վար եր խուժում: Շարունակեցի վեր բարձրանալ:

— Վտանգի ժամանակ ավելի լավ ե լինել բաց ողում, քան ներքեը, անանցանելի լուսամուտներով կարիներում,— մտածեցի:

Ջրի հոսանքը մի պահ դադարեց, յես կարողացա նավի պատերի վրա ամրացրած յերկաթյա ձողերից մեկը բռնել և ապահովվել ջրի հորձանքից քշվելուց:

Հանկարծ իմ առաջից անցան մի խումբ նավաստիներ. նրանց դեմքի վրա ամենափոքրիկ յերկյուղի նշան անգամ չկար. ուրախ եյին այնպես, ինչպես ծովի մարդիկ այեկոծության հանդ ժամին: Միքանի ընդհանուր նավաստիներն արդեն փակել եյին ներքևի հարկիը տանող բոլոր անցքերը և միանգամայն ապահովել նավի ներքնակողմը ջրի հոսանքից: Յես ֆնա-

ցի վերերը, բաց տախտակամածի վրա: Ներքև իջնելն անհնար եր ալլես:

Ովկլանը բարկացիլ եր արշալուսին, հազարապատիկ ավելի, քան կես գիշերը: Մեզ շրջապատում եյին բարձրաբերձ և վոռնացող լալիքներ, փրփրոտ և թանձրամութ ծովը, ծանր, սև և կախ ընկած ամպեր: Մեր նափն ել եր կատաղել, մխրճում եր իր առաջաքիթը ջրի մեջ, վիթխարի քանակությամբ ջուր վերցնում, բարձրացնում վեր, ամբողջովին լվացվում և հանրկուռ շառաչյունով իր կողքերից և յետևից ծովը թափում:

Ծովի աշխատավորները բոլորն ել բաց ողումն են, վոմանք կայմերի, կամրջակի վրա, մյուսները՝ խարխալի մոտ. շատերը քանդել են փոքրիկ նավակները և սպասում են մի ազդանշանի:

Վոչ մի մեքենա այնպիսի ճշտությամբ, այնպիսի ութմական կանոնավորությամբ չի գործում, վորքան աշխատավորներն անավոր ովկիանոսի վրա:

Մեր հսկայի կողքին լեռնանման ալիքներ են բարձրանում, զարնվում կողերին, որորում նավը, բայց նավը անարգել և արհամարհական սլանում ե առաջ, ձեղքում կոհակները:

Ծովի աշխատավորները նման չեն հողի աշխատավորներին. նրանց ճակատների կնճիռներն ալիքանման են և նման չեն հողի ակոսների. նրանց աչքերը հանգիստ և բավական չեն հողի և արևի նման, նրանք զայրացած աչքեր ունեն, կիտած հոնքեր. նրանց նայվածքը տարածուն ե, հորիզոնապարփակ, նրանք չունեն հողի աշխատավորների դանդաղ, ապահովության հետ կապված մարդկանց շարժումը և վոչ ել հողի աշխատավորների խուճապը, յերբ հեղեղ ե գալիս: Ծովի

աշխատավորները դիմադրում են վիթխարի ուժեղացմանը՝ զայրույթով, ինչպես հողի աշխատավորը դիմադրում է ամբողջ ձմեռն արև չտեսած իր չեղան ցատումին:

Հողի աշխատավորը քարեր է հավաքում, աննշան, ամենանուրբ քամուց իր գլուխը ծռող խոտեր է դիզում իրար վրա, փոքրիկ ցորենի հատիկներից բերդեր է շինում, բայց ծովի աշխատավորը կռվում է միշտ, տարածում է թևերը հողմերի, վորտանների դեմ, բաց ծովում: Յերբ կատաղում է բնությունը, յերբ բնության տարերքը վրոշում է, գալարվում, թավալվում, նյարդային հեղում, ինքն իրեն փշրում, հողի աշխատավորը քաշվում է իր խրճիթը, փակում լուսամուտները և սպասում՝ մինչև բնությունը հանգստանա, մինչև տարերքը հոգնեն, թուլանան, դիտապաստ ընկնեն, բայց ծովի աշխատավորը հենց բնության զայրույթի, վերիվարումների, մոռնումի և վորտի ժամանակ վազում է դեպի բաց ողբ բնության կատաղության հորձանքի հանդեպ. դրա համար է, վոր նրանք զայրացած աչքեր ունեն, կիտած հոնքեր:

Ուկիանն սկսում է հանդարտվել, ամպերն սկսում են սպիտակին տալ, ջուրը կապտանում է, ամպերը, սպիտակելուց հետո, բարձրանում են և ցրվում, բացվում են նավի բլրը դռները: Իջնում եմ ներքև, փոխում եմ շորերս: Պրոգրոգրոգրոգրոսը սրահից գալիս է մեր կաբինը:

— Մենք կարծեցինք, վոր հորձանքը ձեզ քշեց, — աղաղակեց նա, — շատ ցավեցինք, մինչև անգամ ուզում եյինք արձանագրութուն կազմել իրերիդ մասին: Կավ վոր չես մեռել, կարտ կխաղանք:

— Իսկապես մեմ հետ պիտի խաղայիք, մանա-

վանդ վոր վերջին ձեռքը չվերջացրինք, — պատասխանեցի:

Բրեմըրը չկար. վազ եր տվել մադամների մոտ, վորոնց վառնոցը յես լսում էյի լերբեմն ալեկոծության ժամանակ:

Յես և Պրոգրոգրոգրոգրոսը ելի բարձրացանք նավի տախտակամածի վրա: Ուկիանը բոլորովին հանգըստացել եր, արեն իր ամբողջ փառքով, վոր հազվագյուտ է դեկտեմբերյան դաժան որերին, փռվել եր ուկիանի վրա, ծուլ-ծուլ որորով ողջուրը տեղ-տեղ փայլում եր աղամանդի նման և անդադարձնելով արևի շողը՝ խախտացնում եր մեր աչքերը, ինչպես հայելուց անդադարձող լույսի ճաճանչները: Հսկա ձկներ զլուխնին վեր եյին բարձրացնում, թռչում էյին ողի մեջ, կոր գիծ կազմում և ելի մխրձվում իրենց լույս և անհատակ անկողինը: Նավը մաքրվել եր, ինչպես նոր սրբած խալկի, ամբողջ մարմնով նա լողացել եր ջրում, իսկ հիմա հաղթական, հանգիստ որորումով ձեղքում եր ուկիանի անհուն տարածությունը:

— Նավի լետեր յերկար, սպիտակ ճանապարհ է բացվել, տես. — ասացի Պրոգրոգրոգրոգրոսին:

— Յետև՞ր:

— Այո, յետևը:

— Դեպի յետ յերբեք չեմ նայի, մինչև անգամ դժվարությամբ եմ դիտում նավի լերկու կողքերը, — պատասխանեց նա:

— Ինչո՞ւ:

— Չե՞ վոր մեր լետեր Հունաստանն է. յերբեք չեմ ցանկանում վերադառնալ Հունաստան, մինչև անգամ հայացքով:

— Յես ձեզ բոլորովին չեմ հասկանում,—ասացի, բացատրեցեք ինձ ձեր ատելությունը դեպի Հունաստանը՝ ձեր հայրենիքը, արվեստի և փիլիսոփայության հին հայրենիքը:

— Արվեստի և փիլիսոփայության... հը,—ցավազին ծիծաղեց Պրոդրոբորոբորոսը,—խնջ արվեստ, խնջ հայրենիք, այնտեղ հազարավոր ավազակներ կան, վրոնց զլխավորներն են Վենիզելոսը և Կոստանդին թագավորը, ուրիշ վոչինչ:

— Խնդրում եմ բացատրեք:

— Գնանք կարտ խաղանք,—վերջացրեց նա:

Կամրջակի վրա մենք հանդիպեցինք Բրեմըրին և Բալթաճիսին և իջանք կարինը և շարունակեցինք կարտ խաղալ:

Ուղի ընթացքում Բրեմըրը և Պրոդրոբորոբորոսն սկսեցին իրար հետ կռվել:

— Դուք փաս ասացիք,—պնդում եր հույնը:

— Յես փաս չեմ ասել,—պնդում եր իրլանդացին:

— Դուք ստախոս եք.—պռռաց հույնը:

Իրլանդացին քաշեց ջրի շիշը և մոտ եր հույնի գլխին իջեցնելու, յերբ յես և Բալթաճիսը բռնեցինք: Բալթաճիսը խոստովանվեց, վոր փաս ասողն ինքն է յիղել, յես ել հաստատեցի: Պրոդրոբորոբորոսը հավատաց, ձեռքը յերկարեց Բրեմըրին, ժպտուն և խեղճացած հարեց:

— Յեղբայր իմ, ներողութուն եմ խնդրում:

Բրեմըրը արկեղծ և խոր բավականությամբ ժղպտաց, բռնեց իրեն յերկարած ձեռքը, ուժգին սեղմեց և ձախ ձեռքով ել թափ տվեց նրա ուսը:

— Լավ, լավ, շարունակենք,—ասաց:

Յենք շարունակեցինք խաղը:

Ուղի ընթացքում Բալթաճիսը ծաղրում եր Պրոդրոբորոբորոսին:

— Դու հիլ ես, վոր Հունաստանի արժեքը մեր փառապանծ հայրենիքի արժեքն իմանաս,—ասում եր:

— Յես քո հայրենիքի ամբողջ կշիռը գիտեմ,—պատասխանում եր Պրոդրոբորոբորոսը և մի «թագաւոր» խփում սեղանին, ասելով:—Այս թագավորն ավելի արժեք ունի ինձ համար, քան քո Կոստանդին թագաւորը:

— Դուք շատ եք առաջ դնում,—բղավեց Բալթաճիսը:

— Յես գնում եմ, բայց դուք արդեն գհացել եք, յեթե շատ չերկարացնեք, ջրի շիշը ձեր գլխին կտամ:

— Դուք ինձ անպատվում եք անձնապես:

— Քեզ ել, քո թագավորին ել,—աղաղակեց Պրոդրոբորոբորոսը և թքեց գետնին:

Բալթաճիսը ձեռքը մեկնեց իր անկողնի յերկանքով պառկեցրած գավազանին, Պրոդրոբորոբորոսն ել ձեռքը յերկարեց ջրի շիշն և բռնեց հակառակորդի վրդից, բայց Բրեմըրը բռնեց Բալթաճիսին և յես ել՝ Պրոդրոբորոբորոսին:

— Յեթե այսպես շարունակեք,—սկսեց Բրեմըրը,—մենք կդիմենք նավապետին և կխնդրենք, վոր մեր կալինը փոխեն. մենք չենք կարող ձեզ հետ ապրել: Յերկու հույներն ել իրենց կովի «գործիքները» տեղները դրին և լուցին:

— Յես կարծում եմ,—ասացի յես,—վոր Պրոդրոբորոբորոսն իրավունք չունեք խնդիրն անձնականի վերածելու:

— Հենց հարցը դրանուհի ե, — պատասխանեց Բալթաճիսը, — կարող եր ամեն բան ասել, բայց իմ անձնական արժանապատվության չդիպչել:

— Միթե դուք դեռ համար վիրավորվեցիք: — հարցրեց Պրոգորբորբորովսը:

— Այո, դրա համար:

Պրոգորբորբորովսը մի պահ լռություն պահպանեց, հետո աչքերը հռեց Բալթաճիսին և յերկար նայեց. նրա աչքերն անզգալի կերպով խեղճացան, դարձան բարի, ներող և աղաչական:

— Դու ինձ պետք ե ներես, իմ սիրելի Բալթաճիս, — ասաց Պրոգորբորբորովսը, — յես ուզում եյի անպատվել Հունաստանի թագավորին և նախկին պրեմիերին:

— Չեմ կարող ներել ձեզ, — բղավեց Բալթաճիսը: Բերեմբը զայրացավ:

— Իրավունք ունի Պրոգորբորբորովսը, քեզ ելքո թագավորին ել, յերբ դու չես կարող ներել այս թանգագին մարդուն:

— Խնդրում եմ դուք չկովեք Հունաստանի համար. այսոր չեթե չների, վաղը կների, — միջամտեց Պրոգորբորբորովսը:

— Յես զարմանում եմ քեզ վրա, — ասացի յես Բալթաճիսին:

Բալթաճիսը չպատասխանեց: Կարինում տիրեց ծանր լռություն:

— Յես կրկին ներողություն եմ խնդրում, — խղեց լռությունը Պրոգորբորբորովսը:

Բալթաճիսը վոչ անկեղծորեն, այլ մեղանից ամաչելով՝ ձեռքը յերկարեց իր հայրենակցին առանց

վորեն խոսքի և զլուխը վեր չբարձրացնելով: Խաղը չշարունակեցինք: Պառկեցինք և սկսեցինք որորվել նավի հետ:

Միքանի որ անց, կեսօրից հետո ժամը 6-ին կորիգորում մի ձայն լսվեց:

— Նյու-Յորկը յերևում ե արդեն:

Մենք բոլորս ել բարձրացանք վեր: Նյու-Յորկի միքանի բարձրաբերձ գազաթները մխրձված ելին դեկտեմբերյան մոսյլ և թանձր ամպերի մեջ, բայց վիթխարի քաղաքն այրվում եր միլիարդավոր ելեկտրական լույսերի ծովում: Նաջն արագորեն մոտենում եր նավահանգստին: Ահա անցնում ենք ազատության արձանի կողքով: Ջահը ձեռքին, այս հսկա արձանը դեմքը դարձրել ե Յեվրոպային՝ պաշտպանելու համար իր դոլլարների լեռնակուտակ դեղերը, յերկաթը, պողպատը, կեղտը, վոսկին ու ածուխը: Վոչ մի սիմվոլ այնքան չի արտահայտում կապիտալիզմի ամբարտաժանությունը, վորքան այդ արձանը «ազատության»:

Յերբ նավահանգստին մոտեցանք, մեզ պաշարեց վիթխարի քաղաքի անեղ աղմուկը, վոր գալիս եր աշնան քամու նման, դղրդագին մի աղմուկ, վոր նրման եր հեռավոր, սև և մեծ անտառում իրար հոշոտող գազանների խուլ մոնչոցին:

Հանկարծ ճշմարեցի, վոր Պրոգորբորբորովսը լաց եր լինում. նրա արցունքները կաթիլ-կաթիլ գրլորվում եյին աչքերից ներքև և քթի յերկու կողմերի ճեղքերից ծորում եյին շրթունքների վրա: Նա դողում եր, դողում եր ինչպես մի բանից վախեցող մանուկ վոր չի ուզում իր վախն զգացնել: Առանց տատանվելու՝ մոտեցա նրան, բռնեցի ձեռքը և ուժգին սեղմելով հարցրի.

— Ինչո՞ւ չեք լաց լինում, ի՞նչ պատահեց:

— Շատ բան ե պատահել,— հազիվ մըթմըթաց աչք բարի և միամիտ հույ՛նը:

— Ասացեք, ի՞նչ ե պատահել:

— Շատ բան, շատ բան,— պատասխանեց ինձ Պրոդրոբորովսը և իմ ձեռքից բռնած՝ տարավ նավեզրը, ուր մարդ չկար կանգնած:

— 27 տարի յեմ ապրել այս սարսափելի քաղաքում,— սկսեց նա:— Պատանի եյի, վոր Ամերիկա չեկա առաջին անգամ: Յերկրում կորցրել եյի ծնողներիս, քույրս ամուսնացել եր: Սարսափում եմ հիմա 27 տարվա հիշողութունից: 27 տարի առաջ յես յեկա Նյու-Յորկ պարտքով, առանց վորեւե ծանոթի, առանց անգլերեն մի բառ գիտենալու: Առաջին անգամ աշխատանք գտա սառուցի ընկերության մեջ: Ամբողջ վեց տարի, ամեն առավոտ, պարտական եյի վեր կենալ ժամը 4-ին և սկսել կառքի միջից մեծ կտոր սառուցիները յերկաթե ճանկերով բռնել. նետել կռնակիս վրա Արեւիքի մշակների նման և բաժանել բնակարանները մինչև ժամը 12: Շաբաթական ստանում եյի 6 դոլլար, 6 դոլլարից մի գումար եյի ավելացնում պարտքերս վճարելու և մնացածով ապրում: Ապրում եյի ավելի վատ, քան վորեւե անասուն, նկուղում, որերով առանց տաք կերակրի: Սառուցի ընկերությանը ծառայեցի ամբողջ վեց տարի, և շաբաթական վրա միայն 50 սենտ ավելացրին: Վեցերորդ տարվա մեջ մի որ, յերբ ժամը 3-ին զարթնեցի պատրաստվելու և գնալու, զգացի, վոր վոսկրներս ցավում են. շարունակեցի հագնվել, բայց գտա, վոր անկարելի յի գործի գնալ. մնացի սենյակում և չկարողացա գործի գնալ ամբողջ տասն որ:

Տասն որից հետո՝ չերբ գնացի, ինձ հանել եյին բանվորների ցուցակից. գլխիկոր վերադարձա, միքանի շաբաթ անգործ մնալուց հետո գործ գտա մի չերկաթագործարանում, շաբաթական յերեք անգամ ավելի վարձով, քան սառուցի ընկերության մեջ: Յերջանիկ եյի զգում ինձ, վոր աշխատանքս 50 անգամ ավելի ծանր եր, բայց շաբաթականս ավելի չերկաթագործարանում աշխատեցի ամբողջ 21 տարի, յերկաթ հալող արևավառ հնոցի առաջ: 21 տարվա ընթացքում յերեսս և ձեռքերս խանձվեցին, աչքվեցին, կարծես կես դար ամբողջ հաբավի կիզիչ արևի տակ եյի աշխատել: 27 տարվա ընթացքում 3000 դոլլար փող աշխատեցի և մի որ ել վորոշեցի վերադառնալ հայրենիք. մի փոքրիկ տուն շինել և ապրել դառն կյանքիս վերջին տարիները: Վերադարձա իմ հայրենի գյուղը. շատ քչերն ինձ ճանաչեցին, այնքան տարիներ եյին անցել: Շատերն ինձ խորհուրդ տվին հող գնել և հորս նման հողագործությամբ պարապել, բայց հոգնած եյի զգում ինձ և նախընտրում եյի միայն հանգստանալ:

Ամերիկայում խնայած բոլոր փողերս տարա քաղաք և զրի բանկում: Ուրախ եյի, վոր տոկոս եյի ստանալու. և այդ տոկոսով և փոքրիկ աշխատանքով պիտի կարողանայի ապրել: Այն անգամ վոր հիշում եյի, թե վերադարձել եմ Ամերիկայից, ուրախանում եյի ինչպես մի փոքրիկ մանուկ. ուրախ եյի, վոր ամեն առավոտ չեմ լսում գործարանի սուրուցը կամ հանդիպում վերակացուին:

Բայց հազիվ եր յերկու ամիս անցել, չերբ սկսվեց հեղինոթյունաբան արշավանքը: Յերկերս ամբողջ

խառնվեց իրար, մթերքների գները բարձրացան և դրախտինը (հունական թղթադրամ) բնկավ հասարակ թղթի հավասար: Ամբողջ 27 տարվա իմ աշխատանքի, քրտնքի արդյունքը մի որովա մեջ փոշու հավասարվեց, և յես մի որում աղքատացա այնպես, ինչպես 27 տարի առաջ, յերբ գեռես հայրենիքումս եյի և Ամերիկա չեյի գնացել: Ահա թե ինչու ասում եմ յես Հունաստանը, փիլիսոփաների հայրենիքը: Այդ արշավանքի կարիքը չեբեք չկար, արյունը հոսում եր հարուստների համար, վորպեսզի ավելի ու ավելի հարըտանան:

Ահա նորից վերադառնում եմ այս սարսափելի, ահարկու քաղաքը, վերադառնում եմ պարտքով, ուղում եմ գնալ հնոցի առաջ և խանձել իմ կյանքի վերջին տարիները:

Այս բուպեյիս ակադեմիկոս ամբողջ լցված են մեքենաների ճոճուցով, ինձ թվում ե, վոր մեռած մարդկանց վոսկրներն են ճարճատում, ինձ թվում ե, վոր հաղարավոր կմախքների ծնոտներ կափկափում են, սիրտս ճմլվում ե, յերբ լսում եմ Նյու-Յորկի աղմուկը, հոգուս վրա ամպեր են կուտակվում, յերբ տեսնում եմ այս փառահեղ քաղաքի ծուխը:

Պրոդուրբուրբուրոսը թափեց դառն և աղի արցունքներ, հետո կարմրած և առանց թարթիչների աչքերը չոեց վիթխարի քաղաքին: Նրա աչքերում սարսափ կար, դեմքի մկանունքները խաղում էին, և լուռ եր:

Նավը մոտեցավ նավահանգստին, կամըջակը գըցեցին նավից դեպի ամերիկյան ցամաքը, սկսեցինք դուրս գալ: Մաքսային ձևականությունները կատարե-

լուց հետո Պրոդուրբուրբուրոսը բռնեց ձեռքս, սեղմեց և ասաց.

— Մնաք բարով, ո՞վ ե իմանում՝ կտեսնե՞ք իրար, թե վոչ:

Նա գնաց, հրաժեշտ տվեց Բալթաճիսին և Բրեմերին: Նրանք ծիծաղով նրան ճանապարհ դրին, վորովհետև նրանք չեյին լսել նրա կյանքի վողբերգությունը: Իմ հալացքը հետեեց նրան, մինչև նա կորավ ահարկու քաղաքի փողոցներում:

ՅԵՐԿՈՒ ՀՐԴԵՂ

1

Բնակվում ելի մըստը Ռիգզի տանը: Մը. Ռիգզը մարդկային այն շատ բնական և հասարակ կատեգորիաներից եր, վոր լինում են շատ հիմար, բայց չեն իմանում: Ինձ հետաքրքրողն ել հենց այդ բնականն ու հասարակն եր: Մը. Ռիգզը կլոր, գեր, կարճիւր եր, իսկ տիկին Ռիգզը հիշար, յերկարահասակ և խոշոր, ցցված և յիրկար ատամներ ունեեր:

Մը. Ռիգզը հարավցի յեր, նրա հայրը բարձր զինվորական եր յեղել Միացյալ Նահանգների քաղաքացիական պատերազմում չարաչար կերպով պարտված հարավի բանակում: Ամբողջ ութնամիս իմ հաճախակի պատահումներին՝ մը. Ռիգզը միայն մի նյութի մասին եր խոսում — իր հայրը, նրա քաջագործությունները պարտված բանակում, ապա և նրա պլանտացիոների անսահման տարածությունը և քաղաքացիական պատերազմով իր հոր կալվածատիրական տնտեսությունից ավերումը: Յերը մը. Ռիգզը հասնում եր իր պատմության վախճանին, նրա ձայնը դողում եր, անկեղծորեն ապրում եր մի վողբերգություն, վորմ հատուկ ե այն մարդկանց, վորոնք հարուստ ժառանգություն են յերազում և սեփական աշխատանքը համարում են իրենց բնավորությունն անհարմար: Ռիգզի պատմության այդ վերջին մասն եր, վոր ինձ չափա-

զանց հետաքրքրում եր, վորովհետե տիկին Ռիգզը լացակամած աչքերով մոտենում եր իր ամուսնուն, բռնում եր նրա գլուխը և ուզում եր համբուրել նրան, բայց չեր հաջողում, շրթունքներն իրար չեյին հասնում, մը. Ռիգզն եր, վոր համբուրում եր իր կնոջ ատամները:

Յես համառորեն ամեն առիթի նրանց պատմել եյի տալիս այդ պատմությունը և, վոր գլխավորն ե, հետաքրքրվում ելի այնպիսի մանրամասնություններով, վորոնցով մը. Ռիգզը վողեւորվում եր, պատմում եր անընդհատ և մինչև անգամ նամակներ եր քրքրում, վորպեսզի կարողանա ճշտիւ ամիսը, շաբաթը, ուր և ժամը:

Այնքան եր վողեւորվում մը. Ռիգզը, վոր կուրանում եր, չեր կարողանում տեսնել, վոր յես պարզապես ձեռք եյի առնում իրան:

Ապա մը. Ռիգզը պատմում եր, թե իր հայրը ինչ կերակուրներ եր սիրում, վորոնց մեջ աչքի յեր զարնում կաղամբով պատրաստված մի կերակուր, վորի հոտը կաշւում եր մինչև անգամ ուտողի զգեստներին:

— Ի՞նչ ճաշակավոր մարդ ե յեղել, — ավելացնում եյի յես անմիջապես:

Տիկին Ռիգզը գլուխը թեքում եր ուսի վրա, խորը բավականություն հայում եր իր ամուսնուն: Յես վոչ մի խոսքի համար այնքան չեմ զղջացել, վորքան դրա համար: Դա պատճառ յեղավ, վոր շաբաթը յերեք անգամ տիկին Ռիգզն ինձ հավատ յեփի կաղամբով կերակուր: Մը. Ռիգզը միշտ գովաբանում եր տիկնոջը, վոր այդքան փափկանկատ ե թե դեպի իր հայրը և թե դեպի ինձ:

Մի առավոտ: նախաճաշի ժամանակ, մեր տան նահկյանը կանգնեց մի ապրանքատար ավտոմոբիլ, ղողոաց, հեաց ու լոնց: Մը. Ռիզզը, կարծելով, վոր ավտոմոբիլը մեզ համար կանգնած կարող եր լինել, մոտեցավ լուսամուտին և ներքև նայեց, մի պահ ապշած մնաց, հետո վերադարձավ սենյակ, սկսեց ապուշ-ապուշ նայել կնոջ վրա: Տիկին Ռիզզը, վոր առհասարակ ուշի-ուշով հետևում եր իր ամուսնու բոլոր շարժումներին, նրանց մեջ միշտ հոգեբանական յերևույթներ գտնելու հուսով, փոխադարձ սկսեց նայել: Յես, վոր նրանց շարժումների մեջ առհասարակ միայն մարդակազմական յերևույթներ ելի տեսնում, այս անգամ մը. Ռիզզի աչքերում «տեսա» ինչ-վոր հոգեբանություն: Յես ել սկսեցի նայել:

— Սատանան... արտասանեց մը. Ռիզզը և նստեց յսթոոին:

— Ի՞նչ պատահեց, — հարցրեց տիկին Ռիզզը և վազելով ամուսնու մոտ՝ ձեռքը դրեց ուսերին և առանքները վազրի նման ցցեց նրա նայվածքի մեջ:

Յես վազեցի դեպի լուսամուտը, նախ գլխի չընկա, բայց չերբ տիկին Ռիզզը յետևիցս վազեց, դիտեց և «ահ» ըզավելով՝ սկսեց լաց լինել, յես հասկացա:

Ապրանքատար ավտոմոբիլով չեկել եր մի նեզը ընտանիք և կահկարասիքը տեղափոխում եր ներս. ուրեմն մեզ հարևան ե դառնալու մի սեամորթ ընտանիք, վորը մահացու կերպով խոցում եր հարավի ամերիկյան արխտոկրատների սիրտը:

Յերբ մը. Ռիզզը տեսավ, վոր տիկինը բոլորովին

գունատվեց, վազեց պահարանը, կաթիլներ հասցրեց և նրան հանգստացնելու համար՝ հարեց.

— Անպալման հասցեն սխալ ե, անպալման մի աղետավոր թյուրիմացություն կա:

Տիկին Ռիզզը հավատալով իր ամուսնու ամեն մի արտասանության, լինեք դա խոսք կամ մլավյուն, անմիջապես հանգստացավ:

— Յես կգնամ ճիշտ հիմա և կպարզեմ թյուրիմացությունը, — ասաց մը. Ռիզզը և անմիջապես հեռացավ առանց նախաճաշի սուրճը խմելու:

— Դուք կարծում եք, վոր այս թաղում թույլ տրվի սեամորթներին ապրելու, — հարցրեց ինձ տիկին Ռիզզն իր ամուսնու հեռանալուց հետո:

— Առաջին անգամն ե, վոր յես աչդալիսի բան եմ լսում, — պատասխանեցի. — ամերիկյան սահմանադրական օրենքում գույների հարց չկա, վորքան յես գիտեմ:

Վորովհետև յես չեյի ապրել սեամորթների ստորկատիբության համար պատերազմ հայտարարող և այդ պատերազմում պարտված, ջախջախված հարավի նահանգներում, ինձ շատ տարօրինակ թվաց պանսիոնի համար վճարած իմ փողով մասամբ ապրող այս արխտոկրատների հոգեբանությունը:

— Բայց ինչո՞ւ համար, տիկին, դուք այդպես...

Տիկին Ռիզզը չթողեց, վոր խոսքս շարունակեմ, ավելի քաղաքավարի համարեց ինձ չլսելու անքաղաքավարությունը, քան ինձ կոպիտ պատասխանելու անքաղաքավարությունը և հեռացավ:

Քիչ անց՝ մը. Ռիզզը ներս մտավ բոլորովին գունաթափ: Տիկին Ռիզզն անմիջապես վազեց ներս:

— Դժբախտաբար, հասցեյի սխալ չկա, բայց հիմա գնում եմ փաստաբանի մոտ. այսօր եթէ կը վերջացնեմ այս զգվելի հարցը, չեմ թույլ տա, վոր մի գիշեր անգամ քնեն նրանք այս տանը իբրեւ մեր հարեանները:

Յես և մը. Ռիգզը միասին դուրս յեկանք տնից, յես գնացի աշխատանքի, իսկ մը. Ռիգզը՝ փաստաբանի:

Յերեկոյան, յերբ տուն վերադարձա, հարցը վերջնականապէս լուծումն եր գտել — վոչ մի որեւիք չեր կարող սեամորթի ընտանիքին դուրս հանել սեփական բնակարանից:

Յես չցանկացա վոչ մի խոսք ասել, թողեցի նրանց անսահման սգի մեջ և հեռացա իմ սենյակը և սկսեցի կարգալ Մարլոյի «Դոկտոր Ֆաուստուս»-ը:

Այդ որից վերջ գտաւ իմ հետաքրքրութիւնը գեպի մը. և տիկին Ռիգզը, վորովհետեւ նրանց խոսակցութիւնը դարձաւ անհանդուրժելի ինձ համար. միայն նախաճաշում և ընթրում եյի նրանց հետ առանց իմ կողմից խոսակցութիւն բանալու, իսկ իրենց խոսակցութիւնը դառնում եր այն «սարսափելի ընտանիքի» շուրջը, վոր ապրում եր «հարավի արիստոկրատների իբրեւ հարեան»:

— Իմ հայրը չկովեց, վոր սեամորթն իր վորդու հարեանը դառնա, — միշտ կրկնում եր մը. Ռիգզը:

Բայց մի որ ել համբերութեանս բաժակը լցվեց, և պատասխանեցի.

— Մը. Ռիգզ, ձեր հայրը, այո, չկովեց, վորպէսզի սեամորթը ձեր հարեանը դառնա, բայց նա պարտվեց, վորպէսզի սեամորթը ձեր հարեանը դառնա:

— Զգվելի սրախոսութիւն, գոռաց մը. Ռիգզը և հեռացաւ սեղանից:

Յես ընթրեցի, քաշվեցի իմ սենյակը և, այդ կողմէս ի պատասխան, վորոշեցի ֆինանսական կրիզիս առաջացնել մը. Ռիգզի տանը: Առավոտյան նախաճաշի չգնացի, յերեկոյան դուրսն ընթրեցի: Մյուս առավոտը մը. Ռիգզը փայտալով մտաւ սենյակս և ասաց.

— Տիկինը կարծում ե, վոր յես ձեզ հետ կուպիտ եմ վարվել. յեթե այդպէս ե, ներեցեք:

— Տիկինը ճիշտ ե կարծում, բայց ներում եմ, — պատասխանեցի:

— Ուրեմն այսօր նախաճաշի կգամք, հարցրեց մը. Ռիգզը:

— Վոչ, — պատասխանեցի, — բոլորը պատվիրեց ինձ արեւելյան կերակուրներ ուտել, և յես ցավում եմ, վոր ստիպված եմ հրաժարվել ձեր ծառայութիւններից:

Մը. Ռիգզը հեռացաւ տխուր:

III

Միքանի որ հետո, յերեկոյան, յերբ տուն եյի գալիս, իմ դռան առաջ կանգնած եր մեր սեամորթ հարեանը: Կիսալուսի մեջ նրա աչքերը փայլում եյին ինչպեւ վառվող լուցկին մթնում, շրթունքները կախ, հաստ և կարմիր, ատամներն սպիտակ, ինչպէս կատարների ձյունը, իսկ սեւ մորթն ինձ ներշնչեց ազնւովութիւն: Յես կանգ առա, նա յերեսը շուռ տվեց, վորպէսզի ինձ չմատնի չբարեւելու անհարմարութեանը, բայց յես՝

— Բարեւ ձեզ, — ասացի:

Նա անմիջապես շուռ յեկավ, մի պահ լռեց և հաստատ համոզվելով, վոր իրեն եյի բարեւում, դողալով պատասխանեց.

— Բարեւ ձեզ:

— Ի՞նչպես եք, — հարց տվի:

— Շատ լավ, — վրա բերեց սեւամորթը անմիջապես, սեւամորթների հատուկ անզլերեն շեշտավորութեամբ: — Դ՞ուք ինչպես եք:

— Ի՞նչպես եւ ձեր նոր բնակարանը, — հարցրի:

Սեւամորթը առանց իմ հարցմանը պատասխանելու շարունակեց.

— Դուք յերեւի հարավից չեք:

— Վ՛նչ հարավից և վ՛նչ ել հյուսիսից, — պատասխանեցի, — յես արեւելքից եմ և նախ և առաջ մարդ եմ:

— Ո՛ր... — յեղավ սեւամորթի պատասխանը:

— Ձեզ վոչ մի վտանգ չի՞ սպառնում արդո՞ք բնակարանից զրկվելու, — հարցրի:

— Վ՛նչ մի վտանգ որենքով, բայց տիկին Ռիզզը որենքից հզոր ե յերեւում, — պատասխանեց սեւամորթը:

— Ի՞նչպիսի:

— Մի հարցնեք. յերբ դուան առաջին իմ յերեւելաները նրանց դիպչում են — «հեռացեք, հեռացեք, կեղտոտում եք իմ շորերը» քղալում ե և անհանդուրժելի կերպարանք ե ցուց տալիս:

Չպատասխանեցի:

— Բարձր գիշեր, մը Բուկեր, — ասացի սեւամորթին և հեռացա:

Լուսամուտից յես տեսա մը. Բուկերին, վոր իր կանգնած տեղում դամված մնացել էր. նրա շրթունքները դողում ելին, աչքերը սիրով և գուրգուրանքով

լցված, յերեւում էր, վոր նա խորապես զգացված էր իմ վերաբերմունքից. Մի պահ գլխուկուց հետո՝ յես զգացի, շոշափման պես զգացի, վոր նա ցանկանում էր ինձ գրկել և համբուրել:

Անցավ մի քանի որ, յես հանդիպեցի տիկին Բուկերին իր յերկու զավակներով: Բարեկեցի տիկին Բուկերին, իբր թե ուրիշ անգամ պատահած լինեյի նրան:

— Բարեւ ձեզ, — պատասխանեց տիկին Բուկերը լայն բավականութեամբ և առանց շփոթվելու, մինչդեռ նրա յերկու սև փոքրիկները, փաթաթվելով մոր սրունքներին, զլուխները կախ, բայց սեւուուն աչքերով՝ նայում ելին ինձ, ինչպես ձմեռուկի սև կետեր, նայում ելին այն սպիտակ մարդուն, վոր ժպիտով բարեւում էր իրեն մորը: Մոտեցա մեկին, փաղաքշանքով կմշտեցի նրա սև, ուռած և փափուկ թշերը, ասպ դառն ալով տիկին Բուկերին՝

— Ի՞նչ առողջ են, — ասացի:

— Շնորհակալ եմ, — պատասխանեց տիկին Բուկերը, և առաջին անգամ ըմբռնեցի այդ բառի իսկական նշանակութունը. մի բառ, վոր Ամերիկայում ամեն մարդ, ամեն քաղաքի ու խմբի, ամեն առիթի, ամեն մի բանի համար գործածում ե:

IV

Յես շուտով ծանոթացա նրանց կյանքի պատմութեան. մը. Բուկերի հայրն ստրուկ ե յիղել, ինքն ստրուկ ե ծնվել, քաղաքացիական պատերազմով ազատվել ե: Մը. Բուկերը 20 տարեկան կորցրել ե իր հորը, իսկ ինքը գինեւորան մեջ կեղտեր մաքրելով՝ դառել ե գինեւորան տեր, փող ե ավելացրել, ասպ

ծախել ե գինետունը, տեղափոխվել մեր քաղաքը, մեր հարևան տունն ե գնել և զբաղվում ե վերարկուների առևտուրով:

Մի որ փողերիկ Բուկերներից մեկին բերի իմ սենյակը, շոկոլադ տվի և ուղարկեցի տուն: Յերբ դրսի դուռը փակեցի և յերկու քայլ միջանցքն ուղեցի անցնել, մը. Ռիգզը ցցվեց իմ դեմը, ցատուծից շվարած, ուզում եր մի բան ասել, բայց կակազում էր, մինչդեռ տիկին Ռիգզը ճաշարանի շեմքին կանգնած, ատամներն սպառնազին ցցած՝ դաժանորեն նայում եր ինձ:

— Դուք... դուք... դուք անպատվում եք մեր տունը, — հազիվ արտասանեց մը. Ռիգզը:

— Ի՞նչ ե պատահել, — հարցրի անտարբերությամբ:

Տիկին Ռիգզը խելագարի պես ճչաց. այնքան զայրացավ նա իմ պատասխանից, վոր ուզում եր դուռն փակել կծել:

— Դուք անպատվում եք մեզ գարշելի սեամորթի յերեխան բերելով իմ տունը, — բղավեց մը. Ռիգզը:

— Իմ սենյակն եմ բերել, — պատասխանեցի և ուղեցի հեռանալ, չերբ մը. Ռիգզն իմ թևիցս բռնեց անսահման զսպողությամբ:

— Դուք պետք ե հեռանաք իմ տնից, — շարունակեց նա:

— Լնվ, թող ամիսը վերջանա, կգնամ — պատասխանեցի և մտա սենյակս:

Կ

Դեռ ամիսը չեր վերջացել: Մի յերեկո ժամը 10-ի մոտերքը տուն չեկա, մեր փողոցը շուռ չեկած՝ տե-

սա, վոր մեր տան անկյանը հնավոր բազմութուն եր հավաքվել, վոստիկանները կանգնած եյին և կարգ եյին պահպանում: Շտապեցի:

Սեամորթ Բուկերի բնակարանն ավրվւմ եր հրշիջները քարուքանդ եյին անում շենքը, տունն՝ ամբողջ ճարճատուում եր, բոցավառվում և փչում, ջրի մեքենան անդադար աշխատում եր: Ջրի հնավոր մի հոսանք իբրև անդիմադրելի մի պատնեշ կանգնել եր մը. Ռիգզի և սեամորթի վառվող տան մեջտեղում և պաշտպանում եր Ռիգզի բնակարանը:

Մը. Բուկերը, իր տիկնոջ և զավակների հետ, կանգնած եր բոցավառվող տան դիմաց: Բոլորն ելդիտում ելին հրդեհը ահարկու և ահաբեկված աչքերով: Վազեցի նրանց մոտ: Տիկին Բուկերն արցունքոտ աչքերով զրկեց ինձ և ասաց.

— Դեռ չեյինք ապահովագրել տունը:

Մը. Բուկերի կարմիր շրթունքները դողում ելին. նրա նայվածքի մեջ մի ամբողջ փոթորկալից ծովի մոռայութուն կար:

— Մը. Ռիգզն ե այրել իմ տունը, մը. Ռիգզն ե կրակ գցել իմ բնակարանը, պետք ե որենքը պատժի նրան, չեթե վոչ յես անձամբ կպատժեմ նրան:

Վոստիկանը մոտեցավ մը. Բուկերին, կանգնեց նրա դիմաց ինչպես մի դաժան կոշմար և ցածր ու հատուկ շեշտով ասաց.

— Դիտե՛ք, վոր սպառնալիքը քրեական հանցանք ե համարվում:

— Դիտեմ, ամեն բան դիտեմ, գիտեմ նաե, վոր որենքը միայն սև գույնն ե տեսնում, — պատասխանեց մը. Բուկերը:

— Սուա, սաստեց վոստիկանը, լերեսը դարձրեց և մեկվեց իր տեղում:

Յես վազեցի իմ տունը, արագ բաց արի ճաշարանի դուռը, ուր մի ամսից իվեր վոտ չեյի դրել: Մը. Ռիգզը և տիկին Ռիգզը անաբեկված ցատկեցին, սուրճի բաժակները թափվեցին: Յես մի պահ կանգ առա, ապա լերկու քայլ մոտեցա, հառեցի հարավի այդ լերկու արխատկրատների աչքերին և համոզվեցի, վոր հրդեհը նրանք եյին զցել:

— Սրիկաներ, — բռնացի, — դուք անասուններ, գազաններ եք:

Նրանք չպատասխանեցին: Մոտեցա պատուհանին, տեսա մը. Բուկերին իր կնոջով և լերկու լերեխաներով, վորոնք լուսավորված եյին իրենց բնակարանի հրդեհի բոցերով, կուչ յեկած, լերեխաները լաց եյին լինում իրենց մոր հետ, իսկ մը. Բուկերը հառել եր իր աչքերը բոցավառվող բնակարանի գոթիային լեզուներին:

Մը. Բուկերի բնակարանում բացի այրվող նյութերից այրվում եր նաև ամերիկյան սահմանադրական որենքը և յես լսում եյի նեգրի այրվող բնակարանի և կեղծամիտ որենքի ճարճատյունները:

ՄԵՅՐԻ ԸՆԴՐՎՈՒԿ

1.

Յերբ յես «Ուր Սառուտ» ապարտըմանում սենյակ վարձեցի, Մեյրին միենուլն հարկի վրա հարավցի մի սպիտակ ընտանիքում աղախին եր: Առաջին իսկ որից յես նրան ծանոթացա, — ծանոթացա առանց հետը խոսելու, մինչև անգամ առանց բարեկու: Ձեկականութունների կարիք չկար ծանոթության համար: Նա մի նեգրուհի յեր, ուրեմն պարզ եր նրա կյանքի ամբողջ մանրամասն պատմութունը — նեգրուհի Միացյալ Նահանգների հարավի քաղաքներից մեկում, — դա նշանակում եր լինել որենքի առաջ աղատ, բայց ստորուկ՝ որենքի կույր աչքերից հեռու, կյանքում:

Յերբ կեսորին յես սենյակը վարձեցի, ապարտըմանում ինձ վոչվոք չտեսավ: Յերեկոյան սենյակս մտնելիս՝ Մեյրին կանգնած եր իրենց բնակարանի դռան առաջ: Նա հետախույզ հայացք նետեց իմ վրա իբրև նորեկի: Ողբային զազի լույսը, վոր վառվում եր իմ սենյակի դռան և նրանց բնակարանի դռան միջև, սանդուղքների ճիշտ դիմացը, լուսավորում եր նրա դեմքը: Սեպտեմբր մորթը փայլում եր ինչպես սրբված կոշիկի քիթը, իսկ աչքերը վառվում եյին անմեղ ու անմիտ գազանի աչքերի նման, գլխին սպիտակ և մաքուր գլխանոց ունեյր, փորի վրա փոքրիկ — ելի

սպիտակ և մաքուր — մի գողցուց, ուժեղ հակադրութեամբ իր մորթի և հագած շորերի հետ, կարծես նա նման էր սև ու սպիտակ ագռավի:

Յերբ լեռնային նրան սենյակիս դռան բանալին սլտած ժամանակս, նա ժպտաց սպիտակ ատամներին միջից, վորոնք յեզերված էին գինու կարմիր և կրքոտ շրթունքներով:

Սենյակումս ամեն ինչ խորթ և ոտար էր թվում, կարծես իրերը նայում էին ինձ վրա սառած աչքերով. բաց արի պահարանը. վոչինչ չժպտաց ինձ, պահարանում դարսված իրերը լուեցին. նստեցի ճոճաթոռի վրա. կարծես չէր ցանկանում ինձ որորել. սկսեցի դիտել պատերից կախված պորտրետները. նրանք ինձ չճանաչեցին:

— Վոչ մի բարեկամ իր չկա այս սենյակում, — մըմնջացի ինքս ինձ:

Սկսեցի մի յերգ յերգել. այդ սենյակում վոչ մի իր չլսեց իմ յերգը:

Յերկար չկարողացա մնալ և դուրս յեկա սենյակից: Սանդուղքների վրա հանդիպեցի լեռնային Մելրին: Նա վեր էր բարձրանում աստիճաններից, հոգնած և տխուր: Յերբ մենք իրար կտրեցինք, և անցանք, մի քանի աստիճան իջնելուց հետո լեռնային դարձա, Մելրին էլ կանգ եր առել, դարձել էր լեռն: Մեր նայվածքներն իրար հանդիպեցին՝ հինավուրց բաբկամների նայվածքների նման:

Առավոտյան, յերբ սենյակից դուրս յեկա, Մելրին դռան առաջ կանգնած էր մի տիկին, յերկարահասակ, չոր, ժամանակից առաջ խորշոմներով պատած դեմքով, չոր և դեղին աչքերով:

— Մելրի, — պոռում էր տիկինը դեպի ներքև, զայրացած:

Յես սկսեցի իջնել. հաջորդ հարկի վրա Մելրին մի ուրիշ նեղրուհու հետ խոսում էր, ըստ յերևութին նա չէր լսու՝ տիկնոջ ձայնը: Մի վայրկյան վարանեցա, ուզում էի ասել նրան, վոր տիկինը կանչում է: Տիկինը զայրացած էր և կարող էր նրան պատժել: Մոռեցա:

— Ձեր տիկինը կանչում է, — ասացի:

Մելրին ահաբեկված վազեց և մոռանալով անգլերեն լեզվում ամենասովորական և ամենակարճ բառն արտասանել — thanks*):

Շարունակեցի իջնել:

Հաջորդ ուրբ լեռնային Մելրին հանդիպեցի փողոցի մայթի վրա: Նա մտերմի պես մոտեցավ ինձ և՝

— Յերեկ յես ձեզ շնորհակալություն չհայտնեցի, ներեցե՛ք, — ասաց:

— Մի մոռածե՛ք այդ մասին, — պատասխանեցի:

2.

Անցան մի քանի շաբաթներ: Իմ սենյակի իրերը փոխեցին իրենց վերաբերմունքը դեպի ինձ. լեռնային հասկանալ նրանց և սիրել: Յերբ լեռնային մտնում, սեղանիս վրա ապրող ջրի կապտագույն շիշը ժպտում էր ինձ, ժպտում էր այնպիսի վարդազույն ուրախութեամբ, վոր ինձ համար ջուր խմելը դառնում էր անդիմադրելի: Ճոճաթոռի մեջ նստելիս ինձ թվում էր, վոր մտերմ և սիրող թևեր ինձ են գրկում: Յես զգացի, վոր իրերն էլ ունեն իրենց զգացում-

*) Շնորհակալություն:

ները, փոխադարձ մտերմության ճանաչողության պահանջը:

Ահա հարավի վառ արեւը փովել և իմ սենյակում, հատակի կանաչ գորգի վրա, աչքերս դեռ կիսաբաց են, բայց տեսնում եմ, վոր սենյակումս ապրող բոլոր իրերը ժպտում են, ուզում են ինձ հետ խոսել, գիշերն ամբողջ ինձ պաշարել են, հսկել, փայփայել, և յիս քնել եմ նրանց հովանավորության տակ: Մի փոքրիկ կիսանդրի, վոր ապրում ե անկյունը դրված յերկարահասակ մի պատվանդանի վրա, կարծես ինձ ասում ե՝

— Գիշերները յերկար կարդում ես և գրում, իսկ առավոտներն ուշ ես վեր կենում. ավելի լավ ե գիշերները քնես և առավոտներն աշխատես:

Իսկ յես պատասխանում եմ նրան.

— Սխալ ես դատում, քան, յես պետք և գրեմ այն ժամանակ, յերբ բոլոր իրերը հանդստանում են գիշերվա իմ սենյակի մթնշաղում, վորպեսզի՝ նրանք ինձ չզբաղեցնեն իրենց կյանքով. հետաքրքրական ե իրերի կյանքը, բայց յես գրում եմ դրամաներ, և ինձ հարկավոր ե միայն մարդկանց կյանքը, դրա համար պատում եմ իմ լամպը մուգ-կանաչ թղթով. ինձ հարկավոր ե միայն մի կտոր լույս իմ առաջ դրված գրքի մի եջի կամ մի փոքրիկ թղթի լուսավորության համար, ճիշտն ասած, ինձ հարկավոր ե այնքան լույս, վորքան իմ գրչի շուրջը լուսավորված լինի մի մեծ կոճակի չափ:

Կիսանդրին չի պատասխանում, նա լուռ ե: Իրերը շատ շուտ են ըմբռնում մարդուն:

3.

Առավոտյան Մելրիի բնակարանի դուռը միշտ բացվում ե և փակվում: Սենյակիս դուռը բաց եմ անում, տեսնում Մելրիին, վոր մտնում ե և դուրս գալիս, միշտ վոտի վրա, կաթ ե բերում, ձու յե բերում, ապա տաք կարկանդակներ, արթուկը տանում ե դուրս, մաքրում և բերում, սպիտակ շորեր ե դուրս տանում, փռում և վերադառնում:

Յես և Մելրին արդեն բարեկամներ ենք:

— Բարի լույս, — ասում ե Մելրին:

— Բարի լույս, Մելրի, — պատասխանում եմ:

Նա ժպտում ե սպիտակ ատամներով, աչքերը վառվում են, շրթունքները դողում: Նա աշխատում ե տիրել շրթունքներին, վորովհետև շրթունքները շուտ են մատնում մարդու ներքին զգացումները. բայց նրա շրթունքները դողում են քամու առաջ կախված թիթեղի նման:

— Տիկինդ այրի՞ յե, Մելրի, — հարցնում եմ:

— Վոչ, բայց... աչո, այրի յե... չե, այրի չե, — պատասխանում ե Մելրին և բարձր ծիծաղում:

Մելրիի տիկինը յերևում ե դռան մեջ. Յես անմիջապես քաշվում եմ, մինչև անգամ համոզված լինելով, վոր Մելրին վատ ե զգալու իմ կոպիտ վերաբերմունքից:

— Բայց վոչինչ, — մտածում եմ, — հետո կիմանա, վոր յես քաշվեցի, վորպեսզի տիկնաջ դռան մեջ յերեկվայն իմացնեմ:

— Մելրի, — ձևում ե տիկինը զայրացած:

— Աչո, մա՜մ, — պատասխանում ե Մելրին ինքնարեքարաբար:

Լսում եմ Մեյրիի վտանների ձայնը: Գնում եմ ներս:

Ինձ զարմացրեց Մեյրիի տարրորինակ պատասխանը իր տիկնոջ այրի լինելու մասին:

— Յերանի այրի չլինե՞ր,— մտածում եմ,— այդ փտած կենդանին ստիպված կլինե՞ր մեկն ու մեկին զրադեցնել:

Հաջորդ գիշերը վեր բարձրանալիս տեսա, վոր մեյրին բնակարանի դռան առաջն է, ինչ-վոր յետի-վում մի բան է թագցրել: Յերբ տեսավ, վոր վեր բարձրացողը չէա եմ, ծիծաղեց և ասաց.

— Վախեցա թե ուրիշն է, լավ վոր դուք եք:

Յետևը թագցրածը դուրս բերեց: Դա մի յերկար կոթով տապակ եր, մեջը խողի ապուխտ ջարդած:

Նա տապակը չերկարեց զադի լամպի վրա:

— Ի՞նչ էս անում,— հարցրի:

— Ապուխտ եմ պատրաստում,— պատասխանեց:

— Այստե՞ղ, կորիդորում, լույսի՞ վրա:

— Այո, ի՞նչ անեմ:

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ տատճառ կա, վոր այստեղ ես տապակում, ներսում խոհանոց չունե՞ք:

— Ունենք,— պատասխանեց Մեյրին,— բայց տիկինս չի թողնում, գադի տնտեսութուն է անում:

Յերկարեցա տապակն առի Մեյրիի ձեռքից:

— Իմ գադի վրա կտապակեմ և քեզ կտամ,— ասացի:

— Շնորհակալ եմ,— ասաց Մեյրին:

Նրա աչքերը կատվի աչքերի նման փայլեցին:

Հաջորդ օրը, կեսգիշերին, նա ինձ սպասում եր դռան առաջ:

— Ալլո՛, Մեյրի:

— Ալլո՛, բարի մարդ,— պատասխանեց Մեյրին:

— Տո՛ւր տապակը,— ասացի:

— Այսօր վոչինչ չունեմ տապակելու, ամեն ոք չեմ ունենում, չերեկ ներքևի հարկանն եր տվել ինձ, այսօր չի տվել:

Բռնեցի Մեյրիի ձեռքից:

— Մի մերժի, Մեյրի,— ասացի,— դու ինձ բարի մարդ ես կոչում, բարի չեմ, այս աստղի վրա բարութուն չկա, արբի սենյակս, միասին ընթրենք:

— Տիկինս կիմանա:

— Չիմանար, դուռը բաց կթողնենք. չեթե ձայն լավի, դուրս կգաս:

Բայց Մեյրին հեռացավ:

Մեյրին չերկար ժամանակ չուզեց իմ սենյակը գալ: Շատ դժվար եր սպիտակամորթի համար համոզել սևամորթին, վոր սպիտակամորթն անկեղծ է: Աշնան մեջերքում, մի գիշեր, աստիճանների վրա, բռնեցի չես Մեյրիին:

— Այսօր անպաշտան պետք է գաս իմ սենյակը միասին ընթրելու,— ասացի:

— Այժմ չես քեզ հավատում եմ,— պատասխանեց Մեյրին,— կգամ, բայց պետք է սպասես, մինչև տիկինս քնի:

— Լավ, կսպասեմ:

Ժամից ավելի սպասեցի չես Մեյրիին. աշնան քամին սուլում եր դուրսը, վողբալի չերգում մերկացած ծառերի ճուղքերի մեջ, քամին զարնվում եր իմ սենյակի լուսամուտների փեղկերին, ինձ հետ ապրող իրերը բոլորն էլ նայում էին ինձ, նրանք հապ-

կանում եյին տարրերի չերգը, իսկ չես զբաղված եյի Մեյրին գիմալորելու:

— Մեյրին պիտի գա ինձ մոտ և միքիչ հանգըտանա, նրա հոգին պիտի հրճվի, նրա սեւ մարմինը պիտի զգա սպիտակ հանգիստը: Սպասուեմք ինձ մաշեցնում ե, բայց զգում եմ, վոր ներքին ուրախութեան մի տիրական ալիք ինձ հեղեղում ե, ուրախ եմ, վոր հոգիս խոնարհ ե, աչքան խոնարհ, վոր կարող ե հրճվել մի սեւամորթի յերջանկութեամբ:

Դուռը թխկացնում են:

— Մտեք:

Մեյրին—առաջին անգամ—մտավ իմ սենյակը:

Իմ իրերը նրան սիրով ընդունեցին, ժամացույցը հնչեց 1. հայելին գրկեց Մեյրին, Մեյրին ժպտաց հայելու խորութեան մեջ, սեղանիս սպիտակ սփռոցը հրճվում եր, պատրաստ եր տարածվելու իմ հյուրի առաջ սպասարկելու համար: Իրեն ուզում եյին ծառայել, նրանք ստրուկ չեն, նրանք հոժարակամ են:

Մեյրին ավելի շատ խոսեց, քան կերավ:

— Իմ տիկինն այրի չե ու այրի չե, նրա ամուսինը հենց մեր բնակարանումն ե, յետեի սենյակում պառկած, չերկու տարի չե նա հիվանդ ե, անկարող ե անկողնից վեր կենալ, ինձ բերին այստեղ, վորպեսզի նրան խնամեմ, կեղտոտութունը թափեմ. կողը դարձրենեմ, վոտները, կռնակը, թևերը շփեմ, ջղալին հիվանդութունն ունի:

— Ապա ինչո՞ւ չես ասում, վոր քո տիկինն այրի չե. չե՞ վոր ամուսինն ունի:

— Ունի, բայց նա թնչ ամուսին ե, տիկինս միշտ ասում ե.

— Ավելի լափ ե բոլորովին այրի, քան կես այրի լինել:

Մեյրին պատմեց, վոր յերբ պարոն Հյուզը մեկին կանչում ե, տիկին Հյուզը դուրս ե գալիս և ներս ուղարկում Մեյրին:

— Գնա ներս, — ասում ե, — անասունը հուզված ե:

— Յես գնում եմ ներս, — շարունակեց Մեյրին, — իսկ տիկինը զղվանքով հեռանում ե և գնում պատըշգամ:

— Կորիզորում չերբ յես տիկնոջս հանդիպում եմ, — ասում ե՝ խոզ ե դարձել, ուրիշ վոչինչ:

— Բայց պարոն Հյուզը շատ ազնիվ մարդ ե. իր տիկնոջ ներկայութեամբ աւում ե. — Մեյրին, սիրելիս, դու հագար անգամ ավելի արժես, քան իմ կինը: Տիկինը կատաղում ե, կատաղում ե վոչ թե իր ամուսնու վրա, վոր պատասխանատուն ե ասված խոսքերի, այլ իմ վրա: Նա միքանի անգամ ինձ ծեծել ե իմ ստացած գովասանքի համար: Ասում եմ՝ լավ ե, վոր յես այստեղից հեռանամ, յես չեկել եմ պարոն Հյուզին ծառայելու, նա հիվանդ ե, դրան հլ համաձայն չե, պետք ե ծառայեմ, բայց չգիտեմ ինչպես պետք ե անեմ, վոր գովասանքներ չստանամ: Իսկ պարոն Հյուզը համառութեամբ կրկնում ե. — Մեյրին, դու սե ես, բայց հոգիդ սպիտակ ե, իմ կինն ըսպիտակ ե, բայց հոգին սե ե: Միքանի անգամ խնդրեցի պ. Հյուզից ինձ չգովաբանել, բայց նա ավելի կատաղեց, նա չերեկ մինչև անգամ ասաց տիկնոջ ներկայութեան. — Յեթե յես լավանամ, պետք ե զցեմ իմ կնոջը և մի նեղը, բարի աղջկա հետ ամուսնանամ: Յես գիտեմ, տիկինս սպասում ե, վոր իր ուղած մի բանը միքիչ ուշ կատարեմ, վոր նա ինձ ծեծի:

— Թող այդ բնակարանը, Մեյրի,—ասացի,—և գնա մի ուրիշ տեղ աշխատելու, յեթե յես կին ունենայի, քեզ կվերցնելի մեզ մոտ:

— Վոչ, ուրիշ տեղ չեմ գնա, յես խոսք եմ տվել պ. Հյուզին խնամել իրեն, մինչև լավանա կամ մեռնի:

Մեյրին այս խոսքերն արտասանեց այնպիսի վճռականությամբ, վոր այլևս վրչ մի առաջարկություն չարի:

— Դու բարի աղջիկ ես, Մեյրի,—ասացի:

Մեյրին վեր կացավ և՝

— Բարի գիշեր,—ասաց:

— Բարի գիշեր:

Դուրս գնալուց առաջ յես խնդրեցի Մեյրիին այսուհետև ամեն գիշեր գալ ինձ մոտ և միասին ընթերի:

— Կգամ,—ասաց Մեյրին ժպտալով:

Յես նրան ուղեկցեցի մինչև կորիդորը: Մեյրիին քնակարանի դուռը բաց եր, և շեմքի վրա ցցվել եր նրա տիկինը:

Մթնում ինձ թվաց, վոր մի եգ վագր ե դարանակալ սպասում մի մարդկային զոհի. նա մազերը գանգուր անելու համար թղթի կտորներ եր փաթաթել, վորոնք ցցված էին գլխի վրա մեֆիստոֆելյան վոճով: Տիկին Հյուզն իր դեղին աչքերը մխրճեց Մեյրիի աչքերի մեջ:

Մեյրին կանգ առավ, նայեց ինձ, կարծես նա ուզում եր աղեկտուր մի ձիչ արձակել: Յես անմիջապես առաջ անցա:

— Ներեցեք, տիկին,—ասացի,—յես եմ խնդրել Մեյրիին ինձ հետ ընթերելու:

— Յես ձեզ ծանոթ չեմ,—կոպտաբար պատասխանեց տիկին Հյուզը և ներս գնաց:

Մեյրին ներս գնաց նրա յետևից և դուռը փակեց: Կես ժամի չափ յես կանգնեցի նրանց դռան առաջ, ականջ դրի, բայց վրչ մի ձայն չլսեցի:

4.

Առավոտյան յես Մեյրիին չհանդիպեցի: Մինչև անգամ ներքև իջնելուց հետո չեմ նորից վեր բարձրացա, իբր թե մի բան եմ մոռացել սենյակումս, ելի չհանդիպեցի նրան:

Յերեկոյան դարձյալ չհանդիպեցի: Համոզված ելի, վոր նա յեթե վախից չուզենար ընթերիքի գալ, գեթ կգար և կհայտնեի: Մեյրին ելի չերևաց: Գիշերը, ամբողջ գիշերը յերկար մտածեցի նրա մասին:

— Յերևի տիկինը խտրիվ արգելել ե նրան ինձ հետ խոսել և մինչև անգամ զգուշանալ կորիդորում կամ սանդուղքների վրա ինձ պատահելուց:

Հաջորդ որը տոռավոտյան յես իջա ներքևի հարկը և սպասեցի, մինչև վոր Մեյրիի բարեկամ նեղրուհին դուրս յեկավ: Մոտեցա նրան և հարցրի.

— Անցյալ գիշերվանից Մեյրին չի յերևում, ի՞նչ ե պատահել:

— Մեյրին հիվանդ ե,—պատասխանեց նեղրուհին:

— Ի՞նչ ե պատահել:

— Մըսկ ե:

Խնդրեցի նեղրուհուց գնալ Մեյրիի մոտ և հայտնել իմ ցավակցությունը:

— Թող բժիշկ կանչի, յես կվճարեմ բժշկի ծախսը:

— Պ. Հյուզը բժիշկ կանչել ե արդեն:

— Կարճիկ ես հարցնել նրան, թե ինչու չե հիվանդացել:

Նեգրուհին ծիծաղեց:

— Հիվանդության համար վերադառնալիս կայացրել—պատասխանեց նեգրուհին,—հիվանդին կհարցնենք, թե ինչու չե հիվանդացել:

— Խնդրում եմ հայտնել նրան այդ և ազատ լինել ծիծաղելու:

Յես զգացի, վոր տիկին Հյուզը մի չարություն ե արել խեղճ Մեյրին: Կարծես մեկն ինձ ասում եր այդ:

Յերեկոյան յես շուտ վերադարձա հատկապես Մեյրիի մասին տեղեկություն ստանալու: Նեգրուհին կանգնած եր ու ինձ եր սպասում:

— Պարոն, դուք ճիշտ եք, ահա թե ինչու չե նա հիվանդացել. ձեզ մոտ ընթրելուց հետո՝ տիկինը նրան պատժել ե, քշել ե նրան պատշգամբ և ամբողջ գիշերը չի թողել. վոր ներս գա, մրսել ե նա. պատշգամբում և թոքերի բորբոքում ե ստացել:

Ուղեցի պատասխանել նեգրուհուն, բայց նա անմիջապես շարունակեց.

— Ներողություն եմ խնդրում, վոր ծիծաղեցի յերեկ, դուք ճիշտ ելիք:

Նեգրուհին ամեն ուր ինձ տեղեկություններ եր բերում Մեյրիի մասին: Վատանում եր նա: Պ. Հյուզը կնոջ հետ կովերով ամեն ուր բժշկել եր կանչում, բայց վոչ մի բարեկամում: Պ. Հյուզի ջղախնությունը հասել եր իր զագաթնակետին, վորովհետև լսում ելի նրա ձայնը, վոր բղավում եր.

— Անիծյալ ես դու:

Պարզ եր, վոր նա բղավում եր կնոջ վրա:

Յես կանգնում ելի իմ դռան առաջ, վորպեսզի պատահարար հանդիպեմ տիկին Հյուզին, ուզում ելի թքել նրա յերեսին, բայց նա յերբեք չեւ յերևում: Նեգրուհին ասաց, վոր նա տան գործերն սկսում ե անել այն ժամանակ, յերբ յես հեռանում եմ տնից:

Մեյրին տառն և չորս ուր եր պառկած եր: Յերեկոյան նեգրուհին ինձ հայտնեց, վոր շատ վատ ե Մեյրին, ել չի կարող խոսել:

5

Հաջորդ առավոտյան կանուխ դուռս թիկացրին: Այդ թիկոցը ծանր քարի նման ընկավ իմ սենյակի մեջ: Իրերը բոլորն ել հռոցան ինձ տխուր և վողբալիս:

— Մտեք:

Ներս ընկավ նեգրուհին և գլխը կախ՝ կանգնեց շեմքից ներս:

— Մեյրին գիշերը մեռավ, — մըմնաց նեգրուհին:

— Ո՞ւր ե նրա դիակը, ուզում եմ տեսնել:

— Կեսգիշերին մահակառքը յեկավ և տարավ:

6.

Պ. Հյուզը, հակառակ իր տիկնոջ ստորության և դադանության, կարգադրել եր Մեյրին թաղել սպիտակների գերեզմանոցի Հյուզի ընտանիքին պատկանող կաթնածում:

— Ի՞նչպես կարելի չե մի այնպիսի արտառոց կարգադրություն անել, — ասել եր տիկին Հյուզը, — ինչպես կարելի չե թաղել նեգրին սպիտակների գերեզմանոցում, հարավային նահանգներից մեկում:

— Ավելի լավ կանես դու՝ լուս, վոճրագործ, — պատասխանել եր շղալին հիվանդը, դալարվելով իր անկողնում:

Անաթույր աղջկա դադաղի վրա չես սպիտակ ծաղիկներ տարի, նրա հոգու չափ սպիտակ ծաղիկներ: Իր բարեկամ նեղրուհին նրան հազցրել եր սև շորեր, սպիտակ գլխանոցով և սպիտակ գոգնոցով: Նրա դադաղին միայն հետևեցին 4 հոգի. միայն չես ելի սպիտակը նրանց մեջ:

Մեյրին հանգստանում եր իր դադաղում և ժրպտում: Յես խորապես զգացի աչդ հանգիստը:

Մեյրիի հողակույտի վրա, իմ սիրած սպիտակ ծաղիկների մեջտեղում, գերեզմանապահը մի տախտակ դրեց հետևյալ մակագրությամբ.

ՄԵՅՐԻ ԸՆԴՈՐՎՈՒԴ. 1905—1922

Աշնանային դեղնած միքանի տերևներ ընկան նրա հողակույտի վրա:

Մենյակ վերագարձիս՝ իրերն ինձ կառչեցին. ներանք կարծես մի բան ելին ուղում իմանալ, բայց նրանցից վոչ մեկը չխոսեց:

— Մեյրին մեռավ, թաղեցինք Մեյրիին, — բղավեցի բարձրաձայն:

Տրտմության մի լալն շունչ իջավ իմ սենյակում:

7.

Անցավ 15 ուր: Մեյրիի սպիտակների գերեզմանոցում թաղվելու լուրը համառորեն տարածվեց նեղրատյաց հարավի քաղաքում:

— Խնչպես կարելի չե սրբապղծել սպիտակների հանգստարանը:

— Խնչպես կարելի չե կեղտոտել սպիտակների հողին:

Կու-կուլա-կուլանի*) դեկավարները դաժան պրոպագանդ մղեցին պ. Հյուզի կարգադրության դեմ: Տիկին Հյուզը, իր ամուսնու աչքերից հեռու, միացավ Կու-կուլա-կուլանի պրոպագանդին: Ահավոր ստեր հորինեց «ազնվական տիկինը» բարի Մեյրի Ընդերվուդի շուրջը: Քաղաքի սպիտակ բնակչությունը դինվեց նեղրուհի Մեյրի Ընդերվուդի անդոր դիակի դեմ:

Մեյրիի թաղումից 20 ուր հետո՝ կեսգիշերին, Կու-կուլա-կուլանի կազմակերպության անդամ 15 հերոսներ, իրենց սպիտակ չերկար և գլխի վրա սրածայր տարազները հագած, ձեռքերին բոցավառ ջահեր բռնած՝ խուժեցին սպիտակների գերեզմանոցը, փորեցին նեղրուհի Մեյրի Ընդերվուդի գերեզմանը, հանեցին նրա նեխած դիակը, հոհալով, ծաղրելով և ծանակելով, փողոցները ման ածելով, տարին և հետեցին նեղրերի գերեզմանոցը:

Մեյրի Ընդերվուդի դիակը չերբ անցկացրին մեր փողոցով, տիկին Հյուզը կանգնած եր լուսամուտի առաջ, ատամները ցցած՝ հրճվում եր հոշոտող շան նման:

Յես գլուխս դուրս հանեցի իմ լուսամուտից և թքելով տիկին Հյուզի յերեսին, բղավեցի.

— Վոճրագործ:

— Կեղտոտ ոտարական, — պոռաց նա ինձ ուներս քաշվեց:

*) Ամերիկայի ֆաշիստական կազմակերպությունը:

Առավոտյան յես վազեցի նեղերերի գերեզմանոցը:
Մեջրի Ընդըրվուդի գիական ընկած եր գերեզմանոցի
պատի տակին, բորբոսնած և անճանաչելի:

Գնացի ներս, վճարեցի գերեզմանափորին, վոր-
պեսզի փոս փորի ու թաղի սպիտակ սեամորթին:

Գ Ե Ր Տ Ր ՈՒ Դ

Գերտրուդը ֆերմերի աղջիկ եր, կապույտ աչ-
քեր ուներ և վոսկեգույն մազեր, թեթե կարմրավուն
շրթներով, վազում եր Միշին Արևմուտքի ազատ դաշ-
տերում, նրա ձայնը կարկաշում եր ինչպես այդ դաշ-
տերի արծաթյա առուները, նրա կրծքերը դեռ նոր-
նոր ելին բարձրանում, բուսեցրը լցվում էյին, և
դեղձի նման, աննշան, անտեսանելի աղվամազով
ծածկվում:

Մի որ, չեր Գերտրուդը տուն վերադարձավ
դաշտից, իրենց բակում տեսավ մի յերիտասարդ, վոր
սափրված յերես ուներ, մազերը սանրած եր յետևից
դեպի ճակատը՝ գլխի ճաղատը ծածկելու համար, վոր-
սորդի շորեր եր հագել, քիթը բարձր ման եր գալիս,
ձեռքին՝ մտրակ: Յերը Գերտրուդը նրան նայեց, նա
ատամները բաց արեց, և յերեսի յերկու կողմերի վրա
յերկու առուներ կազմվեցին, վորոնք իջնում էյին
ներքև և բերանի յերկու ծայրերում կորչում:

Գերտրուդն ինքնաբերաբար բարեկեց նրան, ծի-
ծաղեց բարձր և վազեց ներս:

— Ո՞ւմ հետ եյիր ծիծաղում,—հարցրեց Գերտրու-
դին նրա հայրը:

— Վոչվոքի հետ, բայց ինչ ծիծաղելի մարդ և:

— Ո՞վ,—ելի հարցրեց հայրը:

— Չեմ իմանում ով է, մեր բակում մի մարդ և
ման գալիս,—պատասխանեց Գերտրուդը:

Հոր դեմքը կծկվեց, աչժամորուսն սկսեց շարժվել: Գերարուզի մայրն անմիջապես մոտեցավ իր ամուսնուն:

— Սիրելիս, ինչո՞ւ յես բարկանում, թող մի՞թիշ սպասի և գնա, — ասաց:

— Ինչո՞ւ պետք է սպասի, յես նրան պատասխանել եմ, չեմ կարող:

— Կձանձրանա և կգնա:

Հայրը վեր կացավ, հրացանը պատից վար առավ և վայրկենաբար դուրս թռավ: Վնչ Գերարուզը և վնչ ել մայրը չկարողացան նրան բռնել: Հայրը կանգ առավ պատշգամի վրա և գոչեց.

— Զենտլմեն, լեթե չգնաք, ձեզ կսպիւն:

Ճաղատ գլխով յերիտասարդը քմծիծաղով հեռացավ բակից: Հայրը ներս յեկավ և տեսավ, վոր իր կինը Գերարուզի հետ ծնկի յեկած՝ աղոթում եր, Ֆերմերի պապերը կովել եյին հնդիկների և բնության տարերքի դեմ, բայց զգացվեց, նետեց հրացանը, մոտեցավ իր յերկու հարազատներին, փաթաթվեց նրանց վզերին և յերկար համբուրեց:

Յերկրորդ օրը Գերարուզը հանդիպեց ճաղատ գլխով յերիտասարդին գյուղամիջում: Նա խոսում եր գյուղացիների հետ և բացատրում իր վաճառած ավտոմոբիլի առավելութունները: Յերը յերիտասարդը տեսավ Գերարուզին, նրա ատամները նորից ցցվեցին: Այս անգամ յերիտասարդը գլուխ տվեց. Գերարուզը չուզեց պատասխանել, հիշեց իր հոր զայրույթը, հրացանը, մորը և իրենց հուսահատական աղոթքը, բայց յերիտասարդը կանգնեցրեց նրան:

— Ինչո՞ւ հայրդ այդքան չարացել և, — հարցրեց նա:

— Նա չի սիրում, յերբ մարդիկ նեղութուն են պատճառում իրեն, — պատասխանեց Գերարուզը:

— Յես ուզում եմ նրա սխալը հասկացնել, մի ավտոմոբիլ անագին գործ կտեսնի:

— Բայց մենք փող չունենք, մի ձին ել բավական է:

— Յես փող չեմ ուզում, թող առնի ավտոմոբիլը, յերբ վոր կարող կլինի, այն ժամանակը թող վճարի:

Գերարուզը զարմացավ, վոր իր հայրը չեր համաձայնվել այդ պայմանների հետ: Իսկույն վազեց տուն, հայտնեց ամեն ինչ իր մորը: Մայրն ել զարմացավ:

Յերեկոյան Գերարուզը և մայրը պատմեցին Ֆերմերին, վոր ավտոմոբիլը կարելի յե գնել հեշտ պայմաններով, և նա զուր է այդքան բարկացել բարի վաճառականի վրա:

— Ինձ պայմաններ չի առաջարկել, — պատասխանեց Ֆերմերը, յեթե այդպես և, կգնեմ. յես իմանում եմ, վոր ավտոմոբիլը մեծ շահ կրերի:

Գերարուզը՝ հորից գաղտնի, առավոտյան, գնաց, գտավ վաճառականին և շնորհակալութուն հայտնելով՝ ասաց, վոր զա և նորից տեսնի իր հորը:

Ֆերմերը ավտոմոբիլը գնեց շատ հեշտ պայմաններով: Վաճառականը գնաց քաղաք և ուրիշ պատվերների հետ միասին ուղարկեց նաև Ֆերմերի ավտոմոբիլը:

Յերը առաջին անգամ գաղտնի լցրին, դարձրեցին պտուտակը, և ավտոմոբիլն սկսեց խոխուռ և հեղալ, Գերարուզն իր սրտում ուրախության մի փուլ:

դում զգաց, նա զգաց, վոր մինչև անգամ ուզում և լաց լինել, յերգել, պարել: Ֆերմերն իր այծամորուսը յերերցրեց, մըթմըթաց քթի տակ և գրկելով իր կնոջը՝ մըմնջաց:

— Զգում եմ, վոր քո մաղերը սեանում են:

Կինը չկարողացավ պատասխանել, նայեց Գերտրուդին, ուզում եր ասել, վոր նա յե այդ բոլոր ուրախության պատճառը:

* *

Դեռևս հունձքը չեր քաղվել, յերը ֆերմերին տարան գյուղի նոր կառուցված գերեզմանոցը և թաղեցին: Այդ գերեզմանոցի հինգերորդ հավիտենական բնակիչը դառավ ֆերմերը: Գերտրուդը և մայրը մընացին մենակ ավտոմոբիլի հետ. ձին վաղուց ծախել էին:

Մայրն ուժգին փաթաթվեց Գերտրուդին և ասաց.

— Ամեն ինչ կորցրի, դու մնացիր միայն:

Ֆերմերի մահից մի ամիս հետո Գերտրուդենց բախում ելի հայտնվեց քաղաքի վաճառականը: Նա Գերտրուդին հանդիպեց սանդուղքների վրա, խորը բարևեց: Գերտրուդը փոխանակ նրա բարևին պատասխանելու՝ սկսեց լաց լինել:

— Ի՞նչ ե պատահեց, — հարցրեց քաղաքի վաճառականը և կիսագրկեց նրան:

Գերտրուդը չպատասխանեց: Մայրը դուրս չեկավ և յիրը տեսավ քաղաքի վաճառականին, ինքն ել սկսեց լաց լինել: Գերտրուդը և մայրը իրար փաթաթված լաց չեղան:

— Շատ եմ ցավում, — ասաց քաղաքի վաճառականը, զգալով, վոր ծերունի ֆերմերն անկա չկա:

Արցունքներին հաջորդող յերկար լուռությոնը հետո քաղաքի վաճառականը խզեց լուռությոնը.

— Ծանր ե ինձ համար, բայց չես ել ֆիրմայի ներկայացուցիչ եմ, պետք ե վճարեք առաջին վճարումը:

Մայրը աչքերը չուեց Գերտրուդի վրա, վորովհետև Գերտրուդը հավատացրել եր մորը, վոր քաղաքի վաճառականն իրենց նեղը չի գցի:

— Հայրիկի մահվանից հետո, դուք գիտեք, վոր մեզ համար անկարելի յե ճիշտ ժամանակին վճարել, մենք վստահ ենք, վոր դուք բարի յեք, — կմկմաց Գերտրուդը և բռնեց քաղաքի վաճառականի ձեռքը:

Քաղաքի վաճառականն ատամները բաց արավ, ինչ-վոր մկվեց: Մայրը և Գերտրուդը սրտատրոփ սպասում էին:

— Ավելի լավ ե մեքենան յետ առնենք, քանի վոր չեք կարող վճարել, վոչինչ վճարած չեք լինի, այսքան ժամանակ ել ձրի գործածած յեղաք:

Գերտրուդը գլուխը կախ արավ, նրա աչքի առաջից անցավ հոր դագաղը: Գերտրուդի սիրտը հետևեց այդ դագաղին մինչև գյուղի նոր գերեզմանոցը, և աչքերը ել լցվեցին արցունքով:

— Հայրիկը ձին ծախեց, յեթե մեքենան ել տանեք, ինչով պետք ե չաշխատենք, — հաղիվ արտասանեց Գերտրուդը:

— Յես կարծում եմ, վոր դուք պետք ե ձեռք քաշեք գյուղի տնտեսությոնից, յերկուսդ ել կին եք, չեք կարող գլուխ տալ, դուք պետք ե փոխադրվեք

քաղաք, ծառայութեան մտնեք, չերկու հոգով շատ հեշտ ե քաղաքում ապրելը:

— Յես քաղաք չեմ գա, — անմիջապես պատասխանեց մայրը:

Գերարուզը չլսեց մոր պատասխանը, նրա աչքերը փայլեցին արցունքների միջից, փայլեցին ուրախութեան ցոլքերով:

— Յես կգամ քաղաք, կաշխատեմ եւ մայրիկին ել կապրեցնեմ, մայրիկը թող մնա մեր տանը, — վճռականորեն ասաց Գերարուզը:

Հաջորդ առավոտ քաղաքի վաճառականը հանգուցյալ ֆերմերի ավտոմոբիլի վրա նստեցրեց Գերարուզին ե տարավ քաղաք:

Գերարուզի մայրը մնաց մենակ հին տանը ծերունի ֆերմերի ե Գերարուզի անմոռանալի հիշատակներով շրջապատված:

* *

Գերարուզը հեռվից նշմարեց ծխի ընդարձակ մի տարածություն: Այդ տարածության միջից տեղտեղ յերևում էին բարձր շենքերի գազաթները ե բարձրաբերձ ծխնելույզներ: Որը նայծառ եր, աշնանային դուրեկան արևով ե կապույտ յերկնքով: Գերարուզը դարմացավ, վոր արևոտ, ուրախ այս որվա մեջ մշուշ ե իջել դիմացի վիթխարի քաղաքի վրա, ե միամտորեն հարցրեց.

— Զարմանալի, յերկինքը պայծառ ե, ե մշուշ ե իջել:

Քաղաքի վաճառականն ատամները բաց արավ, հեգնորեն ծիծաղեց ե թեթեւ կմշտելով Գերարուզի լիքը թշերը, ասաց.

— Քաղաքի զործարանների ծուխն ե, դա մշուշ չէ:

— Ա՜յդ քաղաքը պետք ե գնանք, — հարցրեց Գերարուզը:

— Այն, այդ քաղաքը, Զիկազո:

Գերարուզի հոգին մռայլվեց, հիշեց կանաչ դաշտերը ե իրենց արևաշատ սենյակը:

Յերբ մտան վիթխարի քաղաքը, թեթեւ անձրև սկսեց մաղվել: Ավտոմոբիլների, գնացքների, ապրանքատարների, կառքերի ե միլիոնավոր բնակչության յերթեկության խուլ խլրտույունի աղմուկն իջավ ծանր յերկաթի նման Գերարուզի հոգու վրա: Ել չեր խոսում, նայում եր ապշած բազմություններին, ածուխով սևացած մարդկանց դեմքերին, ավտոմոբիլների վրա շնիկներ դրկած միլիոնատերերի կանանց, բարձր, յերկնակարկառ շենքերին, ցերեկ ժամանակ բացվող ե փակվող միլիոնավոր լույսերին:

Գերարուզն զգաց, վոր կորսվում ե քաղաքի ժխորում:

— Յես ուզում եմ յետ գնալ, — մրմնջաց Գերարուզը:

Քաղաքի վաճառականը ծիծաղեց:

— Կսովորես, — ասաց կամաց, ե տեսնելով, վոր յերկու իրար կտրող փողոցի մեջտեղում կանգնած վոստիկանը նշան ե տալիս, քշեց ավտոմոբիլը ե անցավ մյուս փողոցը:

Քաղաքի վաճառականն ավտոմոբիլը կանգնեցրեց մի մեծ շենքի առաջ, վորի դռան վրա յերկու նեգրեր մոմի աշտանակների նման կանգնած էին: Նեգրից մի յերրորդ նեգր վազեց դուրս, մոտեցավ

ավտոմոբիլին, առավ Գերտրուդի գյուղական պաշտոնակը և աճապարեց ներս, մինչդեռ քաղաքի վաճառականը Գերտրուդի ձեռքից բռնած իջեցրեց նրան ներքև, և ներս մտան միասին:

Յերբ սենյակ բարձրացան, քաղաքի վաճառականը հեռախոսով կարգադրեց, վոր նոր շորեր բերեն 17 տարեկան միջահասակ մի աղջկա համար: Կես ժամից հետո Գերտրուդի համար շորեր ստացվեցին: Գերտրուդը ամաչեց հագնվել, բայց քաղաքի վաճառականը համոզեց նրան, վոր պետք է թողնի գյուղական սովորությունները: Կոստյուի բաներ ամոթ չեն համարվում քաղաքում, գյուղը մնաց իր տեղում, կյանքը բոլորովին փոխվեց, գյուղացիք չեն ապրում, միայն աշխատում են, կյանքը միայն քաղաքում գոյություն ունի:

Գերտրուդը կարմրելով հանեց իր գյուղացիական շորերը, հագավ նոր շորերը և յերբ մեծ հայելու առջև տեսավ իրեն, խորունկ ուրախություն զգաց, նման այն ուրախության, վոր իր հոգում ծաղկեց, յերբ առաջին անգամ Ֆերմիլի գնած ավտոմոբիլին իրենց բակում խոխոաց և հեաց:

Յերեկոյան քաղաքի վաճառականը նրան շտապեցիչ պատմություններ պատմեց, պատմեց, վոր Գերտրուդը կհարստանա, առատորեն կոգնի իր մորը, կապրի ազատ, անկաշկանդ, առանց հոգսի և չքավորության: Գերտրուդը հրճվեց այդ պատմությունից, բայց մտածում էր, թե յերբ հնար կլինի մայրիկին փող ուղարկել ձմեռվա բոլոր պաշարի համար:

Կես գիշերն անց եր, յերբ նրանք վերադարձան հյուրանոց ջահազարդ մի դահլիճում ընթերցուց և միքիչ խմելուց հետո: Գերտրուդը հոգնած եր յերկար

ճանապարհից, քաղաքի ժխորից ու սպավորություններից և ուղեց քնել: Քաղաքի վաճառականը չհեռացավ, ամեծ յեղբոր» նման Գերտրուդի շորերը հանեց և պառկեցրեց նրան փափուկ մահճակալի վրա: Գերտրուդը լայնորեն հրճվեց այդ բոլորից, նրան թվաց, վոր յերազուսն է: Դեռևս բոլորովին չեր քնել, աչքերը հեշտավետ կերպով փակվում էին և բացվում, յերբ զգաց, վոր մի տաք շունչ մոտեցավ իր շրթներին ու համբուրեց իրեն: Գերտրուդը ցնցվեց, աչքերը խոշոր բաց արեց և ահաբեկված նայեց քաղաքի վաճառականին:

— Քնեցեք, քնեցեք:

Գերտրուդն ելի փակեց աչքերը: Այս անգամ քաղաքի վաճառականը կիսաբաց արավ նրա վերմակը և գրկեց նրան. Գերտրուդը չդիմադրեց:

*
* *

Առավոտյան Գերտրուդը խնդրեց քաղաքի վաճառականից, վոր իր համար մի գործ ձարի:

— Իսկույն եեթ,— պատասխանեց քաղաքի վաճառականը և նրան տարավ Զիկագոյի Ավտո ընկ/ւրության գրասենյակը, վորի ագենտն եր ինքը՝ վաճառականը և կարգադրեց, վոր շաբաթական 6 դոլարով նրան մի գործ տան: Կեռերին Գերտրուդն սկսեց աշխատել: Նրա գործն եր ընդարձակ գրասենյակում նմուշի համար գրված ավտոմոբիլների փողին մաքրել, լուսամուտները սրբել, սեղանները, աթոռները փայլեցնել, շենքի առաջի մարմարյա տրոտուարը մաքրել որեկան միքանի անգամ:

Գերտրուդը միքանի օր ել մնաց հյուրանոցում քաղաքի վաճառականի ընկերակցությունը և փոխա-

դրվեց քաղաքամիջում գտնված մի սենյակ, շաբաթական յերկու դոլլար վարձով: Քաղաքի վաճառականը նրան 25 դոլլար ավելց մորն ուղարկելու համար: Գերտրուդը ռուբլի եր, վոր կարողացավ մայրիկին անմիջապես ողնել և մի գործ ունենալ և ապրել:

Որերն անցնում էին: Գերտրուդն աշխատում եր յոթն անգամ ավելի, քան իր հոր տանը և մտածում եր, վոր քաղաքի աշխատանքի կիսովը կարող էյին նրանք՝ ինքը և իր պառավը, ապրել հանգիստ և յերջանիկ:

Որերն անցնում էին, և Գերտրուդն զգում եր կենդանի շարժում իր կրծքի տակ և դող՝ իր հոգում: Քաղաքի վաճառականը չեր յերևում. ուզում եր հայտնել նրան:

— Նա անպայման ամեն բան կկարգադրի, այնքան բարի չե, — մտածում եր Գերտրուդը, բայց նա քաղաքում չեր:

Մի որ դիմեց գրասենյակի կառավարչին և խընդրեց նրանից իրեն ագենտի հասցեն տալ: Կառավարիչը չոր-չոր պատասխանեց.

— Նա մեզանից հեռացել և, հասցեն չենք իմանում:

Այդ յերեկո Գերտրուդը գնաց իր անշուք սենյակը, գրկեց իր ծնողների լուսանկարը, համբուրեց և արցունքներով ամբողջովին թրջեց:

Որերն անցնում էին: Մոտենում էին ծննդաբերության օրերը: Կապույտ աչքերով, վոսկեգույն մազերով այս աղջիկը փակվեց իր սենյակում, քաղցած և ծարավ, չուղեց դուրս դալ ուռած փորով և անամուսին: Տանտիրուհին մի քանի օր խղճաց, կոֆե և հաց տվեց, բայց հետո նա չեղ չերևաց:

Գերտրուդը հուսահատված հիշեց, վոր իրենց պյոլի քարոզիչն ասում եր. «Յեթե հոգնած եք, աղքատ եք, անույնական, դիմեցեք Բրիտանիային, և նա կիրկի ձեզ»:

Գերտրուդն ուրախացավ, վոր գտավ փրկության լելքը: Նա դիմեց քաղաքի միասիրտարական ընկերության, վորպեսզի նրան ոգնեն մինչև յերեխան ծնվի, և մի գործ գտնի ապրելու: Գերտրուդն անկեղծորեն պատմեց, թե ինչպես անգուց կերպով խաբել էին իրեն:

Ընդունող պատվիկին ակնոցի տակից նայեց նրան, յերկար քննարկեց և պատասխանեց.

— Ձեք կարող, ցավալի չե, չենք կարող:

— Ուրեմն սուտ եր գլուղի քարոզչի ասածը, — մտածեց Գերտրուդը և զղվանքով հեռացավ:

Բայց մի 10 օր հետո իր սենյակի դուռը բաղխեցին, և ներս մտավ սևեր հագած մի կին, կարմիր ներկված շրթունքներով, յերեսը պատած բրնձափուշով, կնճռոտ ճակատով, ամբողջ դեմքն ակոսված, ժամակնից շուտ պառաված մի կին. սեթևեթ շարժումներ նախից շուտ պառաված մի կին. սեթևեթ շարժումներ ունեք, խաղոտ ձայն, նման այն ձայնին, վոր հարբեցողը կուռնենա:

— Տան տիրուհիդ ասաց, վոր նեղության մեջ ես. յես քեզ կարող եմ ոգնել, — ասաց կինը:

Գերտրուդի առաջին վատ տղավորությունը փոխվեց, ներս մտնող կինը նրան թվաց գեղեցիկ, բարի, դուրեկան:

— Շնորհակալ եմ, — մրջնջաց Գերտրուդը:

Առանց պայմանների, առանց սակարկության սևեր հագած կինը դրեց նրան ավտոմոբիլի մեջ և փոխադրեց ծննդաբերական հիվանդանոց: Ճանապարհին

կինը Գերարուդին տարորինակ կերպով նայում էր,
զննում, ինչպես դնորդն ասլրանքն է զննում: Գիւ-
արուդը վռնինչ չհասկացավ. նա միայն հավատաց,
վոր դաժան, ցուրտ, ծխոտ, յեսասեր և անբարոյական
քաղաքում դեռ չի մեռել մարդասիրութունը:

Գերադուրդը ծնեց: Իր նորածինն մանուկը նման էր իրեն, նա կապույտ աչքեր ուներ և վսեմեզույն մազեր:

✱
✱ ✱

Սկեր հապած կինը վեց ամիս հետո պահանջեց
Գերարուդից իր արածներէ համար վճարել: Գերարու-
դը ապշեց:

— Յեա չեմ խնդրել ձեզանից վորնեք բան, — պատասխանեց Գեղարուդը:

— Այո՛, ճիշտ է, չես խնդրեւ, բայց ըստոյապես պարտական ես ինձ:

— Ի՞նչ կաբող եմ անել, — հարցրեց միամտորեն
գոռաղացի աղջիկը:

Կինը նրան տարավ իր «տուն»-ը, ծանոթացրեց նրան իր մյուս «աղջիկ»-ներին: Աղջիկները կիսամերկ էին, շպարված յերեսներով, կարմիր ներկած շրթնե-րով: Կինը Գերարուդին թողեց մենակ այդ աղջիկների հետ և հեռացավ: Աղջիկները նրան պատմեցին, վոր որական 10 դոլար են աշխատում, և աշխատանքն էլ հեշտ է, միայն միքանի հաճախորդ են ընդունում, ոգնում են իրենց ծնողներին, լավ են ապրում, հա-րուստ մարդկանց հետ պտույտի չեն գնում, նրանց հետ զիջերում, փող ստանում և զվարճանում:

Գերտրուդը Հպատասխանեց: Նրա տխուր աչքերն
ափելի մռայլվեցին, ինչպես ամպամած յերկնքից

հետո անձրևն է սկսում մազվել: Հոնց չերկար: Իր հոգու մոռացության մեջ սպիտակ վարդերի նման փայլեցին իր արծաթյա ձաղերով մայրը և կապույտ աչքերով ու վոսկիգույն մազերով իր մանկիկը, վորոնք կարող էլին անհատ կորչել, յեթե ինքը չհաստիլաբար համառեր գոհել իրեն:

*
* *

Գերարուսդը դայակին հանձնեց իր կապույտ աչքե-
րով և վոսկեգույն մազերով չերեխային և փոխադրվեց
սևեր հագած «բարի» կնոջ «տունը» և սկսեց չեռան-
դուն կերպով հաճախորդներ ընդունել տոկոսների հա-
մար: Սալտաբղետ ելին հաճախորդները, ծեր, կեղտոտ
մորուքներով, հարբած, չերիտասարդ, չար, դաժան և
լկտի: Հանրատան բոլոր մյուս աղջիկները նախանձե-
ցին նրան, վորովհետև հաճախորդները բոլորն էլ Գեր-
արուսդին ելին ձգտում, նա ջանել էր, կապույտ աչքե-
րով, վոսկեգույն մազերով, նրա աչքերի անմեղուկ յունը,
մարմնի առողջ հոտը, ~~և~~ պատշաճ ուռուցքները մղում
եյին բոլորին դեպի նրան: Ամբողջ գիշերը խմում էր
պարում, մարմնի հազար և մեկ գալարումներով զվարճաց-
նում իր տոկոսները վճարող հերոսներին: Յերբ հար-
բում էր Գերարուսդը և այլևս չէր կարող հաճախորդ-
բում էր Գերարուսդը և այլևս չէր կարող հաճախորդ-
ների թիվը միտը սքսել, սևեր հագած բարերար կինը
վոջ մի տոկոս չէր վճարում: Նրան: Գերարուսդն ուրախ
էր, վոր առատ փող էր հասցնում իր պառավ մորը,
վոր ապրում էր գյուղի հին տանը ծերունի ֆերմերի
հիշատակով, և իր փոքրիկ մանկիկին: Յերբ Գերարուսդը
չերեքսն ապառվում էր հաճախորդներից, վազում էր
տեսնելու իր փոքրիկ մանկիկին: Նրան տեսնելն ու-

Ընկերութեան նախագահութեանը քննեց նրանց անկետաները և ուղարկեց Գերտրուդին Ձինաստան՝ տիրոջ խոսքը տարածելու։ Հին կուլիներին, մյուս յերկուսին եւ՝ դեպի Փոքր Ասիայի հայ-քրիստոնյա մոլորվածներին քրիստոնեւթեան գիրկը դարձնելու նպատակով, առանց անդրադառնալու իրենց յերկրի միւլի՝ նաւոր «մոլորվածներ» մասին, այն յերկրի, վորն ունի ամբողջ աշխարհի վոսկու 62 տոկոսը։

Թ Ո Մ

I

Թումը մեզ մոտ յեկավ Միացյալ Նահանգների հարավային քաղաքներից։ Նա լսել էր, վոր հյուսիսում մարդիկ ավելի սառն են, բայց ավելի բարձրակամ դեպի «գունավոր» մարդիկ։

Հյուսիսում առաջին որն իսկ նա ընկավ մեր միջավայրը։ Մենք ոտարկաններ եյինք, մեր մեջ չեր վառվում դեպի սևամորթներն ամերիկյան սպիտակների ատելութեան հուրը։

Մենք Թումին ընդունեցինք չեղբայրաբար։ Նա ծառայող դարձավ արևելյան գորգի մեր վաճառատան մեջ, ուր մենք ել ծառայողներ և բանվորներ եյինք։ Յերբ առաջին որը Թումին հարցրինք հարավից հաղար ու մի նեղութեաններով դեպի հյուսիս փախչելու պատճառները, նա չասաց։ Թումը դեռևս կասկածում էր մեր մասին։ Նա կարծում էր, վոր արևելցի սպիտակամորթն ել կունենա վորոշ նախապաշարութեանք դեպի նեղը։

Սկզբում մենք հեղեղութեամբ վերաբերվեցինք Թումի կասկածներին։ Թողեցինք, վոր ժամանակը պարզի մեր ներքին զգացումների գեմքը, և Թումն իսկապես մեզ ընդունի իրրև իր չեղբայրները։

Մի որ յիս նրան ասացի.

— Թոմ, լավ լսիր ինձ, միթե դու կարծում ես, վոր յիս և դու տարբեր ենք իրարից։

— Այն, կարծում եմ, — պատասխանեց թումը:

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ տարբերություն կա:

Թումը ծիծաղեց: Նա կարծեց, վոր յես նրան ձեռք եմ առնում: Նրա ծիծաղի ներքին իմաստն այդ եր:

— Ասա, ինչո՞ւ:

— Պարզ ե, դու սպիտակ ես, իսկ յես՝ սև:

Այս անգամ յես ծիծաղեցի:

— Չե՞ վոր յես և դու միևնույն աշխատանքն ենք կատարում այս գորգի վաճառատան մեջ, չե՞ վոր միևնույն փողին ենք կուլ տալիս, միևնույն ծանրությամբ գորգեր ենք շալակում, միևնույն մութ նկուղում գորգ ենք լվանում և միևնույն բռճիկն ենք ստանում: Աշխատանքից ստացած վարձատրությունն ե, վոր մեզ դարձնում ե միևնույն դասակարգի մարդը, իմ սպիտակ մորթն ինձ վոչ մի առավելություն չի տալիս:

Թոմի աչքերը փայլատակեցին: Նա զգաց, վոր չեր կարող խուսափել իմ խոսքերից, բայց նա պատասխանեց.

— Հարավում այդպես չե, հարավում սպիտակ գույնը մարդուն դարձնում ե աղնվական, առանձնաշնորհյալ, սպիտակ գույնը մինչև անգամ մարդուն խելոք ե դարձնում:

— Զիշտ ե, հարավում այդպես ե, բայց հարավի այդ սպիտակները, վորոնք աշխատում են ուրիշների համար, պիտի գիտակցեն մի ուր:

Թումը կամաց-կամաց խորագույն վստահությամբ լցվեց դեպի ինձ և իմ ընկերները: Մենք նրան հաճախ տանում ելինք դասախոսությունների: Վորովհետև նա միշտ մերժում եր գալ մեզ հետ սպիտակներին

թատրոնը, մենք ելինք գնում նեղրերի թատրոնն իր հետ:

— Թոմ, — մի ուր դիմեցի նրան, — դու մեզ հպատակեցիր, թե ինչու հարավից փախար դեպի հյուսիս:

— Այժմ կպատմեմ, — ստաց թումը և հայտնեց, վոր նա հարավից փախել եր Լինչի դատաստանից խուսափելու համար: Հարավիցի սպիտակամորթներն ամբաստանել ելին նրան, վոր սիրահարվել և սպիտակ աղջկա վրա: Հարավիցի սպիտակամորթները վորոշել ելին նրան Լինչի դատաստանի չինթարկել:

— Դու սիրո՞ւմ ելիր սպիտակամորթ աղջկան, — հարցրի թոմին:

— Այն, սիրում ելի, բայց յես այդ աղջկա հետ չեյի խոսել անգամ, միայն ամեն ուր կանգնում եյի փողոցի վերեք, վորպեսզի յերբ աղջիկն անցնի, տեսնեմ: Այս եր իմ բոլոր սերը. սպիտակամորթները նշմարել ելին և վորոշել ելին ինձ հոշոտել: Ուրախ եմ, վոր չեկա հյուսիս, հանդիպեցի ձեզ, — վերջացրեց թոմը:

— Ինչո՞ւ մեզ այնքան հավանում ես, — հարցրի:

— Չգիտեմ, կարծես դուք ել սե եք, կամ կարծես ձեր մեջ յես ել եմ սպիտակ:

— Այն, մենք կամ սե ենք կամ սպիտակ բոլորս միասին, մենք սոցիալական միևնույն շերան ենք կազմում, մարդկանց մեջ տարբերություն գնողը մորթը չե, ալ...

— Յես ձեզ հասկանում եմ, — պատասխանեց թումը և չթողեց, վոր շարունակեմ:

Բայց թոմի մեջ կար մի միտք, վոր արմատացած եր մինչև նրա հոգու խորքը: Նա միշտ կըրկնում եր.

— Քո բոլոր ասածները ճիշտ են, բայց մի բան չառ սխալ ե:

— Վճիրն ե այդ:

— Այն, վոր ասում ես, թե մարդասիրությունն չկա, ամեն բան տնտեսական չերևութների արդյունք ե. բայց կա մարդասիրություն, մարդասիրությունը տընտեսական չերևութների հետ կապ չունի:

Յես հեզնորեն ծիծաղեցի:

Թումը զայրացավ: Իմ բերած բոլոր որինակների դեմ նա հանդիսավոր կերպով հայտարարեց.

— Ապա Լինքըլընը, միթե Լինքըլընը մարդասեր չէր:

— Դու մատնանշեցիր մի անուն, վորով կարելի չե պարզաբանել ամեն բան:

Թումը քիչ ֆնաց իրեն կորցնելը—Լինքըլըն և վոչ մարդասեր—վորեն սեամորթ կարող եր խելագարվել:

Յես նրան անմիջապես հանգստացրի.

— Լինքըլընը մեծ մարդ է, և ամբողջ մարդկությունը չերախտապարտությամբ պետք ե հիշի նրա անունը, բայց պաղարյունությունդ չպետք ե կորցընես, վորպեսզի ամեն ինչ հասկանաս:

Յես Թումին տվի մի վոքըրիկ բրոշյուր և խնդրեցի նրան ուշի-ուշով կարդալ աչն և հետո լսել ինձ:

— Շատ լավ, կկարդամ:

Այդ գիրքը թվում եր Միացյալ Նահանգների քաղաքացիական պատերազմի պատճառները:

Յերբ Թումը գիրքը վերջացրեց և յետ բերեց, յես ասացի նրան.

— Տեսնում ես, Լինքըլընը մեծ մարդ լինելուց չի դադարում, բայց սեերի ազատագրության պատճառ-

ները տնտեսական են, սեերը տնտեսական պատճառներով են ազատագրվել և վոչ թե մարդասիրական պատճառներով:

— Ճիշտ ե, ճիշտ ե, — պատասխանեց Թումը:

11

Թումը կամաց-կամաց խորացավ սոցիալական գիտությունների մեջ, նրա համար, ամենից առաջ, պարզ յեղան դասակարգերը և դասակարգային կռիվ ելու-թյունը:

Բայց Թումն իր սոցիալական գիտությունների ամբողջ պաշարը գործադրում եր մի բանի հաստատման:

— Ուրեմն ինչո՞ւ յես իրավունք չունենամ սիրելու մի սպիտակ և աղքատ աղջկա:

— Իհարկե իրավունք ունես, — յես հայտարարում եի անկեղծորեն:

— Ապա ինչո՞ւ, ինչո՞ւ... — Թումը չէր կարող շարունակել հուզվում եր և լաց լինում: Արցունքի կաթիլները գլորվում եյին նրա սե և փայլուն աչքերի վրայից:

— Նա սիրում եր քեզ:

— Ի՞նչ իմանամ, յես նրա հետ չեմ խոսել, յես նրան միայն տեսնում եյի:

Տիրում եր լուություն:

Յես խղճում եյի այս յերխտասարդ սեամորթին, վորի սիրտը տոչորվում եր սիրուց, ինչպես անապատի անջուր բույսը:

— Գիտես, — ասում եր Թումը, — նրա մարմինն աչնպես սպիտակ եր, կարծես հաց լիներ: Մի անգամ, յերբ նա ունխեցաւ խանութում զնուսներ եր անում, յես

մոտեցա նրան. այնքան մոտ ելի չես նրան, այնքան մոտ, վոր հոգիս ճնճողուկի պես թռչկոտում եր: Նրա մարմնի բուրու մը նման եր նոր լողացած մանկան մարմնի բուրումին: Նա մի անգամ ինձ նայեց, յես կորսվեցի նրա աչքերի ուղիւնում:

— Թո՛ւմ, — ասացի նրան, — մոռացիր այդ բոլորը:

— Յեթե իրականութիւն լիներ, կարող եյի մ. . .
ռանալ, բայց այդ բոլորը յերազ ե ե չեմ կարող մոռանալ. չերազն ալիլի յե հղոր, քան իրականութիւնը

III

Հյուսիսում Թումը հեռզհետե ձեռք բերեց արժանապատւութեան զգացում: Հարավում նրա մարդը սոցիալական պահանջն ե յեղիլ այն, վոր մարդիկ ֆիզիկական ցավ չպատճառեն իրեն, քնացած բոլոր ցավերը, վիրավորանքները արժեքից զուրկ են յեղել:

— Բավական եր, վոր չծեծեյին ե կախ չտային ծառից, — ասում եր Թումը, քնացած բոլոր հայհոյանքներն ինչ արժեքին...

Բայց Թումը հեռզհետե զգաց, վոր մարդկային իրավունքն ալիլի տնտեսման եր, քան ինքը ե իր ցեղը հարավում հալածող ելին:

Թումը կառուցեց արժանապատւութեան խոր զգացում, այդ խնդրում նա ալիլի զգայուն դարձավ, քան մենք, սպիտակամորթներս: Թո՛ւմ սկսեց ապրել հղոր, բոցավառ մի սեակցիւ. ամենամիտքիկ անուշաղբութիւն դեպի իր անձը նրան լցնում եր ցասումով, դադանացած փալիւում ելին նրա աչքերը: Նա հափազանց զգուշ եր նաեւ այն բանից, վոր չլինի թե մի վորեւէ փոքրիկ առիթ տա ուրիշին իրեն վիրավորելու, վորովհետեւ

— Տեղնուտեղը կտոր-կտոր կանեմ, — ասում եր նա: Յես հրճվանքով դիտում եյի, վոր Թումը կորցընում եր իր ցեղային ստրկութեան ավանդական ըսպիները:

Թումը միաժամանակ չափազանց հարգալից եր դեպի իր ընկերակիցները, վորովհետեւ նա համոզվեց, վոր իրենց փրկութիւնը պիտի լիներ սոցիալական հողի վրա:

Թումը նախ ե առաջ թողեց սկերի հատուկ պարգևներ ստանալու սովորութիւնը:

IV

Մի որ, յերբ գորգի վաճառատան սպիտակամորթ գանձապահը Թումին ոռճիկ եր տալիս, 5 սենտի մանր չլինելու պատճառով գանձապահն ասաց.

— Այդ 5 սենտը քեզ:

Թումի աչքերը փայլատակեցին. նա նայեց գանձապահի աչքերին ե ատամներով կծեց շրթունքները:

Գանձապահը վռչինչ չհասկացավ:

— Քեզ թող լինի, մեծ փող չե:

Մեծ փող չեր, բայց նեղրին 5 սենտ տալու սպիտակամորթ գանձապահի բավականութիւնը կըտրատում եր նեղրին ելեկտրական հոսանքի նման:

— Վո՛չ մի սենտ չեմ ընդունի իբրեւ պարգև, — ասաց Թումը ե լռեց:

Այդ լռութեան մեջ գայրացած մի գազան եր շղթայված:

Յես անմիջապէս գրպանիցս հանեցի 5 սենտ ե ալի Թումին:

— Տո՛ւր գանձապահին, — ասացի, — դու հետո ինձ կտես:

Թոմը 5 սենտը հանձնեց զանձապահին և հեռացավ:

Գանձապահը, վոր գորգավաճառի լակեյն եր, սուր-սուր նայեց ինձ և գոռաց.

— Կսմաց-կամաց լրբացնում եք այդ կիզոտտ նեզրին:

— Իհարկե, քեզ դուր չի գա, վոր մարդիկ արժանապատվություն ունենան:

— Արժանապատվությունս վճրն ե, ավելի 5 սենտն աճք կծակի:

— Այո, կծակի, ավելի լավ ե դու մտածես, թե ինչպես պետք ե անել, վոր բոլորս ել ստանանք այն, ինչ արտադրում ենք, և վոչ թե 5 սենտ ավել տաս իբրեւ վողորմություն:

Տիրեց լուռթյուն: Յես զգացի, վոր գանձապահի համար շատ խրթին հարց ելի հարուցել: Նա մեքենայի վրա սկսեց գումարումներ անել, իսկ չես դուրս չեկա փողոց:

Լույսերը վառվում էին չերկար, լայն, հարուստ և ցոփակյաց փողոցում: Յես մի սլուծնի տակ կանգնած՝ միաք ելի անուս, չերբ մի աղջիկ մոտեցավ ինձ, ժպտաց և կանգնեց: Նայեցի չես նրա աչքերին և հասկացա նրան:

— Ժամանակ չունեմ, — ասացի:

— Տրամությունը լավ բան չե, — պատասխանեց աղջիկը:

Յերեսս շուռ տվի: Նա հայտնեց ինձ և կորավեց ցոփակյաց փողոցում:

Դեռես չերկու քայլ չելի արել, չերբ Թոմը դեմս ցցվեց.

— Բերի քո 5 սենտը, — ասաց:

Փողն առնելուց հետո առաջարկեցի Թոմին զնալ և դարեջուր խմել:

— Դնանք, — համաձայնվեց Թոմը:

Մենք մտանք մոտակա պինետունը:

— Յերկու գարեջուր, — ասացի մատուցողին:

Մատուցողը բերեց միայն մի բաժակ գարեջուր և դրեց իմ առաջը:

— Յես յերկու բաժակ խնդրեցի, — ասացի մատուցողին:

— Մենք սկամորթին չենք ծառայի, — պատասխանեց մատուցողը և հեռացավ:

Թոմը ժամանակ չտվեց ինձ, վոր մի բան անելի, անմիջապես աճապարեց մատուցողի յետևից:

— Պարոն, — ասաց Թոմը, — դուք ինձ անպատվեցիք:

— Հենց ուղում եյի անպատվել, — պատասխանեց մատուցողն ամենացինիկ տոնով:

— Համեցեք փողոց, — առաջարկեց Թոմը:

Այլևս ուշ եր միջամտել: Թոմի աչքերը փաչլում էին ինչպես մութի միջից պրոժեկտորին նայող գազանի աչքեր:

— Յես քեզ հետ չեմ դիջանի կովել, — պատասխանեց մատուցողը և սկսեց գոռալ «ոգնություն»: Դինեռան սպիտակամորթները հավաքվեցին: Թոմը բոլորին բացատրեց, թե ինչ ե պատահել: Սպիտակները լռեցին: Վոչվոք չարտահայտվեց: Ներսիս լեկավ գինետան տերը և հրամայեց Թոմին դուրս գալ գինետնից: Թոմը մերժեց դուրս գալ և ելի առաջարկեց մատուցողին փողոց գալ մենամարտելու: Դինետան

տերը հայհուցեց Թոմին: Թոմի արձակեց իր զայրուլթի շղթաները և դուրս քաշեց զրպանից իր ածելին: Յերբ Թոմի ածելին դուրս քաշեց, սպիտակները բոլորն ել քաշվեցին: Թոմը կանգնած եր գինետան մեջտեղը, փալատակում ելին յերկու բան—նրա զայրացած աչքերը և ածելին: Մատուցողը փորձեց փախչել, բայց Թոմը նստեց ածելին նրա վրին, արլուհը վողողեց նրա սպիտակ քուլղը: Յերբ սպիտակներն առան գետին ընկած Թոմի ածելին, Թոմը զրպանից մի ուրիշը դուրս բերեց և սպառնաց շարտել վորևե մեկի չերեսին: Սպիտակներից մեկը մոտեցավ տելեֆոնին, Թոմը հարձակվեց, քաշեց տելեֆոնի թելը և կտրեց, և ածելին ձեռքը՝ կամաց-կամաց նահանջեց դեպի դուռը և կորսվեց բազմամարդ փողոցում:

Բոլորը մոտեցան ինձ և նրա հասցեն հարցրին:

— Զգիտեմ,—ասացի չես,—նրան պատահաբար հանդիպեցի փողոցում:

Գ Ր Ո Ջ Բ Ի

Ուշուրը Գրողին ամերիկյան համալսարանում թե իմ ընկերն եր, թե դասընկերու: Յերկուսս ել աման ելինք լվանում համալսարանին կից ճաշարանում՝ որական յերեք անգամ ճաշ և շաբաթը ութ դոլար ստանալու համար: Յես կպել եյի իմ դասերին և ամանին, ծախսում եյի իմ ստանալիքը ամենասպարդակ ձեռք, վորպեսզի ունեցած վեց դոլարի պարտքը չավելանա, վորովհետև ահա տասն ամիսը անցնում եր, և յես չեյի կարող այդ պարտքս վճարել:

Յես և Ուշուրը Գրողին պատմության և փիլիսոփայության ֆակուլտետի ուսանողներ եյինք, և դա առիթ եր տալիս Գրողը ինքն իրեն յենթարկելու կծու ծաղրի:

— Բավական չե մեր քաղցածութունը,—ասում եր նա,—փիլիսոփայութուն հնք ուսանում: Ի՞նչ ուգուտ, յեթե միքանի տարուց ստանանք «պատկալոր փիլիսոփայության» կամ մինչև անգամ «գոկտոր փիլիսոփայության» տիտղոս. ավելի քաղցած պիտի մնանք, դրա վրա ավելացած և հոգևոր քաղցածությունը «փիլիսոփա» դառնալուց հետո:

Յես չեյի զարմանում, վոր 19 տարեկան մի պատանի այդքան գործնական ըմբռնում ուներ կյանքի մասին, վորովհետև նա ամերիկացի յեր: Ամերիկացին լեթե գործնական չե, առաքինի չի համարվում. մինչև

անգամ Միջին Ասիայում քրիստոնեություն քարոզող ամերիկացի «իդեալիստ» միսսիոնարը գործնական նպատակներ և հետապնդում առավելապես:

— Ե՛հ, — պատասխանում էյի յես Գրոգորեն, — ավելի լավ է աման լվանալ և ապրել հոգևոր կյանքով:

— Աման լվանալ — դա մարդու գործ է, անասունի գործ է, պետք է փող ունենալ և ազատվել աման լվալուց, — պատասխանում էր Գրոգորին դայրացած:

Յես զարմանում էյի, թե Վոթր անասունն էր, վոր պիտի ցանկանար կամ կարողանար աման լվալ, ամանն իսկապես մարդը պետք է լվար, և ալսպիտով մխիթարվում էյի:

Գործնականություն տեսակետից յես միայն մտածում էլի իմ վեց դոլլարի պարտքի մասին և ուրիշ վոչինչ, ինչ միայն հետաքրքրում էլին դոկտոր Մընրոյի դասախոսությունները հունական փիլիսոփայության զանազան դպրոցների մասին: Յերբ դուրս ելինք դալիս դոկտոր Մընրոյի Սոկրատի մասին կարդացած դասախոսությունից, պատմում էյի Գրոգորեն, վոր յես աչքերովս տեսել եմ Ակրոպոլիսը և Սոկրատի բանաբարալը:

Գրոգորին ապշելով բացականչում էր.

— Ի՞նչ տգետ եմ յես: Յեվ դու դեռևս անում ես, վոր փողը հարկավոր է. պետք է մեծ փող աշխատել և տեսնել ալդ բոլորը:

— Վեց դոլլարից ավելի չեմ ուզում. վեց դոլլար լինեի, ավելին քեզ կտայի, — պատասխանում էյի Գրոգորեն:

Գրոգորին ծիծաղում էր իմ վրա, վոր յես միայն

վեց դոլլարով կարող էյի լեռջանիկ լինել, բայց յես հաստատ համոզված էյի, վոր նա ժպտալով կառնեի, յիթե նրան վեց դոլլար տար մեկը:

Մի որ Գրոգորին աման լվալու ժամանակ մոտենալով ինչ՝ ասաց.

— Թ՛հ, մի միլիոն դոլլար աշխատելու ճանապարհը գտել եմ:

Ուղարկ Գրոգորին կատակ անել չեի իմանում. նրա բոլոր խոսքերը լուրջ էլին և ծանրորեն կշռված, դրա համար յես իսկ լրջացա:

— Ի՞նչպես, — հարցրի:

— Միլիոն աշխատելուց հետո կասեմ, — ասաց և լռեց:

Չմտահոգվեցի այդ մասին. զբաղված էյի Սոկրատի վերջին ճառով, վոր նա արտասանել էր աթենացիների առաջ իր դատավարության ընթացքում:

Յերբ ամանները լվացինք և դուրս յեկանք յուղերի ու կեղտերի աշխարհից՝ Գրոգորին էլի խոսք բաց արավ և ասաց.

— Համալսարանից վոչինչ դուրս չի գա. տիտղոսները ուրիշին կթողնեմ, իսկ յես կգնամ իմ բախտը շինելու: — Ելի կրկնեց, վոր աման լվալը անասունի գործ է. Բայց յես համոզված էլի այլևս, վոր վոչ մի անասուն այդ գործը չի ստանձնի և ավելորդ է դրա մասին մտածելը:

Ելի հարց տվի Ուղարկ Գրոգորեն.

— Ի՞նչպես ես փող աշխատելու, այն ել մի միլիոն դոլլար:

— Միլիոնը ձեռք բերելուց հետո կասեմ, — կրկնեց Գրոգորին: — Միքանի որով արձակուրդ եմ ստացել, պետք

ե ուրիշ քաղաք գնամ. յեթե հաջողեմ, ել հաճախա-
րան չեմ վերադառնա, իսկ յեթե չհաջողեմ, հաճախա-
րանը չի փախչի, ելի կվերադառնամ:

Իսկապես Ուոլտըր Գրոգըրին միքանի որից գնաց
և 15—20 որից վերադարձավ բոլորովին փոխված,
թափշքենեղով և մեծ-մեծ մտքերով տոգորված:

— Ինչ փոխված ես, Ուոլտըր, — ասացի, — վոգևոր-
ված ես:

— Վոգևորութունը գրոշի արժեք չունի, մինչև
չեկը գրպանումս չլինի — պատասխանեց Գրոգըրին, բայց
նրա աչքերը հեռվում կարծես տեսնում էյին մի մի-
լիոնի չեկը, վոր թռչում եր գեպի իրեն:

— 1,000,000 դոլլար, դալիս ե շուտով իմ գրպա-
նիկս մտնելու:

— Հիմա կարող ես պատմել ինձ, թե ինչպես
պետք ե աշխատես մի միլիոնը:

— Իհարկե կարող եմ, — պատասխանեց Գրոգը-
րին, — բայց պայմանով, վոր առայժմ վոչվոքի վոչինչ
չհայտնես, մինչև յես քեզ հայտնեմ ուրիշին հայտնե-
լու ժամանակը:

— Շատ լավ, — ասացի:

— Հիշում ես, — սկսեց Ուոլտըր Գրոգըրին, — «Միներ-
վա» խմբիքը:

— Հիշում եմ, ինչպես չե, — պատասխանեցի:

— «Միներվա» խմբիքից պատրաստված էյին մի-
լիոնավոր շշեր և, ինչպես գիտես, ամբողջ Միացյալ
Նահանգներում ոեկլամ եր յեղել, լավ ել խմբիք եր,
բայց այդքան վիթխարի ծախսերից հետո «Միներվան»
չըռնեց, չծախվեց, միլիոնավոր շշերը մնացին պահա-
տում և հիմա միայն նրա շիշը արժեք ունի:

— Հետո:

— Յես միքիչ մտածեցի և «Միներվայի» անհա-
ջողութան պատճառը գտա: Այս միքանի որերը, վոր
հեռացա համալսարանից, գնացի Չիկագո մի հարուս-
տի մոտ, ամբողջ յերեք որ խնդրեցի նրա քարտու-
ղարից ներկայանալ նրան, բայց ինձ չհաջողվեց: Վեր-
ջապես մի բացիկ գրեցի. —

Հարգելի պարոն,

Յես կարող եմ ցույց տալ ձեզ միլիոններ առ-
խասելու միջոցը, յերե ինձ յերկու րոպե լսելու
բարոյքունը ունենալ:

Այսքան: Յերեակալիք, հաջորդ առավոտը ինձ
կանչեց այդ հարուստը՝ մր. Ի. Ի. Հարտընը, և յես
նրան ասացի, վոր կարող եյի ցույց տալ «Միներվա»
խմբիքի անհաջողութան պատճառը, յեթե ինձ մի մի-
լիոն դոլլար տալու մի պայմանագիր ստորագրի, հա-
ջողութունից հետո վճարելի: Յերեք որ մտածելուց
հետո նա ստորագրեց այդ պայմանագիրը:

Ուոլտըր Գրոգըրին գրպանից հանեց պայմանա-
գիրը և ցույց տվեց: Ճիշտ եր:

— Այդ պայմանագիրը գեռես շատ ջուր կվերցնի, —
ասացի յես, ուզեհնալով միքիչ ել ինքս գործնական
դառնալ, կարծելով, վոր առևտրի մեջ կասկածելը
հեռառեսութուն և գործնականութուն ե նշանակում:

— Դու կոեսնես, — պատասխանեց ինձ Գրոգըրին
յերկաթե համոզումով: — Մր. Ի. Ի. Հարտընը արդեն
գնեց բոլոր պատրաստի «Միներվայի» շշերը իրրե
սոսկ շիշ. այժմ աշխատանքը շարունակվում ե համա-
ձայն իմ ցուցմունքների, — վերջացրեց Գրոգըրին:

— Բայց ինչ ես քո ցուցմունքները, — հարցրի:

— Հետո կասեմ,—պատասխանեց Գրողըին,—հիմա՛ յերբեք:

Մեկ յերկու տրեց Գրողըին ելի մեկնեց Զիկագո, իսկ յիս շարունակեցի իմ առորչան խոհանոցում և համալսարանում:

Ուսուցիչը Գրողըին մասին վոչինչ չլսեցի ամբողջ վեց ամիս, ինքն էլ մի բացիկ չգրեց: Հաստատ համոզվեցի, վոր նա իր յերիտասարդութեան փառասեր գլուխը զարկեց բառի ժայռերին և վշրեց:

Յերբեմն հիշում էի նրան, մինչև անգամ իմ ուրիշ մտերիմներիցս միջանիսին պատմեցի: Նրա՞նք էլ միացան ինձ և սկսեցին ծիծաղել:

— Մեկ միլիոն դոլլար, հէ՞, համալսարանը չհավանեց, մենք վոր ավարտեմք, առավազն 200 դոլլար ոռծիկ կստանանք, և դա կգոհացնի մեր ֆանտազիան, — ասում եր այդ պատմութեանը լսողներից մեկը:

— Շատ ընդունակ ուսանող կարող եր դառնալ, յեթե այդպիսի զարհուրելի ֆանտազիա չունենար, — ասում էի յես, — վստովհեալ Ուսուցիչը Գրողըին վոչինչ չեր պակասի. ընդհակառակը նրան խանգարում եր յերեակաջութեան չափազանց բոցավառութեանը:

Յերկորոգ սեմեստրի քննութեանները տված էի և պատրաստվում էի մեկնել դուռը, դաշտային աշխատանքներ կատարելու՝ թե ապրելու և թե այն վեց դոլլարի պարտքս վճարելու համար: Մի որ մեկը ավտոմոբիլով դռանս կանգնեց և ուզեց ինձ տեսնել: Լուսամուտից նայեցի—Ուսուցիչը Գրողըին եր: Վազեցի, վողջագուրեցի: Ավտոմոբիլը քշեց, և մենք գնացինք լճի ափին կանգնած մի կաֆե:

— Խնչպես ես, մի միլիոնը աշխատեցի՞ր,—հար-

ցըրի անմիջապես և պատրաստ էի բացասական պատասխան ստանալ և համոզել նրան, վոր ելի համալսարան վերադառնա:

— Իհարկե,—պատասխանեց Գրողըին: Նրա ձայնում վոչ մի պատրանք չկար:

— Մեզ «Ապոլլո» տվեք,— ապալեց սպասավորին: «Ապոլլոն» նոր դուրս լեկած մի խմիչք եր:

— Յես գիտեմ,—սկսեց Ուսուցիչը Գրողըին,—դու շատ ես ծիծաղել ինձ վրա. քեզ չեմ մեղադրում, յես մեղադրում եմ հուշն փիլիսոփա Սոկրատին. այդ փիլիսոփաներն են մեզ խանգարողը:

Ապա ինձ հարցրեց.

— Խնչպես ե «Ապոլլո» խմիչքը, դուր գալի՞ս ե:

— Շատ դուրեկան խմիչք ե,—պատասխանեցի:

— Դա այն միլենույն «Միքետվա» խմիչքն ե:

«Միքետվա» անհաջողութեանը կայանում եր նրանում, վոր սպիտակ գուշն ուներ. յես գտա, վոր այդ խմիչքին պետք ե գուշն խառնել և կծախվի: Ուրիշ վոչինչ: Մր. Ի. Ի. Հարտընը համոզվեց դրան, ստորագրեց ինձ հետ մի միլիոն դոլլարի պայմանագիրը, և յես նրան տվի այդ գաղտնիքը: Մր. Հարտընը գնեց միլիոնավոր շշերը դատարկ շշի գնով, գուշն խառնեց, փոխեց առնունը և հիմա հսկայական քանակութեամբ ծախում ե: Նա ինձ արգեն վճարեց մի միլիոն դոլլարը: Արդեն սկսել եմ նոր առևտուր իմ սեփական գրամատիկով և ինձ համար:

Յերը Ուսուցիչը Գրողըուց պիտի բաժանվելի, նա ինձ ասաց.

— Մի խնդիրք ունեմ, շատ եմ ցանկանում, վոր չմերժես:

Յես չգիտեմ—ինչպես և ինչու կարծեցի, թե Գրող-
բին ուզում է իր առևտրական տանը մի պաշտոն տալ
ինձ:

— Յեթե ինձ պաշտոն ես առաջարկելու, լես հա-
մալսարանը չեմ թողնի,—պատասխանեցի:—

— Վնչ, վնչ, սիրելիս, դու անպետք մարդ ես
առևտրի համար,—ասաց Գրողբին,—ավելի լավ է դու
փչանաս քո Պլատոնով և Սոկրատով: քո լնչ գործն
է առևտուրը:

— Յեթե ակադեմիական կյանքիս չմնասի, կըն-
դունեմ,—պատասխանեցի անմիջապես:

— Թույլ տուր ինձ քեզ վեց դոլար տամ, վոր
այն պարտքդ վճարես,—ասաց Ուոլտըր Գրողբին:

— Շնորհակալ եմ,—պատասխանեցի:

Միքանի տարի հետո՝ Նյու-Յորկում, վիթխարի
այդ քաղաքում, պատահամբ հանդիպեցի Ուոլտըր
Գրողբուն Բրոդուեյի վրա մի կնոջ հետ: Կնոջ գրկում
մի սպիտակ շուն:

Իմ խոհանոցի ընկերս ամբողջովին փոխվել էր,
մոտիկ կար մի աչքի անկյունում, խոսում էր դան-
դաղ, անուշադիր և անպատճառաբանված ծիծաղում
էր: Անգլերենի իր հնչյունները դառել էին մաքրա-
կրոնական, քարոզչական:

— Ո՛հ, դժեք, ի՜նչպես եք...

— Յես ավարտեցի,—տաքի պարզ կերպով:

— Ո՛հ, Սոկրատա,—խսրոաց Գրողբին ու ծի-
ծաղելով հեռացավ:

ՏԻԿԻՆ ՊՈՒԼՄԵՆԻ ՇՆԻԿԸ

Տիկին Պուլմենը յերբ ավտոյով պտույտի լեր
գնում Միսսիսիպի գետի ափին յերկարած ծառուղինե-
րով, իր հինգ տարեկան յերեխային թողնում էր դա-
շակի մոտ և հետը վերցնում իր յերկու տարեկան
շնիկին:

Տիկին Պուլմենը և իր շնիկը սերտ կապերով և-
լին կապված իրար հետ:

Յերբ դաշակը նոր վոտ յելած յերեխային բե-
րում էր իր մոր մոտ, յերկու բոպեղում մայրը ձանձ-
րանում էր:

— Հոգնեցի,—ասում էր նա դաշակին,—տնր:

Դաշակը գրկում էր յերեխային և հեռանում, իսկ
շնիկը գրավում էր մանկան սեփական մաշկական գիր-
կը և ժամեր անցկացնում տիկնոջ հետ:

Մինչև անգամ հետճաշա հրավերների ժամանակ
տիկին Պուլմենը հոգածությամբ գրկում էր իր մտե-
րիմ շնիկին և հյուրերին պատմում նրա բարեմասնու-
թյունների մասին: Հրավերների կես ժամանակը նը-
վիրվում էր նրան, շնիկին: Հրավիրված կանայք ա-
մենայն ուշադրությամբ լսում էին տիկին Պուլմենի
պատմութունը, նրանք էլ իրենց հերթին խառում
էին շնիկին և սիրում: Տիկին Պուլմենն անտարբերու-
թյամբ չէր կարող դիտել, յերբ կանայք շոյում էին
իր մտերմին:

Այն ուրից, յերբ տիկին Պուլմենն այդ շնիկը ունեցավ, փոխեց իր ամեն տարվա ամառանոցի վայրը, վորովհետև ընտանեկան բժիշկը հայտնեց տիկին Պուլմենին, վոր իր գնացած ամառանոցը վատ կարող էր անդրադառնալ շատ քիչ մազ ունեցող շան վրա:

Բժշկի այս կարծիքը յերբ տիկին Պուլմենը հայտնեց տիկին Ուիլլիամսին, այս վերջինս բացառական է.

— Բարի չեք, տիկին Պուլմեն, Քրիստոսի նման բարի չեք:

Այն ժամերը, վոր տիկին Պուլմենն անց էր կացնում իր մտերմի հետ, նրա կյանքի ամենահաճույալի ժամերն էին, այդ ժամերը տիկնոջը տալիս էին զգալու թյունների ամենաբուռն տեսակը:

Յերջանկությունը յերբեմն չի տեսում նաև միլիոնատերի կնոջ համար:

Տիկին Պուլմենն էլ, մի առավոտ, մետաքսյա բարձիկների վրա պառկած, դառնորեն արտասովեց. նրա արցունքի կաթիլները զլուրվեցին արցունք չտեսած բարձիկների վրա:

Տիկին Պուլմենի շնիկը մեռել էր մի քանի թեթև հաջոցներից և գալարումներից հետո:

Տիկին Պուլմենն աղի արցունքներ էր թափում ամեն անգամ, յերբ հիշում էր շնիկի վողրագին հաջոցները:

— Վոչվոք չկարողացավ հասկանալ նրա ցավը, — ասում էր տիկինը և ծանրորեն մեղադրում ընտանեկան բժշկի գիտական անզորությունը:

Շնիկի մահվան չերկրորդ ուրբ քաղաքի բուրժուական թերթերը հրատարակեցին տիկին Պուլմենի և իր շնիկի լուսանկարները, մեկը՝ «Տիկին Պուլմենն ու իր շնիկը», յերբ շնիկը վողջ էր, իսկ մյուսը՝ «Տիկին Պուլմենն ու իր շնիկը» — շնիկը փոքրիկ դագաղի մեջ, ծաղիկներով վողողված, իսկ տիկին Պուլմենն էլ սգի շորերով:

Մամուլը չէր մոռացել մի քանի մխիթարական խոսքերի հետ միասին տալ նաև շնիկի կենսագրությունը:

Տիկին Պուլմենն ընտանեկան պատուրի միջոցով թաղել տվեց իր մտերմին քաղաքի գերեզմանոցի ընտանեկան սեփական կալվածում:

Թաղումից հետո պատուրն ընկերացավ տիկին Պուլմենին մինչև նրա ապարանքը քրիստոնեական չեկեղեցու պարտավորությունները լրացնելու համար: Ապարանքում պատուրը ս. գիրք կարդաց և ջերմագին աղոթեց:

Տիկին Պուլմենը պատուրին պատմեց հանգուցյալի մասին: Պատուրը տխրությամբ, տրտում հոգով լսեց հանգուցյալի մասին:

Յերբ պատուրը հրաժեշտ էր առնում, տիկին Պուլմենը նրան հաղորդեց, վոր 2000 դոլար և նվիրում այս մահվան առիթով քաղաքի «Յերիտասարդաց Քրիստոնեական Ընկերության»:

Բուրժուական մամուլն այս լուրը հաղորդեց խոշոր տառերով և առանձին գնահատականով:

ՈՒՅՆ ՈՐՎԱ ԿՆՈՋ ԾԱԽՍԸ

Յերբ մր. Կուլինզը մտավ Նյու-Յորկի «Ուալ-դորֆ-Աստորիա» հյուրանոցն իր անունն ստորագրելու և սենյակ ստանալու մի շաբաթվա համար, նրան մոտեցավ 30 տարեկան, սև մետաքս հագած մի գեղեցիկ կին, բարեկեց և ուզեց հետը խոսել: Մր. Կուլինզն իր 40 տարեկա առևտրական և քսան ու հինգ ուարկա ամուսնական կյանքում ճանաչել էր միայն յերկու տեղ.— իր առևտրական վիթխարի տունը, 13 հարկանի, վորի մեջ աշխատում էին ավելի քան 10.000 ծառայող, և իր ընտանեկան տունը,— կինը և յերեխաները: Մր. Կուլինզն ուներ նաև յերկու ամուսնացած վորդի, վորոնք ապրում էին առանձին:

Մր. Կուլինզը 60-ից քիչ անց մի առույգ ծերունի յեր, քսան տարեկանից սկսել էր ծառայել այն միլենույն առևտրական տան մեջ, վորի սեփականատերն էր հիմա: Սկսել էր նա իր ծառայությունը շաբաթական 4 դոլար վարձով՝ պլատֆորմի վրա իրրև ամեն բանի հասնող ճարպիկ մի յերիտասարդ, և հասել էր այդ հսկա առևտրական տան տիրոջ գիրքին: 40 տարեկա ընթացքում կարողացել էր նա այդ առևտրական տան տերը դառնալ, նվիրելով իր ամբողջ կյանքն այդ տան տերը դառնալուն, մոռանալով ծաղիկները և կանանց:

— Ի՞նչ կարող եմ անել ձեզ համար, — հարցրեց

մր. Կուլինզը գեղեցիկ կնոջը, յերբ կինն արդեն բռնել էր նրա սպիտակ ձեռքը և հաղորդել էր նրա մարմինն այն միլենույն դողը, վորն ստացել էր մր. Կուլինզը 35—36 տարի առաջ, յերբ հանդիպել էր իր կնոջը:

— Վոչինչ,— պատասխանեց գեղեցիկ կինը յերգող ձայնով,— ուզում ելի ձեզ հետ ծանոթանալ. իմ ամուսինն էլ ձեզ նման հայտնի սռևտրական էր, յերբ նա դեռևս ապրում էր:

Մր. Կուլինզը մի պահ յերերաց, իր կարճ հասակից դիտեց սլացիկ հասակով կնոջը, ժպտաց և՝

— Գնանք դուրս,— ասաց:

— Գնանք,— պատասխանեց գեղեցիկ կինը:

Յերբ փակ ավտոն սլանում էր Հրդսըն գետի փերով, մր. Կուլինզը և գեղեցիկ կինը ավտոյի մեջ վոչ մի խոսք չեյին փոխանակում: Գեղեցիկ կինը կըծկըվել էր մարմնով փոքրիկ ծերունու գրկում: Յերբ վերադարձան «Ուալդորֆ-Աստորիա» հյուրանոցը, մր. Կուլինզը մոտեցավ ստորագրության տետրին և ստորագրեց:

— Տեր յեվ Եիկիճ Ու. Ս. Կուլինզ:

Նրանք բարձրացան սենյակ:

Յերկու ժամից հետո մր. Կուլինզն իջավ դահլիճ, մի հեռագիր խմբագրեց և ուղարկեց կնոջը՝ ըստ տարիների սովորության.

«Առողջ եմ. գործերս մի շաբաթից կվերջացնեմ յեվ կվերագանճամ. բյուրավոր համբույրներ.

Ուալդո»

Ինքն անձամբ տարավ հեռագիրը գիմացի դեղանան մեջ գտնված հեռագրական բաժինը, վորպեսզի հյուրանոցի ծառայողները չիմանային, թե իր կինը հետը չէր գտնվում հյուրանոցում։ Միքիչ հետո գեղեցիկ կինը, վոր տիկին Չեպմեն էր կոչվում, շորերը փոխած՝ իջավ դահլիճը, մի գաղտագողի շնական ակնարկ նետեց հյուրանոցի կառավարչին։ Կառավարիչը ժպտաց, Տիկին Չեպմենը դուրս յեկավ, նստեց ավտոն և կորավ վիթխարի քաղաքում։

Մը. Կուլինզը հեռագիրը տալուց հետո շտապեց իր առևտրական գործին։

Նա ավելի քան 2.000 000 դոլլարի ապրանք էր գնելու իր առևտրական տան համար Նյու-Յորկի գանաղան մեծաքանակ ընկերութուններից։ Յերբ նա առաջին անգամ մտավ Ուոլուորթ շենքը 5 և 10 սենտանոց ապրանքների գնելու, զգաց, վոր տիկին Չեպմենը մտքից չի հեռանում, հիշում է նրա ձայնը։ Միրտն ուղեց անմիջապես վերադառնալ հյուրանոց, բայց սովորութունը նրան մղեց դեպի առևտուր, և թեկուզ նա կարծում էր, վոր դեպի հյուրանոց է վերադառնում, բայց խոսում էր Ուոլուորթի վաճառողի հետ։ Իր վորոշման համաձայն՝ մը. Կուլինզն շտապեց յերեք ընկերութունն այցելել։

Տիկին Չեպմենի ավտոմոբիլը կանգնեց Հըդսոն գետի ափի մի վիլլայի առաջ, դրսի յերկաթյա դուռը բաց արեց, ծաղիկներով յեղբրված փոքրիկ կածանից անցավ և յերբ մոտեցավ վիլլայի մեծ դռանը, յերկու նեղր դուռը լայնորեն բաց արին, և տիկին Չեպմենը մտավ ներս և բարձրացավ ուղիղ մը. Հոպկինսի ննջասենյակը։

Մը. Հոպկինսը մի ծերացած կապիտալիստ էր, վոր քաջված առևտրական կյանքից, ապրում էր այդ վիլլայում և տառապում էր անքնութունից։ Մը. Հոպկինսը իր կնոջը և յերեխաներին ուղարկել էր Գերմանիա, Վիսբադեն քաղաքը և ինքն այդ վիլլայում վորոնում էր քնելու միջոցներ։

Տիկին Չեպմենը գնում էր մը. Հոպկինսի մոտ, որական յերկու ժամ նրա գլուխը շփում, վորպեսզի շփման այդ հեշտանքի տակ մը. Հոպկինսը քնի։ Տիկին Չեպմենը մեկ-մեկ մը. Հոպկինսի հորացած և վոսկրագարդ մարմնին արկոհոլ էր քսում։ Այդ բոլոր գործողութունը կատարվում էր պրիմիտիվ անմեղությամբ, վորովհետև մը. Հոպկինսը վաղուց մոռացել էր իր անասուն լինելը։

Յերբ յերկու ժամը վերջացավ, տիկին Չեպմենը վոտի կանգնեց, հոգնած և ձանձրացած, առանց ադմուկի վերցրեց սեղանի վրա դրած 1000 դոլլարի չեկը և հեռացավ չխանդարելու համար մը. Հոպկինսի քունը։

Մը. Հոպկինսն իր քարտուղարի միջոցով նամակ էր գրում Վիսբադեն, իր կնոջը, վոր բժիշկներին հաջողվեց մի քնուբեր դեղ գտնել, և ինքը վերջերս քնում է։

Յերբ տիկին Չեպմենը վերադարձավ «Ուալդորֆ-Աստորիա» հյուրանոցը, մը. Կուլինզն արդեն վերադարձել էր և իրեն անհանգիստ էր զգում տիկին Չեպմենի ուշանալու համար։

Մը. Կուլինզը գրկեց տիկին Չեպմենին, և մինչև կես գիշեր չքնեցին նրանք։

Տիկին Չեպմենը մը. Հոպկինսին քնեցրեց, իսկ մը. Կուլինզին չթողեց, վոր քնի։

Մի շարաթը լրանալուց հետո մը. Կուլինզը հայտնեց տիկին Չեպմենին, վոր իր առևտրական գնումները վերջացել են, և պետք է մեկնի: Տիկին Չեպմենն առանց պատասխան տալու՝ տխրեց, և մը. Կուլինզը նշմարեց, վոր տիկինը լերկու կաթիլ արցունք է կախել իր սև և խոշոր աչքերից: Մը. Կուլինզը խոստացավ նրան շուտով վերադառնալ առևտրական գործերի պատրվակով և միքանի որ ևս անցկացնել իր հետ և խնդրեց նրանից իր հասցեն:

— Հասցեյի կարիք չկա, — պատասխանեց տիկին Չեպմենը, — յես կիմանամ, թե դուք յիրք կլինեք Նյու-Յորկում:

Մը. Կուլինզը չստիպեց, վորովհետև ճիշտ էր տիկին Չեպմենը: Յերբ մը. Կուլինզը Նյու-Յորկ երգալիս, իր գալուց լերկու որ առաջ իր պատկերն եւ յին հրատարակում Նյու-Յորկի թերթերը և հայտարարում նրա գալը:

Տիկին Չեպմենը հրաժեշտ տվեց մը. Կուլինզին և հեռացավ հյուրանոցից:

Մը. Կուլինզն իր փոքրիկ պալուսակի մեջ տեղավորեց իր շապիկները, ոձիքները, գուլպաները, թաշկինակները և թղթերը, ելեկտրական կոճակը սեղմեց, վորից հետո անմիջապես նեղը տնկվեց իր առաջ:

— Տնը պալուսակը ներքև, յես գնում եմ:

— Շնտ լավ, — ստաց նեղը և թռավ:

Մը. Կուլինզը միքանի բոպե հետո իջավ ներքև և հյուրանոցի կառավարչից խնդրեց իր հաշիվը:

Հյուրանոցի կառավարիչը ժպտուն դեմքով ներկայացրեց նրան հաշիվը — 250.000 դոլլար:

Մը. Կուլինզն ապշեց մի շարաթ և 250.000 դոլլար ծախս:

— Խնդրիմ այս ծախսերի մանրամասները տվեք ինձ, — ստաց մը. Կուլինզը խիստ և խորապես վրդովված տոնով:

Հյուրանոցի կառավարիչը դուրս բերեց հաշիվների մանրամասնությունները «տիկին Կուլինզի» ստորագրված ստացականներով: Դրանից հետո պարզ չեղավ մը. Կուլինզի համար, վոր «տիկին Կուլինզը» գնել է աղամանդներ, մարգարիտներ, մանյակներ, 15 — 20 տեսակ շորեր և այլն:

Մը. Կուլինզն ուզեց ասել, վոր այդ կինն իր կինը չէր, այլ մի պատահական կին, բայց հիշեց, վոր ստորագրությունը յան տետրում գրել էր՝

«Տեր և տիկին Ու. Ա. Կուլինզ»:

Մը. Կուլինզը մի բոպե կձոտեց իր շրթունքները, հանեց իր գրպանից չեկի տետրը, 250.000 դոլլարի չեկը գրեց և դուրս յեկավ հյուրանոցից:

Հյուրանոցի կառավարիչն անմիջապես մտավ հեռախոսի բուզկան և զանգահարեց տիկին Դորոթի Չեպմենին:

— Հըլո, հըլո, Դորոթի, ձերունի հիմարը մեկնեց, չեկն ստացա: Յեմ սկսեց շնականորեն հոհալ հեռախոսի բուզկայում:

„ԱՍՏՎԱԾԱՅԻՆ ԿՈՄԵԴԻԱ“

Մեր վաճառատան կառավարիչը հեռախոսի լսափողը կախելուց հետո՝ մոտեցավ ինձ և ասաց.

— Շուտ գնա մր. Ֆինկլշտայնի տունը և տես, թե ինչ արևելյան գորգեր կան, վորոնք կարիք ունեն նորոգվելու և մաքրվելու:

— Շատ լավ, — ասացի և դուրս յեկա անմիջապես դեպի մր. Ֆինկլշտայնի տպարանքը:

Մր. Ֆինկլշտայնը Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների միլիարդատերերից մեկն էր: Ամերիկայում շատ հարուստների տներում յեղել էյի շնորհիվ արեւելյան գորգերի սպեց լինելուս, բայց մինչև այդ չէյի յեղել Ֆինկլշտայնի բնակարանում:

Մր. Ֆինկլշտայնի բնակարանը գտնվում էր արխատկրատների թաղում, բլուրի ամենաբարձր կետի վրա, շրջապատված զանազան տեսակի ծառերով, վորոնց յուրաքանչյուր ճյուղին զիպել էր մարդկային մկրատը և արվեստական ձև տվել:

Դեռևս ծառուղին չմտած՝ իմ դեմ տնկվեցին յերկու նեգր, վորոնք պաշտպանում էլին մր. Ֆինկլշտայնի բնակարանի մուտքը: Անմիջապես ներկայացրի մեր վաճառատան այցետոմսը, և նրանք բաց արին դուռը: Դռանը ինձ զիմալորեց յերիտասարդ և գեղեցիկ մի սպասուհի, վորի սպիտակ գլխանոցը միայն մատնում էր նրա սոցիալական դրությունը: Բարեկցի

սպասուհուն և յերկարացրի մեր վաճառատան այցետոմսը: Սպասուհին լսկույն ինձ հրավիրեց դեպի դահլիճ, խնդրեց նստել, իսկ ինքը հեռացավ այցետոմսը ձեռին:

Դահլիճում ամեն ինչ թանկագին էր, բայց չափազանց պարզ: Մր. Ֆինկլշտայնի մարմարե բյուստը դրված էր դահլիճի վերևի ճակատին, բարձր պատվանդանի վրա: Մր. Ֆինկլշտայնի դեմքը վնչ մի խորշում չուներ:

— Յերևի յերիտասարդության բյուստն է, — մտածեցի, — կամ ինքը ցանկացել է, վոր վարձու արվեստագետը յերիտասարդ քանդակել իրեն:

Պատի ոջախում դարսված էլին համաչափ փայտեր, վորոնց յետևում վառվում էր ելեկտրական կարմիր մի լամպ՝ սոսկ վառվելու իլլուզիան տալու համար: Աջակողմյան լուսամուտներից, ծառերի արանքում, յերևում էր փոթորկալի մի ծով, իսկ ծովի անքում, յետևը ցցվում էր հարևանի տան կտուրը: միջապես յետևը ցցվում էր հարևանի տան կտուրը:

— Այս քաղաքում ծով չկա, — մտածեցի, — սա ինչ ծով է, վոր յերևում է:

Յերբ շարունակեցի նայել, զլի ընկա, վոր փոթորկալի ալիքները չէյին շարժվում — սոսկ գեկորացիա յեր, նատուրալիստական մի նկար:

Դահլիճի խորքի մուգ-կարմիր թավշյա վորտգուլները բացվեցին, ներս մտավ մի պառավ կին, չափազանց պարզ հագնված և մոմի պես դժգույն գեմքով: Ծովալին պատրանքը ինձ մի վայրկյան մտածել տվեց, վոր ներս մտնողն էլ գեկորացիա յե — ախպես նկարային դեմք ուներ, բայց վնչ, սկսեց խոսել:

— Դուք յեկել եք արևելյան գորգերը տեսնելու:

— Այո, մաղամ,—պատասխանեցի և վոտի կանգնեցի:

— Գնանք, ցույց տամ:

Յես հետևեցի նրան:

Նա ինձ առաջնորդեց մատենադարանը և խնդրեց, վոր մատենադարանի արևելյան գորգերը նորոգեմ, լվամ և արդուկեմ:

— Շատ լավ,—պատասխանեցի մեքենայաբար, վորովհետև այդ բոլորին իմ աչքերը հափշտակված էին մատենադարանի գրքերով:

Համալսարանային ամբողջ գրականութունն այստեղ կար, բոլորը վոսկեգոծ, յուրաքանչյուր դարաշրջանի և ազգության գրականութունը դարսված միաշափ հատորներով և միագույն շապիկներով: [Որինակ՝ հելլենական գրականութունը ամբողջական դարսված է դահլիճի արևմտյան պատի վերևում, վնչ մի անուն պակաս չեր, հունական յերկնքի նման կապույտ շապիկով:

Կյանքումս առաջին անգամն եր, վոր խորապես նախանձեցի հարուստին: Գրքեր, գրքեր—ահա իմ կյանքի յերազը:

— Պետք է խնդրել մաղամից, վոր թույլ տա աչքի անցկացնելու բոլոր գրքերը,—մտածում էի, յերբ տեսա, վոր պառավը գնում եր դուրս:

Պառավի յետևից չես ել դուրս յեկա և ցնացի վաճառատուն կառք բերելու և տանելու գորգերը նորոգելու և լվալու համար:

Վերադարձիս արդեն վորոշել էի խնդրել, վոր

ինձ թույլ տար գեթ տեսնելու Դանտեի «Ասսվաձային Կոմեդիայի» մեծ հատորը, վորի վրա շագուցիչ տառերով գրված եր—«Արքայական հրաճարակություն»:

Վաղուց լսել էի, վոր «Ասսվաձային Կոմեդիայի» մի այդպիսի շքեղ հրատարակութուն գոյություն ուներ, վորի նկարագարդումը գերազանցել եր վորևէ գրքի նկարագարդումը:

— Անպայման այդ հրատարակութունը կլինի,—մտածում էի:

Յերը վերադարձա մը. Ֆինկլշտայնի ապարանքը, ելի ինձ դիմավորեց նույն գեղեցիկ սպասուհին:

— Ի՜նչ լուռ բնակարան է,—ասացի սպասուհուն միջանցքներով անցնելիս, վորպեսզի մի խոսք բանամ և հետզհետե հասնեմ գրքերի հարցին:

— Լուռ է, այո, և շատ ել տխուր,—պատասխանեց սպասուհին:

— Տխուր, ընդհանրապես, լավ և այստեղ, լուռ, խորը:

— Այս հսկա տան մեջ միայն այդ պառավն է և մին ել մը. Ֆինկլշտայնը, նրա ամուսինը, ուրիշ վոչ-վոք չկա, շատ գործ ել չկա, վոր չտխրեմ: Յես դիմավորում եմ միայն այցելողներին և ճանապարհ գցում նրանց, ճաշն ել զրսից և գալիս, վոչինչ չկա անելու, այնքան տխրում եմ, վոր յերբեմն մտածում եմ քնալ դուրս, լինել գործազուրկ, բայց լինել մարդկանց մեջ, ազմկի մեջ:

— Կարգացեք,—ասացի զսպված բարկությամբ,—կարդացեք, կարգացեք, անի, չեթե չես ժամանակ և գիրք ունենամ կարդալու...

— Կարդում եմ,—պատասխանեց սպասուհին,—շատ

եմ կարդում, «Կապույտ գրի» վերջին համարն ամբողջ վերջացրել եմ, ուզում եք ձեզ տամ, կարդացեք:

— «Կապույտ գրի» չեմ ուզում, — ասացի և մատենադարան չմտած՝ բռնեցի նրա ձեռքը: Չգիմարեց:

— Մի վախենաք, — փսփսաց նա:

— Մի բան եմ խնդրում քեզանից:

— Պատրաստ եմ, — պատասխանեց սպասուհին: Նրա դեմքի վրա հրճվանքի մի մեծ ալիք բացվեց:

— Սպասիր, գորգերը հավաքեմ, կասեմ:

Գորգերը հավաքեցի, հանձնեցի նեղրին, վոր դարսի կառքի մեջ, և մոտենալով սպասուհուն՝

— Յերիտասարդ լեյդի, — ասացի, թույլ տուր տեսնեմ Դանտեի «Ասվածային կոմեդիայի» մեծ հատորը:

Սպասուհին ապշած նայեց իմ աչքերին և սկսեց բարձր ծիծաղել և հռչակ.

— Խնդրեմ, խնդրեմ:

Առանց ուշք դարձնելու կանացի հռչոցին՝ արագորեն վերցրի «արքայական» հատորը: Թեթե եր, փորձեցի բանալ բայց չկարողացա, դես-դեն շուռ ավի — անողուտ: Սպասուհին շարունակում էր դաժանորեն ծիծաղել:

Հայրացած՝ գետին շփրտեցի Դանտեն:

— Այս բոլոր դրքերը կարողնից են չինված, — հարեց սպասուհին, — ավելի լավ է, վոր վերցնես «Կապույտ գրի» և կարդաս:

— Ենթահակալ եմ, — պատասխանեցի և սկսեցի քայլել դեպի դուրս:

Միջանցքից լսում եյի, վոր սպասուհին ծիծաղում էր անգուլթ կերպով:

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՍ

Յերբ նա մտավ մեր վաճառատունը, ինձ թվաց, վոր թշվառությունն ինքն է մարմնացել այդ մարդու մեջ, ինձ թվաց, վոր ապրում է նա իբրև թշվառության պատկեր:

Դիվային կմախքով և Ամերիկայում չտեսնված ցնցոտիներով նա կանգնեց պատից կախ արած մետաքսյա Շիրազի գորգի առաջ և նայվածքը հառեց իմ վրա: Մոտեցա նրան: Բարեկեցի: Դողում էր:

— Աղաչում եմ, — սկսեց նա հայերեն լեզվով, — տեղավորեցեք ինձ մի հիվանդանոցում, գեթ փողոցում չմեռնեմ:

Յես չկարողացա անմիջապես պատասխանել և, վորպեսզի մի բան խոսած լինեմ, հարցրի.

— Վերտեղացի յեք... — բայց զգացի, վոր հարկ չկար մեռնող մարդուն այդպիսի հարց տալ, իսկույն ուղեցի փոխել խոսակցությունը, բայց նա շարունակեց.

— Յես քո հորը լավ եմ ճանաչում, ինչ մարդ էր, ափսոս... դու ինձ չես հիշում, այն ժամանակ փոքր եյիր, լես քեզ գրկել և մահ եմ ածել, իհարկե չես հիշում, դու հազիվ հինգ տարեկան եյիր, յերբ յես հեռացա հայրենիքից. լսել եմ, վոր հայրդ մեռել է, բայց ինչպես է մայրիկդ, ինչպես են յեղբայրներդ — Հակոբը, Գևորգը, Լևոնը, Ինչքան ես մեծացել: Մո-

ուացել հմ քո անունը, բայց մշուսների անունը լավ
հմ հիշում:

— Ի՞նչ տեսակ հիվանդանոց հս ցանկանում, —
հարցրի:

— Հիվանդանոցի տեսակի դեմ չեմ առարկի,
միայն ձրի լինի, փող չունեմ, տեսնում ես:

— Անմիջապես, անմիջապես, — պատասխանեցի:
Վազեցի հեռախոսին և զանգահարեցի քաղաքի առող-
ջապահական բաժնին և խնդրեցի թույլ տալ մի մար-
դու մի ձրի հիվանդանոցում մեռնելու:

Իմ խոսելու տոնն այնքան մեղմ էր և աղաչական,
վոր բաժնի վարիչը պատասխանեց.

— Յե՛ս կհեռախոսեմ «Como» հիվանդանոցը,
վոր ընդունեն նրան:

— Շնորհակալ եմ, շատ շնորհակալ եմ:

— Հանդիստ իր վոսկրներին, — ասաց բաժնի վա-
րիչը, ավանսով հանդիստ մաղթելով իմ հայրենակցի
հիվանդ վոսկրներին:

— Շնորհակալ եմ, պըն. Նիկոլս, շատ շնորհակալ
եմ:

Հեռախոսը փակեցի. գլխարկս դրի և իմ թշվառ
և հիվանդ հայրենակցիս հետ դուրս յեկանք փողոց:
«Como» հիվանդանոցը հեռու յեր: Առաջարկեցի հի-
վանդին տրամվայ նստել, բայց նա չհամաձայնվեց:

— Այս ցնցոտիներով ամոթ է, — ասաց, — քայլենք,
դեռևս ուժ ունեմ:

— Աղքատությունն ամոթ չէ, — պատասխանեցի, —
նստենք:

Հիվանդը չհամաձայնվեց: Ոթմորելի համար ել
յես փող չունեի: Սկսեցինք քայլել: Շող էր: Կիզիչ

արե: Սալահատակի ցեմենտը կակղել էր և կպչում էր
կոշիկներին: Քրտինքը վազում էր իմ ճակատից, բայց
ուղեկիցս դողալուց դադրեց:

— Քայլելն ինձ ոգտակար է, լավ եմ զգում, —
ասաց:

Ուրախացա: Վախենում էյի, վոր ճանապարհին
մեռնի, և իմ գործս ավելի դժվարանա և հոգիս ավելի
ցավի:

— Յերեկի ձեզ հարկավոր չէ հիվանդանոցում
պառկելը, ձեզ հարկավոր է ողափոխութուն, — հարեցի:

— Թափառում եմ յերկր-յերկիր, դրանից ավե-
լի ողափոխություն, իմ նպատակը մեռնելն է:

-- Մեռնելու համար շատ կարճ միջոց կա:

— Դրանից վախենում եմ, ուզում եմ հանգիստ
մեռնել, — պատասխանեց հայրենակիցս:

Միտս սղմվում էր:

— Կյանքն ինչքան դաժան պետք է լիներ,
վոր մարդ ուզենար մեռնել, — մտածում էյի, — իհարկե,
ցնցոտիներն այնքան ել գրավիչ չեն վոչ-փիլիսոփա-
ների համար:

Մի ժամից հասանք «Como» հիվանդանոցը,
ներկայացանք գլխավոր բժշկին, վոր հեռախոսով ար-
դեն հրահանգ էր ստացել իմ հայրենակցի մասին:
Բժիշկը կարգադրեց, վոր հիվանդի շորերը հանեն, լո-
ղացնեն և պառկեցնեն, մինչև ինքն ի վիճակի կլինի
նրան քննության լենթարկելու: Բժշկի կարգադրու-
թյունից հետո դարձա հայրենակցիս և տեսա, վոր
չոքի եր նա իր աչքերը, բութեղյա գնդերի նման ա-
շարժ և անարտահայտիչ, չեր շարժվում, չեր ել դող-
դողում:

— Բժիշկ, մեռնում ե իմ բարեկամս,— ասացի պաղատական տոնով:

Բժիշկը քննեց զարկերակը և քմծիծաղով՝

— Ամեն ինչ նորմալ է, տարեք,— ասաց:

Հայրենակցիս թևից բռնելով՝ հեռացանք գլխավոր բժշկի սենյակից և մտանք հանդերձարանը, ուր պետք է փոխվեյին հիվանդի շորերը: Հիվանդը դանդաղ և դժգոհ շարժումներով շորերը հանեց, բոլոր ցնցոտիները թողեց հատակի վրա, բայց սև և կեղտոտ ներքնաշապիկը կլորեց և պահեց կռան տակ: Հանդերձարանապետը մի փայտի վրա առավ ցնցոտիները և նետեց աղբի արկղի մեջ և խնդրեց, վոր կռան տակի շապիկն ել տա:

— Աղաչում եմ, այս շապիկն ինձ մոտ թող մնա, յես ուզում եմ այս շապիկը գրկած մեռնել:

Թարգմանեցի հիվանդի վերջին ցանկությունը:

— Չի կարելի: Առնվազը մենք պետք է լվալ տանք և հետո հանձնենք իրեն, կեղտոտ շորերով չի կարելի անկողին մտնել:

Ելի թարգմանեցի:

Հայրենակցիս վճռականորեն պատասխանեց.

— Չեմ տա:

Հանդերձարանապետը կանչեց հիվանդանոցի տղամարդ ծառայողներից մեկին, իբրև բիրտ ուժ, և հրամայեց նրան կեղտոտ շապիկն առնել հիվանդի ձեռքից: Ծառայողը բռնեց նրա թևը, թեթևակի դարձրեց և առավ շապիկը:

Շապիկի վրա մի ծրար եր կարված, վորի մեջ գտնվեց 4000 դոլլար թղթադրամ և չերկու չերկաթուղային արժեթղթեր, վորոնցից չուրաքանչյուրն արժեք 10,000-ական դոլլար:

— Ներեցեք ինձ,— կմկմացի,— յես չեյի իմանում ալը, յեթե վոչ չեյի վկայի նրա աղքատության համար,— և գլուխս կախեցի կրծքիս վրա: Ամոթից չեյի ուզում շարժվել:

Հայրենակցիս թևերը պարզած փողերին, աչքերը չռած և կազդուրված՝ աղաչում եր...

— Իմ փողերը, իմ թղթերը:

— Կաստայում կպահենք և յեթե չմեռնեք, ձեզ կտանք,— ասաց հանդերձարանապետը:

Յես շուռ չեկա և դուրս եյի գնում, յերբ մեկն ինձ բռնեց յետից:

— Ասացեք, խնդրում եմ, թող տան իմ շորերը, յես չեմ ուզում մեռնել, յես կհեռանամ ալստեղից: Յես միայն ուզում եյի հանգստանալ:

Թարգմանեցի:

Աղբի արկղից դուրս բերին իմ հայրենակցի շորերը, հանձնեցին նրան իր փողերի և արժեթղթերի հետ: Նա հագնվեց արագությամբ, հիվանդագին սեղմեց փողերը և թղթերն իր ափերի մեջ առանց վոչ-վոքի հետ խոսելու՝ դուրս չեկավ հիվանդանոցից և արագ քայլերով հեռացավ:

ԻԶԱԲԵԼԼԱ ՍԵՐՐԱՆՈ

Սպանիայի հարավում, Անդալուզիայում առատ և գինին և պարը: Այնտեղ մարդիկ հագնվում են ծիածանի բոլոր գույներով, ներքևում—սաթի դեղին շապիկը՝ ծովի կապույտ, արյան գույն, բոսոր, լայն յարիզներով: Անդալուզիացիները պարում են փոթորկահույզ՝ ճիշտ ծովի ալիքների նման, գալարում են իրենց մարմինները, պարում են յերազային աչքերով, պարում են ամեն ոք, պարում են անվերջ և անպարտասու: Նրանց մարմինները ճկուն են, ինչպես արաք ձիավորի նիզակը, վոր չերբեմն սլացել և Անդալուզիայում, ճկուն՝ ինչպես ուռենու ճյուղն արարատյան դաշտում: Նրանք սիրում են պարել լուսնիկ գիշերներին: Յերբ աստղերը թփերից պոկված սպիտակ ծաղիկների նման թափվում են մաքրամաքուր յերկնքում, նրանք սիրում են պարել, պարել այդ աստղերի տակ: Նրանց վտանները կաթում են գետնի վրա, ինչպես մակույկը ջրում:

* *

Իզաբելլա Սերրանոն Անդալուզիայից էր, Սեփիլիայի մոտիկ գյուղերից: Նա մտավ նավ Լիսսաբոնի նավահանգստից: Գնում էր Ամերիկա: Նրան ընկերանում էր մի ագենտ, վորը տեսել էր Իզաբելլա Սերրանոյին Սեփիլիայի մոտիկ մի գյուղում, ժողովրդա-

կան տոներից մեկում պարելիս: Ագենտը ցիլինդրավոր, խորշումած դեմքով, խորամանկ, փոքրիկ աչքերով, փոքրիկ վոլորված բեզերով մի վարդ էր Բուենոս-Այրեսից, վորը գնացել էր Սպանիա հատկապես առևտրական նպատակներով: Յերբ Իզաբելլա Սերրանոն վորը դրեց նավի վրա, ամերիկյան թերթերի թղթակիցները շրջապատեցին ագենտին, տեղեկություններ ստացան Իզաբելլա Սերրանոյի մասին և աճասլարեցին հեռագրել Ամերիկա:

* *

Հարավի արևը կարծես կաթիլ առ կաթիլ սուզվել էր Իզաբելլա Սերրանոյի մարմնի մեջ, այնքան վողորկ, ջերմագին և անփայլ էր նրա մարմինը:

Նրա աչքերը սև էլին, պալմայի տերևների նման մուգ, չերկար և սուր թարթիչներով, մաղերը թափվել էլին բաց ուսերի վրա, հագել էր թեթև կարմիր բլուզ, կապույտ և կարճ քղանցքներ, ծնկները բաց, կարճ և կապույտ գուլպաներով:

* *

Ընթրիքին Իզաբելլա Սերրանոն, իր ագենտի հետ միասին, նստել էր սեղանին: Նրանց դիմաց նստած էր մի յերիտասարդ, յերկար մաղերով: Յերիտասարդը բարի և խոհուն աչքեր ուներ: Ծխամորճը բերանին՝ նա ինչ-վոր մտքերով էր տարվել, բաց յերբ նշմարեց Իզաբելլային, աչքերը հռեց նրան, կարծես գտավ նա իր կորցրած մտքերի թելը: Իզաբելլան բարձրացրեց թերթերունքները և նայեց յերիտասարդին: Յերիտասարդը շարունակեց նայել Իզաբելլային, վոր պալմայի տերևների նման մուգ, չերկար և սև թար-

թիւներ ունեն, վորոնք ստվերում էին նրա աչքերի խորքը:

Յերբ Իգարելլան ընթրիքը վերջացրեց, վոտի կանգնեց մի կարմիր խնձոր ձեռքին: Ագնետը նրա մանիշակագուշն ուսնոցը նետեց նրա ուսերին: Նա դարձավ յերիտասարդին և ժպտաց: Յերիտասարդն անմիջապէս վոտի կանգնեց, խոնարհվեց, մինչև Իգարելլան հեռացավ:

Ժպիտը յերեւաց Իգարելլայի դեմքի վրա, ինչպէս առաջին աստղն է բացվում պաղպաջուն յերկնքում: Նա քայլեց և հեռացավ, ինչպէս մակուկը ջրում:

* * *

Առավոտյան նախաճաշին Իգարելլան մենակ էր: Ծովը որորում էր նավը թեթև փետուրի նման: Ծամպորդների իննսուն տոկոսը չէր կարողացել հեռանալ անկողնից: Մութ էր առավոտը, բայց շոգենավի ճաշադահլիճում վառվում էր ջահը: Դուրսը կատաղել էին մուգ-կապույտ կոհակները, ծեծում էին նավի կողերը:

— Դոննա Իգարելլա, յեղև էք դուք Ամերիկայում, — հարցրեց յերիտասարդը:

— Դուք վճրտեղից գիտեք իմ անունը:

— Առավոտյան թերթից, չէ՞ք կարդացել թերթը, — հարցրեց յերիտասարդը և յերկարեց նրան նավի թերթիկը:

Իգարելլա Սերրանոն արագորհն նայեց թերթիկի վրա և դառնալով յերիտասարդին՝

— Վո՛չ, — ասաց, — առաջին անգամն է, վոր գնում եմ Ամերիկա, առաջին անգամն է, վոր դուրս եմ գալիս Անդալուզիայից:

Յերիտասարդն ելի նայեց նրան, նա կարծես ճանաչեց Իգարելլա Սերրանոնին:

Նախաճաշից հետո նրանք յերկուսով բարձրացան վերև և կանգնեցին նավի կամրջի վրա: Ծովը մռնչում էր, փրփրերախ կոհակներ էին բարձրանում: Նրանք որորվում էին բաց և մռայլ ծովում:

— Ինչպէս է ձեր անունը, — հարցրեց Իգարելլան յերիտասարդին:

— Եմիլ:

— Աղգանձունը:

— Այսքանը բավական է, Փրանսիացի չեմ, — վերջացրեց յերիտասարդը:

— Դուք խորհրդավոր մարդ եք, առանց ազգանունի, — հարեց Իգարելլան:

— Յիս դադարն չեմ գնում Ամերիկա, միայն այսքանն իմացեք, դոննա Իգարելլա, — բարի տոնով պատասխանեց յերիտասարդը:

Իգարելլան չուզեց շարունակել և խօսքը փոխելով՝ հարեց.

— Ծովը կատաղի չէ, բայց չես սիրում եմ կատաղի ծովը:

— Ամերիկյան կյանքն էլ կատաղի չէ, ինչպէս այս ծովը: Դոննա Իգարելլա, զգուշ յեղեք այդ կատաղի կյանքում:

Հանկարծ մռայլվեցին Իգարելլայի աչքերը: Ապա նա պատմեց, վոր ինքը մի գլուղացի աղջիկ է, ագնետը տեսել է իրեն պարելիս, ծանոթացել, յիկել է իր մոր մոտ, առատ փող է տվել և մի տարով պայմանավորվել է տանելու իրեն Ամերիկա՝ պարելու համար:

— Մի տարուց պետք է վերադառնամ Անգալուզիա, — վճռական տոնով վերջացրեց Իզաբելլան։

— Միթե կարիք ունեւիք ագենտի տված փողին, — հարցրեց Եմիլը։

— Այո, մեծ կարիք ունեւիք. հայրս նոր երմեռել, քուլքերս փոքր են, իսկ մայրս՝ բոլորովին անպաշտպան։

— Ամերիկայում զգուշ յեղեք, դոննա Իզաբելլա, Ամերիկայում այնքան փող կա, վորքան գինի — Անգալուզիայում։

Իզաբելլան նորից հայեց Եմիլին, և Իզաբելլայի հայվածքն այնքան մռայլ եր, վորքան ծովը։

Նավի ծառայողներից մեկը մոտեցավ Իզաբելլային։

— Մյուսյո դը-Վալերան ձեզ խնդրում ե, — ասաց։

— Շուտով կվերադառնամ, — հարեց Իզաբելլան Եմիլին և իջավ կամրջակից ներքե։

Սանդուղքներից իջնելիս՝ քստին թոցնում եր նրա մանիշակագուլն ունոցը, և նա նման եր թե-վատարած թռչող առասպելական թռչունի։

Եմիլը դուռն կանգնած եր կամրջակի վրա և դիտում եր արեւը, վոր նայում եր նոր ճեղքված միամպի միջից, յերբ Իզաբելլան վերադարձավ։

— Դը-Վալերան գլուխը չի կարող բարձրացնել անկողնից։

— Ինչո՞ւ յե ձեզ կանչել, դոննա Իզաբելլա։

— Ցանկացել ե տեսնել ինձ, ուրիշ վոչինչ։

— Նա նայում ե ձեզ վրա, ինչպես վաճառականն իր ապրանքի վրա, — ասաց Եմիլը։

— Ինչո՞ւ յեք այդպես կարծում, նա շատ բարի յե դեպի ինձ և դեպի իմ ընտանիքը։

— Այո, այնքան ժամանակ, վորքան դուք կը-կարողանաք պարել, — պատասխանեց Եմիլը։

— Դուք այնքան բարի աչքեր ունեք, բայց չա-բաներ եք ասում, — հարեց Իզաբելլան մռայլ և տը-խուր։

— Իմ ասածները չար չեն, միայն ցանկանում եմ, վոր զգուշ լինեք հրգեհից, վորպեսզի հանկարծ չը-բռնկվեն ձեր սևառատ մազերը։

— Դուք լինչ գործով եք զբաղվում, — հարցրեց Իզաբելլան։

— Բանաստեղծ եմ, — պատասխանեց Եմիլը։

Արեւ փալլում եր լեղակի գուլն ովկիտի ալիք-ների վրա, բայց Իզաբելլա Սերբանոն մռայլ եր ինչ-պես առավոտյան ծովը։

Յերեկո յեր, յերբ շոգենավը հասավ Նյու-Յորկի նավահանգիստը։ Վիթխարի հրգեհի նման վառվում եր Նյու-Յորկը։ Բոլոր ճամպորդները տախտակամածի վրա ելին։ Ֆրանսիացի բանաստեղծը և Անգալուզիայի գեղջիկուն կանգնել ելին նավի առաջակողմում և դիտում ելին ահավոր քաղաքը։

— Ահա Նյու-Յորկը, — ասաց ֆրանսիացի բանաստեղծը։

— Յես կկորչեմ այս մեծ քաղաքում, — մրմնջաց Իզաբելլան։

— Ամբողջ Նյու-Յորկը ճանաչում ե ձեզ հիմա, — շարունակեց բանաստեղծը, — բոլոր թերթերը հիմա հրատարակած կլինեն ձեր լուսանկարը. ձեր ագենտը շատ ճարպիկ ե։

— Դուք ելի սկսեցիք ձեր չար խոսքերը։

— Յես յեղիլ եմ այս յերկրում, տեսել եմ այս յերկիրը հառակից մինչև վերևը, մինչև վոսկեզոծ կեղտոտությունները, ելի յեմ ասում, զգուշ յեղեք, դոննա իզարելլա, վերցրեք միայն այնքան դրուար, վորքան հարկավոր ե ձեզ և ձեր ընտանիքի համար և շուտ, շատ շուտ վերադարձեք Անդալուզիա:

Նավը կանգ առավ, խարխալները ձգվեցին վայրենի ուրիշով: Ճամպորդները բոլորն ել իրարանցման մեջ ելին, բոլորն ել աճապարում ելին դուրս գալ: Իզարելլան և բանաստեղծը դարձան յետ նայեցին և տեսան դը-Վալերային՝ շրջապատված նոր մարդկանցով: Այդ նոր մարդիկ ելի թղթակիցներ ելին, վորոնք յեկել ելին նավ հատկապես տեղեկություններ ստանալու համար սպանացի պարուհու մասին: Ապենտը նրանց ծանոթացրեց իզարելլայի հետ: Իզարելլան յերկուզով եր նայում արագախոս այդ մարդկանց: Հանկարծ շրջապատեցին իզարելլա Սերրանոյին լուսանկարչական գործիքներով, փալկեցին բոցավառ լույսեր՝ նկարելու համար: Իզարելլան բնազդորեն մոտեցավ բանաստեղծին և փափսաց նրան.

— Յես ուզում եմ ձեր հասցեն իմանալ, դուք իմ բարեկամն եք:

— Այժմ հասցի չունեմ, բայց յես ձեզ կգտնեմ:

Դը Վալերան մոտեցավ իզարելլային: Նրա դեմքի վրա դժգոհություն կար:

— Դուք շատ եք զբաղվում այդ թեթեամիտ բանաստեղծով, — ասաց նա:

Նյու-Յորկի «Աստորիա» հյուրանոցը, վորտեղ ազենտը տեղավորեց իզարելլային, տխուր եր նրա

համար: Նա նստել եր լուսամուտի առաջ և դիտում եր Նոր Աշխարհի մեծագույն քաղաքը: Նա հիշում եր Անդալուզիան, լուսնկա գիշերները, հիշում եր մորը և փոքրիկ քույրերին: Իզարելլան սկսեց լաց լինել:

Դը-Վալերան հափազանց զբաղված եր իր առանձին սենյակում, ուր ընդունում եր թատրոնական գործիչներին և պայմանագրեր կնքում: Կես ժամվա մեջ նա արդեն վաճառել եր իզարելլայի բոլոր գիշերները — պարել, անվերջ պարել:

Յերբ դը-Վալերան վերադարձավ իզարելլայի մոտ, նրա արցունքներն արդեն սառել ելին:

— Դոննա իզարելլա, — սկսեց դը-Վալերան, — ինչպես գիտեք, յես խոստացա ձեզ տարեկան 10,000 դոլար:

— Այո, այդպես ել գրված ե մեր պայմանագրում. յեթե դրանից պակաս ե լինելու, խնդրում եմ վճարեք իմ ճանապարհի ծախսը և յես կվերադառնամ իմ մոր և քույրերի մոտ, դեպի Անդալուզիա. այնտեղ լավ եր, այնտեղ այնպես խաղաղ եր ու հանգիստ:

— Մի ապաճարեք, դոննա իզարելլա, — վրա տըվեց դը-Վալերան ժպտուն և կեղծ գուրգուրանքով, — յես թեկուզ խոստացել եմ 10,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 20,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 30,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 40,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 50,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 60,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 70,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 80,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 90,000 դոլար, բայց կա յես թեկուզ խոստացել եմ 100,000 դոլար:

— Ինչ բարի յեք, — բացականչեց իզարելլան ու ժպտաց: Նրա ժպտը նման եր մառված ծովից հետո ծովի վրա բացվող արևին: Իզարելլայի աչքերը դարձյալ սկսեցին փայլել, ինչպես Անդալուզիայում:

— Սուտ եր նա, — մթմթեց ինքն իրեն իզարելլան:

— Յես հասկանում եմ ձեզ, Դոննա Իզաբելլա, — հարեց դը-Վալերան, — Ֆրանսիայի բանաստեղծը ձեզ ստեր եր փչում, և դուք հավատում ելիք այդ ստերին և ահաբեկվում: Յես զգում ելի, վոր նա ձեզ զանազան պատմութիւններ եր պատմում. բայց կյանքը ցույց կտա, թե ով ե ստախոսը:

— Դուք բարի յեք, — հարեց Իզաբելլան անվերապահ անկեղծութեամբ:

— Ահա ձեզ 10,000 դոլլար իմ խոստումներից և պայմանագրից դուրս, դեռևս շատ հազարների կլինեն, չերբ հաջողութիւն լինի, — գոռոզութեամբ հայտարարեց դը-Վալերան և հանձնեց նրան չեկը:

Իզաբելլան խնդրեց դը-Վալերայից, վոր մորը հեռագրի Նյու-Յորկ հասնելու մասին:

— Արդեն հեռագրել եմ, — պատասխանեց դը-Վալերան, — և հեռագրով փոխադրել եմ 2.000 դոլլար:

— 2 000 դոլլար:

— Այո, այո, չես լիովին կկատարեմ իմ խոստումները:

Իզաբելլան ուրախութիւնից վոստոստեց, ինչպես նոր խաղալիքներ ստացած մանուկ:

Դը-Վալերան ներողութիւն խնդրեց Իզաբելլայից և հեռացավ: Իզաբելլան մնաց մենակ: Նա դարձյալ դուրս նայեց լուսամուտից ահալոր քաղաքին, և նրան թվաց, վոր որորվում ե չերջանիկ և հոտավետ մի յերազում:

Հանկարծ թխկացրին Իզաբելլայի սենյակի դուռը: Ներս մտավ մի համազգեստով ծառա և նրան մատուցեց իրիկնային թերթերի հավելածները: Իզաբելլան բաց արավ թերթերը և տեսավ իր լուսանկարներն

առաջին եջերում: Իզաբելլան սկսեց վորոշ ատելու թիւն գղալ դեպի Ֆրանսիացի բանաստեղծը, վոր ճշդ-նեկ եր պղտորել իր կյանքը, վոր ճգնել եր սև քողեր քաշել իր չերջանկութեան վրա: Յերբ դը-Վալերան վերադարձավ Իզաբելլայի մոտ, նա պատմեց նրան բանաստեղծի ասածները:

— Նա ասում եր, — ասաց Իզաբելլան, — վոր դուք նայում եք իմ վրա ինչպես վաճառականն իր ապրանքի վրա:

Դը-Վալերան հեգնորեն, բարձր և կոպիտ հռնաց:

— Խեղճ անմիտ բանաստեղծ, նա կարծում ե, վոր փողը միենույն նշանակութիւնն ունի մեզ համար, ինչպես քաղցած և թեթեամիտ բանաստեղծների համար:

Սոսակցութիւնը յերկար չշարունակվեց, վորովհետև ծառան նորից անհանգստացրեց նրանց, ներկայացնելով դը-Վալերային մի այցեստմա: Դը-Վալերան կարդաց այցեստման և անմիջապես աճապարեց դեպի բնդունելութեան դահլիճը:

— Ինձ ցանկանում ե տեսնել Ամերիկայի ածուխի թագավորի վորդին, — կես ահաբեկված արտաստեց դը-Վալերան և աճապարեց ներքև:

Իզաբելլան կասկածեց դը-Վալերայի խոսքի անկեղծութեանը:

— Ի՞նչ զործ ունի ածուխի թագավորի վորդին իմ ագենտի հետ, — մտածեց Իզաբելլան:

Բայց Իզաբելլան սխալվում եր: Իսկապես այցեստման պատկանում եր Ամերիկայի ածուխի թագավորի վորդուն, մը. Ռոբերտ Շրայտերին:

Յերիտասարդ Շրայտերը համարվում եր Նյու-

Յորկի «լարձը հասարակութեան» ամենագալանատ մարդը: Նա ժախտւում էր իր հոր վոսկու դեղերը, մասնավորապես թատրոնների կուլիսներում, իր մասնավոր ապարանքում և իր տնայնական նավի վրա, վորը կոչվում էր «Պոսիգոն»:

Դը-Վալերան ներկայացավ մը. Շրայտերին ընդունելութեան դահլիճում ժպտով և խոնարհութեամբ:

Յերը, դը-Վալերան վերադարձավ դահլիճից, հայտնեց Իզաբելլային, վոր իր Նյու Յորկի առաջին յելուցից, հետո՝ հշուրասիրվելու չե ածուխի թագավորի վորդու անձնական նավի վրա:

— Այժմ, — շարունակեց նա, — պետք է դնանք ներքև և ծանոթանանք մը. Շրայտերի հետ:

Իզաբելլա Սերրանոն ագենտի հետ գնաց դահլիճ վոստոստուն քալելով: Դահլիճում դիմավորեց նրան ածուխի թագավորի վորդին, Նյու-Յորկի բարձր հասարակութեան ամենագալանատ մարդը: Իզաբելլան մոռացավ ամեն ինչ, միայն հիշեց, վոր աջոմ չերջանիկ են իր մայրը և քույրերը, վորոնք աջոմ փող ունեն, հիշեց, վոր պարտք չունեն, հիշեց, վոր իր քույրերը պարում են ուրախ՝ Անգալուզիայի լուսնկա գիշերներին:

— Յես ձեր անունը լսել եմ, — ասաց մը. Շրայտերը Իզաբելլային, — ցանկանում եյի տեսնել ձեզ: Ամերիկան հշուրասեր չերկիր է, մասնավորապէս ձեզ նման արվեստագետների համար:

Իզաբելլայի համար պարզապես ապշեցուցիչ էր ածուխի արքայի վորդու պարզութիւնը: Նա խոսում էր հասարակ մարդու նման:

Առավոտյան Իզաբելլան և Շրայտերը շրջում էին Նյու-Յորկում: Պատերի վրա, չուրաքանչյուր փողոցում, թերթերում, կաֆեներում, տրամվայներում, ստորերկրյա տրամվայների կայարաններում, ճաշարաններում, քաղաքի ամեն մի կետում փակցված էին Իզաբելլա Սերրանոյի աֆիշաները:

Իզաբելլա Սերրանոն
պարելու յե սպանական
ճանապարհի պարեր

1. «Յեզալուզիայի արեվածագը»,

2. «Սիրո փոքորիկը»,

3. «Ծովը»:

Մը. Շրայտերի շոֆերը կանգ առավ Հըդսոն գետի ափին մի ճաշարանի առաջ: Մը. Շրայտերը թեթեւ բռնեց Իզաբելլայի թիկից և ցած իջեցրեց նրան:

— Այստեղ կճաշենք, չիթե հավանք, — ասաց Շրայտերը:

— Լավ, — համաձայնեց Իզաբելլան:

— Մենք Անգալուզիայի գիրնի չունենք, բայց ունենք Բորդո, — հարեց Շրայտերը:

Իզաբելլան խմեց Բորդոն Անգալուզիայի գիրնու ցանկութեամբ:

Մը. Շրայտերը չերկար նայեց նրա մուգ աչքերին, վորդուկ և թուխ թիկերին, նայեց նրա պալմայի տերևների նման մուգ, չերկար և սուր թարթիչներին և կծեց իր ցանկափրփուր շրթունքները: Յերը վերջացրին ճաշը, մը. Շրայտերը մի հարյուրանոց նետեց սպասավորին, և նրանք դուրս յեկան: Ավտոյի մեջ

իզարեւելան հեշտանք եր զգում, ամեն բան նրան յերաշի նման եր թվում, ամեն բան ուրախ և թեթև:

Հյուրանոցի դահլիճում դը-Վալերան դիմավորեց նրանց ժպտով և քծնանքով:

— Կյանքը գեղեցիկ է, չէ՞, — հարցրեց նա իզարեւելային:

Իզարեւելան չպատասխանեց, բաց ժպտաց:

— Յերիտասարդ լեյդին պետք և հանգստանա, — ասաց մը. Շրայտերը:

Իզարեւելան ներողութիւն խնդրեց հեռանալու: Յերը նա ձեռքը յերկարեց մը. Շրայտերին, սա պինդ բռնեց և յերկար համբուրեց իզարեւելայի ձեռքը: Իզարեւելայի հեռանալուց հետո՝

— Այսպիսի չերջանկութիւն չե՞ս յերեք չե՞մ հանդիպել իմ կյանքում, — խոստովանեց Շրայտերը:

Դը-Վալերան ատամները բաց արած՝ ձախ ձեռքով իր փոքրիկ բեղերը վոլորեց և ժպտադեմ պատասխանեց.

— Ինչպես վոր կամենում եք, մը. Շրայտեր:

Ածուխի թաղավորի վորդին նստեց սեղանի դիմաց և 15.000 դոլարի մի չեկ գրելով՝ հանձնեց դը-Վալերային:

— Իսկ ձեզ կտեսնեմ հետո, — ասաց մը. Շրայտերը դը-Վալերային:

Մը. Շրայտերը հեռանալուց առաջ հանձնեց նաև մի այցեւորման վրան գրած: Դը-Վալերան աճապարանքով կարգաց տոմսը — «Մի մուսագաֆ՝ ծովի գիւղերը»: Կարգաւուց հետո աճապարեց վեր: Իզարեւելան ընկել եր անկողնի վրա և հանգստանում եր:

— Դոննա իզարեւելա, — բացականչեց դը-Վալե-

րան, վորից իզարեւելան ընդոտ վեր ցատկեց. — Ածուխիկ ածուխի արքայի վորդին սիրում ե ձեզ, ահա սիրո ապացուցը:

Ագենտը նրան հանձնեց սիրո ապացուցը — 15.000 դոլարը և այցեւորման:

— Չեմ հասկանում — ծովի գիւղերը... — մըմնաց իզարեւելան:

— Չե՞ վոր մենք նրա հուրն ենք լինելու իր անձնական նավի վրա, ձեր առաջին լեյութից հետո, — պատասխանեց դը-Վալերան:

Իզարեւելան յերկար նայեց տարածութիւն մեջ և ժպտաց:

Իզարեւելան իր զարգասնեյալում դողում եր յերկուդալից: Հասարակութիւնը լցվել եր դահլիճ և լուռ սպասում եր սպանացի պարուհուն: Իզարեւելան շատ եր պարիկ մեծ, ժողովրդական մասսաների առաջ, բաց առաջին անգամ եր, վոր նա հանդես եր դալուցիլինդրավոր և ֆրակներ հագած տարրորինակ բազմութեան առաջ: Դը-Վալերան մտաւ զարգասնեյալ և տեսնելով, վոր իզարեւելան պատրաստ ե բեմ գալու, գնաց դուրս աճապարանքով: Դը-Վալերան յերկու խոսք ուներ ասելու հասարակութիւն: Իզարեւելան մտածում եր, վոր վալրկյաններ են ֆուգել հանդես գալու: Հանկարծ լավեց վորտընդոտ ծափահարութիւն դահլիճում: «Դը-Վալերան վերջացրեց», մտածեց իզարեւելան: Նա նայեց մեծագիւր հայելուն և դիտեց իրեն՝ իր մուգ աչքերով:

— Դոննա իզարեւելա, բարձրացնում են վարագույրը:

Իզարեկլան ալիս վոչինչ չտեսավ, միայն զգաց, վոր մթնշաղային բեմի վրա սահում են իր վոտները թեթևորեն և ավելի ու ավելի չեն արագանում հետըզհետե բացվող լույսերի մեջ։ Մթնշաղը պաշտառանում էր, արևածագն էր, արևածագն Անդալուզիայում։ Իզարեկլայի մարմինն սկսեց փոթորկվել, փոթորկվել աչնպես, ինչպես արևն և փոթորկվում Անդալուզիայում, նրա թևերն ուղիղ վեր ելին բարձրացած, ամբողջ մարմինը գալարվում էր վեր, ուղիղ, ինչպես արևի շողը, ինչպես նետը սլացիկ, դեպի վեր, ինչպես յերկինք թռչող մարմարը գոթական կառույցվածքի։ Հանկարծ Իզարեկլան կծկվեց հատակին և սկսեց դեպի վեր բարձրանալ, հետո կանգնեց՝ գլուխը չտես գցած, իրանը՝ առաջ, սրունքները՝ կորացրած, ճիշտ նման հարցական նշանի։ Շողերն ավելի առատությանը թափվեցին բեմի վրա, և Իզարեկլան շարունակեց խռովանալ, ալեկոծ և խելակորույս պարը արելի ծագման։

Դահլիճը վորոտաց, ինչպես ծոփն էր վորոտում միքանի որ առաջ։

Բրտինքը, կաթիլ առ կաթիլ, վազում էր Իզարեկլայի քունքերից, ինչպես գարնանային ցողը կանաչ տերևի վրա։

Ջարդասենյակում դը-Վալերան կռացավ և համբուրեց Իզարեկլայի վոտները։

— Որհնչալ ե քո մայրը, դոննա Իզարեկլա, որհնչալ ե քո ծնունդը, դոննա Իզարեկլա, — բացականչեց դը-Վալերան։

Ծափահարությունները շարունակվում էին։ Իզարեկլան յերևաց բեմի վրա։ Դահլիճը լցվեց ծափահարությամբ և բեմը՝ ծաղիկներով։

Յերբ Իզարեկլան վերադարձավ դարդասենյակ, դը-Վալերան հայտնեց նրան, վոր բեմը լցրել է ծաղիկներով ինքը՝ Ամերիկայի ածուխի արքայի վորդին։

— Նա դահլիճում է, — հարցրեց Իզարեկլան։

— Միթե հտեսաք նրան, աջ կողմի ոթյակում։

— Վոչ, յիս վոչվոթի չտեսա։

«Պոսիդոն»-ը կանգնել էր Նյու-Յորկի նավահանգիստում և սպասում էր մը. Շրայտերի հրամանին՝ բաց ծով դուրս գալու համար։ Իզարեկլա Սերրանոն կիսամերկ, փաթաթված յերկար վերարկուի մեջ, դուրս չեկավ թատրոնից և մտավ մը. Շրայտերի ավտոյի մեջ։ Մը. Շրայտերը վաղուց սպասում էր նրան։ Նրանցից առաջ նավ ելին գնացել Նյու-Յորկի «բարձր հասարակության» անդամներից մոտ հիսուն հոգի։

Նավի ջահագարդ դահլիճը լուսավորված էր տունական որվա նման։ Յերբ Իզարեկլա Սերրանոն և մը. Ռոբերտ Շրայտերը նավ մտան, հյուրերը նրանց դիմավորեցին ծափահարություններով։ Սպասուհիները թարմ ծաղիկներով և բուրուֆնավետ ջրերով վորդեցին սպանացի պարուհուն և Ամերիկայի ածուխի արքայի վորդուն։

Իզարեկլան վերացել էր. նա զգում էր, վոր այս բոլորն իր համար էր — իր հաղթանակը։

Դը-Վալերան շողոքորթ շնիկի նման դառնում էր մը. Շրայտերի շուրջը և ժպտալով՝ հաճուխոտություններ անում նրան, հիշելով, վոր մը. Շրայտերն ասել էր. «Իսկ ձեզ տեսնեմ հետո»։ Դը-Վալերան գիտեր, վոր իր ծառայությունները կվարձատրվեն

լիովին, վոր ինքը կհագնա փողից և նվերներից։ Մը. Շրայտերի կարգադրությամբ նավի փոքրիկ որկեստըն սկսեց նվագել պարի լեղանակ։ Իզարելլան վերարկուն նետեց ուսերից և սկսեց պարել։ Նրա այս պարն ավելի լեզենդալին, ավելի սրտապին եր, քան այն պարերը, վոր պարել էր այդ յերեկո Բրոդուեյի հասարակության համար։

Նավը ճեղքում եր Ատլանտիայի լեղակի մուգ ալիքները, որկեստըը նվագում եր, Իզարելլան՝ պարում, հյուրերը ծափահարում ելին խելահեղ իսկ մը. Շրայտերը տրորում եր ցանկութունից փրփրած իր շրթունքներն ատամներով։

**

Շրայտերը ծծում եր Իզարելլայի շրթունքները, ծծում եր հարավի արեւը նրա շրթունքներից, հարավի արեւը, վոր, կաթիլ առ կաթիլ, սուզվել եր նրա թուխ մարմնի մեջ։

— Հրամայիր, վոր նավը քշեն մինչև Անդալուզիա, — մըմնջում եր Իզարելլան Շրայտերի գրկում։

Իսկ Ամերիկայի ածուխի արքայի վորդին ծծում եր նրա շրթունքներից հարավի արեւը, վոր, կաթիլ առ կաթիլ, սուզվել եր նրա թուխ մարմնի մեջ։

Դահլիճը տակն ու վրա յեր։ Հյուրերից վոմանք ընկել ելին թավշյա հեշտաթուռների վրա և հարբածությունից չելին կարողացել վեր կենալ, սեղանի ծաղիկների թաղարները կործանվել ելին և հատակին կոխոտվել, շշերը թափվել ելին և կոտորտվել, կոնսերվաները թափված ելին ամեն կողմ, մի բարձր ջրաշուշան կանգնած եր դեռևս սեղանի անկյունում և տխուր նայում եր դահլիճի ավերակին։

Այդ դահլիճը տեսնողը կարող եր գուշակել այն դաժան որդիան, վոր տեղի յեր ունեցել Նոր Աշխարհում հին աշխարհի ձեռով։

Առավոտյան նավը կանգ առավ Մեյնի ավերին։ Իզարելլան դուրս յեկավ նավից մը. Շրայտերի հետ՝ տրորված, նման ծաղիկներին, վոր կործանված ելին և թափված հատակին։ Իզարելլայի աչքերի վրա պղտորության մի քող եր լջել, միայն հանդարտորեն փակվում և բացվում ելին պալմայի տերևների նման մուգ, յերկար և սուր նրա թարթիչները։

**

Իզարելլան շարունակեց պարել համաձայն դը-Վալերայի կնքած պայմանագրի։ Մը. Շրայտերը մոռացավ Իզարելլային, դուլարները նոր զգայություններ պարտադրեցին նրան։ Դը-Վալերան ծանոթացրեց սպանացի պարուհուն նորանոր փոքր և մեծ Շրայտերներին հետ։

Թափվեցին Անդալուզիայի գեղջկուհու աչքերի աստղերը հատիկ-հատիկ։ Իզարելլան սկսեց ապրել իր վաղահաս տերևաթափը, վողբազին և աղեկուտուր։ Նրա ճակատից դեղին տերևներ ընկան։ Նրա մարմինը կորցրեց իր ճկունությունն ու սւացիկությունը, սըրունքները կապարացան, նրա արևածագի վառը չնուզեց հասարակությունը։ Միայն միքանի բարի ձեռքեր ծափահարեցին ի հիշատակ հին, վաղեմի պարուհու։

**

Տարիներ անցան։

Իզարելլա Սերրանոն ֆիաց մենակ և տխուր։

Նրա թերթերունքները փակվում ելին աչքերի

վրա, ինչպես կափարիչն և փակվում մանկամարդ աղ-
ջըկա դազաղի վրա:

Մի որ նա նստել եր իր սենյակի անկյունում,
հայելին ձեռքը դիտում եր իր ավերված դեմքը, յերբ
մի այցեհատմա ստացավ: Նրա աչքերը վայրկենաբար
վառվեցին:

— Ներս, ներս հրավիրիր իմ վաղեմի բարեկա-
մին, — ասաց իր աղախներն:

Ֆրանսիացի բանաստեղծն եր:

Նրանք փաթաթվեցին իրար աջնպես սեղմ, այն-
պես անբաժանելի, ինչպես լույսն ու տաքությունը:

Արցունքները խեղդվեցին իզարժալի կոկոր-
դում: Նա հայեց Յմիրին թարմացած և վերածնված:
Նա բարձրացրեց պալմայի մուգ, յերկար և սուր տե-
րևների նման իր թարթիչները և զորովապին հարեց
բանաստեղծին:

— Դու ասում եյիր՝ զգուշ յեղիր ստաջին
քայլից, բայց լես արի առաջին և բոլոր քայլերը, —
մրմնջաց իզարեկան:

— Վերադարձիր Անդալուզիա, վերադարձիր դե-
պի Անդալուզիայի ժողովրդական տոները, այժմ ճա-
նաչում ես Ամերիկայի վոսկեղոծ կեղտը, — շշնջաց
բանաստեղծը:

Նրանք փաթաթվեցին իրար աջնպես սեղմ և այն-
պես անբաժանելի, ինչպես լույսն ու տաքությունը:

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԲԱԼԼԱԴԱ

I.

Մի որ Ուինտըն տեղական գորգի վաճառատան
արևելյան գորգերի բաժանմունքում, ուր յես ծառա-
յում եյի, ստիպված չեղա մի հաճախորդի արևելյան
գորգեր ցույց տալ, վորովհետև բոլոր վաճառողներն ել
զբաղված եյին: Հաճախորդը միջանի թանգագին
գորգեր ջուկեց և իր այցեհատմա տալով ինձ՝ ասաց:

— Արևելյան գորգերի մասին իմ կինս ավելի
շատ ծանոթություն ունի, քան յես: Խնդրում եմ, յե-
թե վաղը նա գա այստեղ, նրան ևս գորգեր ցույց
տվեք, հատկապես ցույց տվեք և իմ ընտրած գորգե-
րը, դրանցից մեկն ու մեկը թող վերցնի: Վորը վոր
հավանի, ուղարկեցեք մեր բնակարանը, ամսի գլխին
կուղարկեմ ձեզ համապատասխան չեկը:

— Շատ լավ, շատ լավ, — ասացի:

Հաճախորդն իմ ազգանունը վերցրեց և գնաց:

Նրա այցեհատմայից պարզվեց, վոր նա Նյու-Յորկի
ջալլամի փետուրի հայտնի վաճառականներից՝ մլ.
Ուալդո Շելլեն եր:

— Յերևի տիկին Շելլեն Արևելք այցելած կա-
նանցից ե, վոր կարծում ե, թե՛ լինելով Արևելքում՝
ծանոթություն կունենա և արևելյան գորգերի մասին,
մտածեցի:

Հաջորդ օրն իսկ, առավոտյան ժամը 11-ին մեր

բաժանմունքը մտավ մի կին։ Վաճառողներին մեկը մոտեցավ նրան, բարեկեց և աթոռ առաջարկեց։ Կինը վաճառողի բարեկին գլխով պատասխանեց և պայուսակի միջին մի թուղթ հանելով, ցույց տվեց վաճառողին։ Վաճառողն անմիջապես նշան արեց ինձ մոտենալու։

— Բարի լույս, — ասաց տիկինն ինձ։

— Բարի լույս, — պատասխանեցի։

— Յես տիկին Շիլդեն եմ, — ասաց տիկինը։

— Ո՛ր, այո, յես գորգեր ունեմ ձեզ ցույց տալու։

Տիկին Շիլդը թուխ սեասե աչքերով կաթնալին սպիտակուցով բարեձև, ճկուն հասակով և տխուր նայվածքով մի կին եր։ Նրա աչքերն արտակարգ փայլ ունեցին, կարծես մի լուսաստղ քամած լինեյին նրա աչքերում, նայելիս տխուր ժպտում եր, կարծես մի շուշան լիներ մշուշում։

Նա նստեց աթոռին, մինչդեռ յես սկսեցի մր. Շիլդի ջոկած գորգերը ցույց տալ։ Տիկին Շիլդը խոսում եր մաքուր գրական անգլերենով, բայց ոտարականի շեշտերով։

— Գիտե՞ք, — ասաց տիկին Շիլդը, — յես թեև արեվելցի յեմ, բայց արևելյան գորգերի մասին վոչ մի դադափար չունեմ. ամուսինս համոզված ե, վոր յես իրանից տվելի լավը կջոկեմ, դրա համար ինձ ե ուղարկել այստեղ, բայց հույս ունեմ, վոր դուք ինձ կոգնեք, և յես չեմ խաչտառակվի իմ ամուսնու առաջ։

— Յեթե այդպես ե, տիկին, թույլ տվեք այս բոլոր գորգերը ծախել և մի կողմ դնել, միասին ջոկենք մի գորգ, վոր վոչ միայն չխաչտառակի ձեզ, այլև...

— Միայն չխաչտառակվել եմ ուզում, — ընդմիջեց տիկին Շիլդը։

Յես սկսեցի վորոնել մի հազվագյուտ գորգ, վոր պեսզի խոստումս կատարած լինեմ։ Տիկին Շիլդը սփռված գորգերին այնքան ուշադրությամբ չեր նայում, վորքան ինձ եր դիտում իր ջերմագին աչքերով։ Հստ յերեռթին նա ուսումնասիրում եր ինձ, թե՛ արդյոք յես անյն մարդն եմ, վոր կկատարի իր խոստումը, վորպեսզի ինքը չխաչտառակվի ամուսնու առաջ։ Տիկին Շիլդի համար յես ջոկեցի մի Սառուզ, կակուղ բրդի տեսակից, կապույտ ֆոնով և մարջանի կարմիր ծաղիկներով։

— Ի՞նչ արժե, — հարցրեց տիկինը։

— Թանգ ե, տիկին, 300 դոլլար արժե, — պատասխանեցի, — բայց վորովհետև ձեր ամուսինը չեր ցանկանում 200 դոլլարից ավել հատկացնել, յես այնպես կկարգադրեմ, վոր դուք այս գորգը վերցրած լինեք մեր անցյալ շաբաթվա վաճառքից։

— Իսկ յեթե այդպես լինի, — հետաքրքրվեց տիկինը։

— Վաճառքի զեղչը 40 տոկոս եր, ուրեմն կարժենա 180 դոլլար։

Տիկին Շիլդի աչքերն արտահայտեցին շնորհակալութուն և յերախտագիտութուն։

— Խնդրում եմ ուղարկել այս գորգը մեր տուն, — ասաց Տիկին Շիլդը, — յես կանխիկ կվճարեմ դրա արժեքը։

— Մր. Շիլդը չեկը կուղարկի ամսի գլխին, այդպես ել խոստացել ե, նեղութուն մի քաշեք։

— Վոչ, վոչ, յես այժմ կվճարեմ, ունեմ այդքան դրամ, կարող եմ վճարել։

Տիկին Շիլդը հանձնեց փողը, չես ուղարկեցի ֆինանսական բաժինը:

— Այսոր կարող եք ուղարկել, — հարցրեց տիկինը:

— Մինչև դուք տուն հասնեք, գորգը կլինի տան, տիկին, — պատասխանեցի:

Իմ հետաքրքրութունը չափազանց անկեղծ երարդեն իմանալու համար, թե տիկին Շիլդը Արևելքի վոր մասից էր, քանի վոր արևելցի չէր:

— Ներեցեք, տիկին, — համարձակվեցի չես, — Արևելքի վոր մասից եք չեկել դուք:

— Արաբիայից:

— Արաբիայից:

— Այո՛ չես արար եմ, — պատասխանեց տիկին Շիլդը և խորը հառաչեց:

Այդ հառաչանքի մեջ չես ղգացի, վոր մի վողբի պատմութուն էր թագնված. ինձ այնպես թվաց, վոր այդ հառաչանքը մի յիշերերգի վերջին ակկորդն էր:

Յերկար և կարոտագին նայեցի նրա սեասե աչքերին — կամարված սե և նուրբ հոնքերով և կաթնալին սպիտակուցով:

— Դժվար ել արևելցի չեք, — հարցրեց տիկին Շիլդը:

— Այո, տիկին, թյուրքիայից:

Յերբ նա իմացավ, վոր չես թյուրքիայից եմ, կարոտով նայեց ինձ և շշնջաց.

— Սելամ...

— Սելամ...

Նրա վողջունը մի խուրձ շող էր, վոր փաթաթվեց իմ հոգուն:

— Բա՛վական ժամանակ է, վոր Ամերիկայում եք:

— Մոտ ութ տարի:

Գոհ եք Ամերիկայից:

— Ինչպե՛ս կարող եմ գոհ լինել, — բացականչեց նա և մտավ վերիակը, վորի դռնակը այդ բոսելին բացվեց և դեպի ներքե էր գնում:

Վերելակում կանգնած ամերիկոհներին մեջ առ ջոկվեց՝ ինչպե՛ս լուսաստղն է ջոկվում ամբողջ յերկրնում:

2.

Միքանի որ հետո տիկին Շիլդը նորից հայտնվեց մեր բաժանմունքում: Յես անմիջապես ընդառաջեցի նրան:

— Գորգ չեմ գնելու, — անմիջապես վրա տվեց տիկին Շիլդը, — չեկել եմ միայն ձեզ տեսնելու:

— Բես ցանկանում եյի հետախուսել, տիկին, և հրավիրել ձեզ թյուրքական սուրճ խմելու, բայց, ճշմարիտն ասած՝ չհամարձակվեցի:

— Այստեղ կան սրճարաններ, — հարցրեց տիկին Շիլդն անձկագին:

— Այո, կան:

— Գնանք, — առաջարկեց տիկին Շիլդը մանկական և հին ուրախութամբ:

Մենք միասին գնացինք «Constantinople» ճաշարան-սրճարանը, վորտեղ թյուրքական լավ վորակի սուրճ ելին մատակարարում:

«Կոնստանցինոպոլ»-ում տիկին Շիլդը պատմեց, վոր իր ամուսինը, լինելով ջայլամի փետուրի վաճառական՝ փետուրի գնումներ կատարելու համար հաճախ այցելել է Արևելք — Արաբիա, Հարեջստան, Յեգիպտոս, մինչև անգամ Հոգկաստան: Ինքը յեղիլ է մի վորբ աղջիկ, գրեթե փողոցներում թափառելիս:

մը. Շիլդը տեսել է իրան, հավանել և առաջարկել է գալ Ամերիկա և ամուսնանալ իր հետ:

— Աղքատ ելի, ընդունեցի մը. Շիլդի առաջարկութունը և ահա նրա կինն էմ,— վերջացրեց տիկին Շիլդը:

— Բայց ի՞նչ բախտավոր եք, տիկին,— հարեցի անմիջապես,— վորքութունից և աղքատութունից հետո՞ այս հարստութունը, այս ճոխութունը և...

— Խնդրում եմ չխոսել այդ հարստության մասին,— ընդմիջեց տիկին Շիլդը,— յես կարոտել եմ Արաբիան, կարոտել եմ մեր ավազները, մեր ձիերը, կարոտել եմ արմավենիները, կարոտել եմ մեր լեզուն:

Նրա տխրագին աչքերում յես տեսա այն արևի շողերը, վոր այրում են արաբական ավազուտները:

— Յես կոչվում եյի Ելդեմե Բինտ-ել-Թալիբ*): այժմ ինձ միսիս (տիկին) Շիլդ են կանչում. անցել են տարիներ, և տակավին չեմ կարողացել վարժվել այդ անվան: Մը. Շիլդն ինձ այնքան է սիրում, վոր ճգնում է նշու Յորկն ինձ համար ջեննեթ դարձնել, բայց իլուր:

Յիրբ տիկին Շիլդը խոսում էր, ինձ այնպես էր թվում, վոր մի մենավոր արմավենի, հեռավոր անապատում, արտասվում է վողբազին, կարծես խավարում մոռացված մի շող էր արևից բաժանված, զգում եյի, վոր դեմս նստած է մի շոշափելի, կիզիչ տխրութուն:

— Միայն մի ցանկութուն ունեմ,— շարունակեց արաբուհին,— մի որ, ախ, միայն մի որ կարողանայի բերիկ վոտներով ման գալ տաք, այրող ավազների վրա,

*) Ելդեմե, դուստր Թալիբի:

վոտաբորիկ, բոլորովին վոտաբորիկ, ապա հանդիպելի մի արմավենու, նստելի նրա զով շվաքի տակ:

— Բինտ-ել-Թալիբ, թույլ տվեք ձեզ այդպես կոչել...

— Ուզում եմ, վոր այդպես կոչեք. քանի տարի յե՛ս յես այդ անունը չեմ լսել:

— Բինտ-ել-Թալիբ, խնդրեցեք մը. Շիլդից ուղարկել ձեզ Արաբիա միքանի ամսով:

— Վախենում ե, վոր չվերադառնամ. յես բախտ չեմ ունենալու տեսնելու ավազները, արմավենիները, այրող ավազները:

Հարավի այս աննման բույսը մրսում էր հյուսիսի սառնամանիքում, կուշ էր գալիս նա հյուսիսի յերկաթի հողմերի առաջ:

Սրճարանի սպասավորը, արևելյան ավելորդ խոնարհումներով, յերկու բաժակ սուրճ դրեց մեր առաջ և ձեքձեքումներով հեռացավ: Թալիբի դուստրը մեղմորեն բարձրացրեց իր աջ ձեռքը, բռնեց նարնջադույն Ֆինջանը: Նրա թուխ մատի վրա փայլում էր մի խոշոր և գոռոզ ադամանդ: Յես շեշտակի նայեցի ադամանդին:

— Արաբիայի մի փշուր ավազը յես չեմ փոխի այս ադամանդի հետ, անկեղծ եմ ասում:

Յես խորապես հավատացի նրա խոսքի անկեղծությանը:

Նա սուրճը խմում էր կարոտով, սիրո կարոտով:

— Բինտ-ել-Թալիբ, դուք մի արմավենի յեք այս հյուսիսում,— ասացի,— զուր է մը. Շիլդը կարծում, վոր կարող է թարմ և կանաչ պահել մի արմավենի ցեմենտի և բետոնի այս յերկրում:

Թալիբի դստեր աչքերից վաղեցին արցունքի խոշոր կաթիլներ, վորոնք ավելի խոր և ավելի պայծառ ելին, քան նրա մատի գոռողագուշն աղամանդը:

— Ատում եմ ավտոմորիլը, — արցունքների միջից շնչաց Թալիբի դուստրը, — լինե՞ր մի արաբական ձի, փաթաթվե՞յի նրա վզով և համբուրե՞յի նրան:

Նա խոսում էր հարավի արյունալից սիրով, նրա ամեն մի խոսքը թաթափված էր հարավի արեգակով:

— Արաբիայից բերել են արաբական նժուլգներ, — ասացի յես, — այս շաբաթվա մեջ պետք է ցուցադրեն նրանց Նյու-Յորկի հիպոդրոմում, գնանք միասին և տեսնենք:

— Կգամ, միայն մը. Շիլդը չիմանա. նա կարծում է, վոր տիկին Շիլդին վայել չե կրկես գնալ:

— Այա թնչպես պիտի կարողանաք գալ:

— Կստեմ, կստեմ պարզապես, կասեմ, վոր ոպերա յեմ գնում. նա չերաժշտություն չի սիրում, չի ընկերանա:

— Կամ, հեռախոսեցիք ինձ, և մենք կպայմանավորվենք:

Արաբունին բռնեց ձեռքս և պինդ սեղմեց:

3.

Յերբ արաբական նժուլգներն սկսեցին սուրալ հիպոդրոմի ավազուտ բեմի վրա, բոցավառվեցին արաբունու աչքերը. նա ապշած և վերացած նայում էր նրանց լուսարագ վաղճին, նրանց կալճակնավազ թռիչքին, շունչը բռնած, թևերը բացած, նա կարծես սպասում էր զրկելու իր ամենասիրելուն: Նժուլգներից մեկը չեկավ, կանգնեց մեր առաջ, նայեց ասպարառու աչքերով: Նա կարծես նայում էր հեռի, հե-

ռու, նրա նայվածքն անսահման հորիզոններ եր ընդգրկում: Այդ նայվածքը կարծես հառում էր մի հեռավոր չերկնքի: Հանկարծ նա վրնջեց: Նրա խրխինջն արձագանգն էր Արևելքի հրավառ հորիզոնների. անասունի վրնջունի մեջ զգալի չեր թանձրացյալ մի կարոտ, վոր հնչում էր՝ ինչպես աղեկուր մի չերգ:

— Բխտ-եյ-Թալիբ, — շնչացի յես, — ի՞նչ նման են ձեր բախտերն իրար, ձեր և այդ անասունին:

Բխտ-եյ-Թալիբը մոռացած, թե վորտեղ և զրույնը, հանկարծ բացականչեց մեր առաջ կանգնած նժուլգին.

— Արի, արի, իմ աղիգ:

Այդ բացականչութունը կրակեց իմ սիրտը, բոցավառեց իմ մեջ խորը մի կարեկցութուն դեպի այդ թշվառ արաբունին, վաղմի վորբունին: Նա զգաց, վոր հասկանում եմ իրեն, զգաց, վոր յես արգին թափանցել եմ իր հոգու խորքը: Նա հենվեց ինձ, բռնեց ձեռքս և, առանց աչքերը նժուլգից հեռացնելու, սըղմեց յերկար և արևադին:

Ինձ այնպես թվաց, վոր մենք յերկուսով նստել ենք արմավենու չվաքի տակ արաբական ավազուտ-նեբում:

Ձին վրնջեց յերկրորդ անգամ և թռավ ինչպես առասպելական թռչուն:

Յերբ արաբական նժուլգների արշավը վերջացավ, արաբունին խնդրեց ինձ գնալ և խնդրել արաբական նժուլգների տիրոջից, վորպեսզի թույլ տա իրան գնալու և սիրելու նժուլգներից մեկին:

Մեզ առաջնորդեցին ձիերի մոտ: Արաբունին փաթաթվեց նրանցից մեկի վզով, համբուրեց նրա

վճիտ, պայծառ և հեռահայաց աչքերը, վորոնց մեջ հրդեհավում եր հարավի լույսը:

Ուրախ արցունքներով վողողեց արաբուհին նը-
ժույգի փայլուն վիզը, շուրջ նրա բաշը, հարյուրավոր
անգամ համբուրեց նրա աչքերը, գգվեց, փայփայեց:
Իմաստուն և արաբական ձին, սիրում և գգվանքը:
Նա կռացրեց գլուխը, դունչը քսեց արաբուհու ուսե-
րին ու տիրապին ու յերկար նայեց նրան: Յես հա-
զիվ այդ խեղճ կնոջը բաժանեցի արաբական ձիուց:
Դուրս յեկանք հիպպոդրոմից: Յես տիկին Շիլ-
զին գրի տակսի մեջ:

Արցունքների մեջ նա հազիվ շնչաց.

— Շնորհակալ եմ, բարի գիշեր...

— Բարի գիշեր, Բինտ-ել-Թալիբ, — ասացի և փա-
կեցի տակսի գոնակը:

4.

Միքանի որ անց տիկին Շիլզը հեռախոսեց ինձ.

— Այս յերեկո չեկեք մեզ մոտ, ամուսինս ցան-
կանում և ձեզ ծանոթանալ ավելի մոտիկից, — ասաց
տիկին Շիլզը:

— Շատ լավ, կգամ, — պատասխանեցի:

Հեռախոսի լսափողից զգացի խորին բավական-
նության մի շնչուն: Կարծես զգացի արաբուհու ջեր-
մությունը:

— Այսօր գնացի «Կոնստանտինոպոլ» սրճարանը
և սուրճ վերցրի, յերեկոյան չես ինքս կպատրաստեմ,
կխմեք:

— Ուրախությամբ, ուրախությամբ:

— Շնորհակալ եմ, մի ուշանաք:

— Յե՛րբ և տուն գալիս մը. Շիլզը:

— Առհասարակ ժամը 7-ին:

— Յես կգամ ժամը 6-ին:

— You are so good, so good*), — բացականչեց
արաբուհին:

— Իսկ դուք այնքան թուխ եք, — պատասխա-
նեցի:

Յերեկոյան ժամը 6-ից միքանի ընդհատա-
յես արդեն Մենհետոքնումս ելի: Ուղղակի դիմեցի
գեպի տիկին Շիլզի բնակարանը: Դուռը բաց արավ
արաբուհին ինքը և արձանի նման կանգնեց: Շեմքի
վրա չես սպասեցի և գրկեցի նրան իմ նայածքով: Նա
գինեգույն յերկար և թեթև շապիկ եր հագել և լայն
գոտիով կապել մեջքը, ուրիշ վոշինչ չուներ հագին:

— Հըլո...

— Հըլո...

Նա դուռը փակեց յետևիցս, կանգնեց դռան հե-
նած և ոկսեց ինձ նայել յերկար:

Յես լցվեցի հանցանքի ուրախությամբ...

Մոտեցա նրան...

Հարբեցա նրա բուրումով և արյունով...

Պարոն Շիլզը ծայր աստիճան քաղաքավարու-
թյամբ ընդունեց ինձ, հարցուփորձեր արավ իմ մա-
սին: Վերադադի ինձ զարմանք չպատճառի, վորովհե-
տե ամերիկացիները հազիվ թե այդքան անձնական
կյանքում ցանկանան թափանցել մը. Շիլզն ավելաց-
րեց:

— Այս սովորությունն Արևելքումս եմ սովորել:

— Միթե այդքան յերկար ժամանակ դուք յեղել

*) Դուք այնքան բարի չեք, այնքան բարի:

եք Արեւելքում, այնքան, վոր կարողացել եք մինչև անգամ բարքեր, այն ել վատ բարքեր վորդեգրել, կատակեցի:

Մր. Շիլդն սկսեց պատմել ինձ նողկալի մանրամասնութիւններով իր ճանապարհորդութիւններն Արեւելքում:

Մր. Շիլդը պատմում եր, չերբ արարուհին բե-
րեց իր խոստացած սուրճը փիրուզյա կապույտ ֆին-
ջաններով:

— Լէլլի Շիլդ, թույլ տվեք ձեզ այս լերեկո կո-
չել ձեր իսկական անունով:

— Խնդրեմ, խնդրեմ:

Այն ժամանակ չես բացականչեցի:

— Բիւտ-եյ-Թալիր, դուք ձեզ եք չեփել այս
սուրճի մեջ:

Թալիրի դստեր սպիտակ առամները ժպտացին
առափոտյան լուսի նման թուխ շրթունքների արան-
քից:

Մր. Շիլդն առանձնապես գոհ մնաց իմ այս կոմ-
պլիմենտից: Նրա աչքերը մեծ բավականութիւն ար-
տահայտեցին:

— Նա իր ամեն բանում գնում ե իրան, — ավի-
լացրեց մր. Շիլդը:

Յես նրանից ավելի սրամիտը չեյի սպասում:

Արարուհին և չես նայեցինք իրար: Մեր նալ-
վածքները հրարորոք եյին, արյունով ներկված:

Ապա մր. Շիլդը դարակից դուրս բերեց լուսա-
կարների մի հաստ կապոց:

— Սրանք իմ հանած լուսանկարներն են Արե-
վելքում:

Ամբողջ յերկու ժամ, զգվելի յերկարածգությամբ,
մր. Շիլդը ինձ ցույց տվեց իր լուսանկարները, պատ-
մելով յուրաքանչյուրի մասին ճշգրիտ մանրամասնու-
թիւններով: Յերբեմն հիշողութիւնը չեր ուզում, զը-
նում, բերում եր նոթագրության իր խոշոր տետրակը,
բաց եր անում տարեթիվը, ամսաթիվը և որաթիվը՝
ասելու համար, թե տվյալ լուսանկարը վորտեղ և հան-
ված, և ելի վրա նստած մարդը վորտեղացի չե, անունն
ինչ եր, ուր եր գնում և ինչ փողոցում, ժամը քանի-
սին պատահեց նրան և լուսանկարեց: Մր. Շիլդը մին-
չև անգամ ցույց տվեց ինձ լուսանկարչական ապալա-
րատը, վորը «շատ զարմանալի» վնչ թե Ամերիկայում
եր գնել, այլ — Անգլիայում:

Իհարկե, ձանձրութից չես խորը հառաչում եյի,
բայց մր. Շիլդի չափազանց քաղաքավարի և սիրալիր
ընդունելութիւնը թույլ չեյին տա ինձ ձանձրութիւն
կոնկրետ կերպով արտահայտելու, մանավանդ՝ ամեն
անգամ չեր տիկին Շիլդին եյին հանդիպում իմ աչ-
քերը, նա նայվածքով խնդրում եր ինձ լսել նրան:
Յես դատապարտված եյի լսել և վնչ միայն դատա-
պարտված եյի լսել, այլ մր. Շիլդին ընդառաջելու հա-
մար՝ ավելի և ավելի մանրամասնութիւններ հարցնել:

— Չէ, ինչ եք ասում, միթե, դուք այդ թվին
միթե Կահիրեյում եյիք, վոր ամսին, վորքան մնացիք
այդ քաղաքում, — և այլն, հարցնում եյի մր. Շիլդին:
Նա խորագուն բավականությամբ տալիս եր բո-
լոր հարցումների նողկալի մանրամասն պատասխան-
ները:

Այս բոլորի մեջ ամենանողկալին պիրամիդների
պատմութիւնն եր: Նա սկսեց պատմել պիրամիդների

պատմութիւնը, մի այնպիսի պատմութիւն, վորպիսին կարելի չէ գտնել հին ազգաց վորեւէ պատմութիւն գրքում, մի պատմութիւն, վորպիսին ամեն մարդ անցնում է միջնակարգում բաւարար մանրամասնութեամբ:

Յես նկատեցի, վոր մր. Շիլլին այնքան էլ հիմար մարդ չէ, բայց նա ճշնում է ինձ զրադեցներ, մի բան, վոր յես վերագրեցի միայն նրա չափազանց հյուրասիրական զգացումներին: Անուանեալների վէս շատ հանգիստ էյի զգում ինձ, վորովհետեւ չեթե ամբողջացնեմ հյուրին չեն սիրում, անմիջապէս զգացնել են թալիս, մի բան, վորը յես շատ բարձր եյի գնահատում, վորովհետեւ նախընտրելի չէ, վոր մեկը վաճառի մի տնից, քան կեղծավոր հյուրասիրութիւնը վաճառի:

Վերջապէս ժամը 11-ին յես ցանկութիւն հայտնեցի հեռանալ, վորովհետեւ հոգեկցի չափազանց ուշադրութիւնից:

Վերջին անգամ նայեցի արարուհուն և տեսաւ, վոր թախծել էին նրա աչքերը:

Մր. Շիլլը չցանկացավ իմ ոձիքը բաց թողնել, նա առաջարկեց տանել ինձ իմ բնակարանը իր սեփական ավտոմոբիլով: Շատ պնդեցի, վոր ավելորդ եղութիւն է հանձն առնում իմ նոր բարեկամը, բայց նա համառեց, իսկ թալիքի դուռը ելի իր նայվածքներով խնդրում էր ինձ չմերժել իր ամուսնու առաջարկած պատիւը:

Համաձայնեցաւ: Արարուհին ինձ ճանապարհ գցեց հենց իրենց հյուրասրահից: Մր. Շիլլի հետ յես իջա ներքեւ, բնակարանի չեռեկ կողմը, վորտեղ գրանդում երսեփական գարածք: Շիլլին անձամբ «վոզկորեց» մեքենան և ինքն էլ սկսեց քշել:

Յերբ մենք ճանապարհ ընկանք, Շիլլը լռեց:

Այդ շատախոս մարդը կարծես վոչինչ չունէր խոսելու:

— Յերեկ ինչ վոր գիտեր, սպառեց արդեն, — մատնեցի:

Նա մեքենան քշում էր աննկարագրելի արագութեամբ, տալով ինձ թռչելու մոտավոր պատրանքը, այնպէս վոր յես ստիպված չեղա հիշեցնել մր. Շիլլին Նյու-Յորկ քաղաքի անցուղարձային որհնքները:

— Ահ, գուք որենքի մասին եք խոսում, — հանկարծ բացականչեց մր. Շիլլը:

Նրա ձայնը հնչեց արտակարգ տարորինակ, կարծես միևնույն մարդը չէր ալլես: Նա ինձ չէր նայում, կծել էր սիգարը, ուղիղ նայում էր ճանապարհի յերկարութեամբ և հետզհետեւ ավելացնում մեքենայի թակարդ ծագեց աչքի միտքը, թե՛ չլինի՞ աչք մարդը հեղակարծորեն սկսեց կորցնել իր գատողութիւնը:

— Մի անգամ էլ ուզեցի ստուգել նրա մտավիճակը:

— Մր. Շիլլ, ինչ կարիք կա ավելորդ տուգանք վճարելու:

— Որենքը լավ բան է, տուգանք վճարելն էլ չավ բան է, — պատասխանեց մր. Շիլլը բոլորովին անհասկանալի ինտոնացիայով:

Յես լռեցի, համոզված լինելով, վոր անա մի վտանգի կհանգնեցնի, տուգանքը կնշանակի, և յես առիթ կունենամ ցտեսութիւն ասելու մր. Շիլլին:

— Դուք լավ գիտեք աչք յերկրի որհնքները, չերկար լուծութիւնից հետո հարցրեց ինձ մր. Շիլլը տառապանքով:

— Միքիչ գիտեմ, պատասխանեցի:

Մը. Շիրլը հանկարծ քաշեց ավտոմոբիլի արգելակը, վորից մեքենայի «վոսկրենբը» կարծես վողբացին, կանգնեցրեց մեքենան: Յես կարծեցի, թե մեքենային ինչ-վոր բան պատահեց, աճապարեցի դուրս ցատկել: Շիրլըն ել դուրս թռավ իմ յետևից և մոտենալով ինձ՝

— Դուք լսով գիտեք այս յերկրի որենքները, — հարցրեց դրամատիկական տոնով:

Մենք գտնվում եյինք երկտրական լուսի տակ, և յես Շիրլին արգեն տեսնում եյի ամբողջութամբ: Նրա նայվածքը զազանային եր, կոպերն արջուհու լցվել, ատամներն սղմումից՝ թշերը փոսացել եյին: Նա պարզապես իր ժանիքն եր կախել իմ վրա: Յես զգացի, վոր աչք վաչրը մեկն ու մեկին կառուփաւրանն և հանդիսանալու: Միտս կարծես ուռեց և քաթկության մի անորինակ ալիք խփեց իմ գլխին: Իմ բարկության պատճառն այն եր, վոր դիմացինս իրան տեղացի, բնիկ, «ընտրյալ» եր կարծում, իսկ ինձ ուտարական:

— Փոխեցեք ձեր տոնը, — հրամայեցի յես կեղտոտ բնիկին:

— Պատասխանեցեք ինձ, դուք լսով գիտեք այս յերկրի որենքները:

— Ասացի՛ միքիչ՝ գիտեմ:

— Միքիչ գիտենալը բավական չէ, պետք և շատ լավ գիտենալ և պիտի գիտենալ բարոյական որենքները ևս, — պատասխանեց Շիրլը և գայրուշթով շարունակեց. — Յեթե դուք չսովորեք այդ որենքները, սա ձեզ բոպեյապես կսովորեցնի, հարեց և գրողանից դուրս բերեց մի տորճանակ և բոռեց ուղիղ բեքանիս գեմ:

Յես նրան պատասխանեցի տորճանակի մութ խողովակում:

— Յես ձեր բարոյականը չեմ վորդեգրի յերբեք:

— Վորդեգրել կտամ:

— Ի՞նչ եք ուզում ասել վերջապես:

— Վերջին անգամ լինի, վոր դուք տեսնում եք իմ կնոջը. յես միայն իմ կնոջ խնայեցի, յեթե վոչ վարոշել եյի սպանել ձեզ իմ տան մեջ:

— Այսքան:

— Առայժմ այսքան:

Նա դրեց տորճանակն իր գրպանը և հարեց.

— Գուգ-բայ...

— Գուգ-բայ...

Շիրլը հեռացավ իր ավտոմոբիլով, իսկ յես քաշեցի դեպի ստորերկրյա տրամվայի կայարանը:

* *

Ամբողջ գիշերն ինձ մի միտք եր տանջում — չի՞նք թե միտք Շիրլըն իրան հերոս կարծեց:

5.

Հաջորդ որն իսկ, առավոտյան ժամը 10-ին, իմ գեմ կանգնեց մեր վաճառատան համազգեստ հագած մի բոյ (տղա), վոր շենքում սուրհանդակի պաշտոն եր վարում և յերկարացրեց մի այցետոմս: Այցետոմսը վաճառատան տիրոջ այցետոմսն եր, վորի վրա գրված եր. — Հաճեցեք մի բոպեյով անցնել ինձ մոտ:

— Վո՞րտեղ և այժմ նա, — հարցրեցի բոյին:

— Ո՞րտեղ և, — պատասխանեց բոյը:

— Շատ լավ:

Ինձ ընդունեց քաղաքավարությամբ և սիգար առաջարկեց:

—Դուք Հափաղանց վիրավորել եք մեր կարեւոր հաճախորդներին մեկին, —սկսեց վաճառատան տերը։

—Չեմ հիշում, թե վորեւ հաճախորդի վիրավորած լինեմ։

—Դուք վիրավորել եք մր. Շիրվին, ջալլաժի փետրի վաճառականին։

—Յես նրան յերբեք չեմ վիրավորել. ամենայն հոգածությամբ սպասարկել եմ նախ իրան, ապա իր տիկնոջը. գնված գորգից լերկուան ել շատ գոհ են մնացել, —բացատրեցի։

—Այդ տեսակետից չեմ ասում, դուք ցանկացել եք խաղեր խաղալ նրա տիկնոջ հետ։

—Բայց դա լինչ կապ ունի վաճառատան հաճախորդի վիրավորանքի հետ։

—Իմ սիրելիս, շարունակեց զիմացինս ուղղվելով իր աթոռի վրա, — դուք տիկին Շիրվին ծանոթացել եք իմ վաճառատան արեւելյան գորգի բաժանմունքում, ծանոթացել եք մեր առևտրի միջնոցով և դուք պարտական ելիք պահել այս վաճառատան մեջ ընդունված բարոյականը։

Յես անմիջապես վորոշեցի կարճ կապել։

— Պարոն, ինձ համար բացարձակապես պարտադիր չեն ձեր բարոյականները, չես աղատ եմ իմ անձնական կյանքում։

Դիմացինս իր ամբողջ կյանքում չերևի չեր հանդիպել այսպիսի պատասխանի, վորովհետև նա ուղղակի ապրեց իմ պատասխանից։

— Ուրեմն կարող եք ձեզ բոլորովին աղատ ըզգալ։

— Խնդրեմ, այս բոպեյից։

Նա դեմքը կախեց սեղանի վրա դրված բլուկ-նոսի վրա և մի բան գրելով՝ ինձ յերկարացրեց։

Նա գրել եր հաշվապահության, վոր ինձ վճարեն չերկու որվա աշխատավարձ և մի շաբաթական ևս իրեն լիկվիդացիա։

— Ներեցեք, պարոն, չես պայմանագրութուն ունեմ, —ասացի և գրպանիցս հանելով պայմանագիրը՝ զրի սեղանի վրա։

— Հիմարութուն են արել այսպիսի պայմանագրութուն կնքելով քեզ հետ. —միթմրթաց վաճառականը և ելեկտրական կոճակը սղմեց մենեջրին *)

կանչելու համար։

— Ինչո՞ւ եք այսպիսի պայմանագիր կնքել այս պարոնի հետ, —հարցրեց մենեջրին։

— Նման մասնագետի հետ ուրիշ կերպ վարվել չեյի կարող, —բացատրեց մենեջրը։

— Ո՞ր, այո, —բացականչեց վաճառականը։

Պարոնն այն մարդկանցից եր, վոր շատ բաներ չեր հասկանում, բայց մի վորեւ առևտրական հարց տնմիջապես ըմբռնում եր։

Յես ստացա, ըստ պայմանագրի, գալիք հինգ ամսի իմ շաբաթականները և այդ խոսակցությունից կես ժամ անց՝ թողի այդ առևտրական տունը ընդմիջո։

6.

Ինձ մտահոգում եր այն միտքը, թե ինչպես կաբող եյի տեսնել Բինտ-ել-Թալիբին։ Վտանգավոր եր հեռախոսելը, մի գուցե մր. Շիրվին հանդիպի, և յես պատճառ լինեմ ընտանեկան նոր տնախորժություն-

* Վարիչ

ների Հեռախոսով գիմեցի վաճառատան արևելյան
գորգի բաժանմունքում ծառայող հայ վաճառողին և
խնդրեցի, վոր յեթե տիկին Շիրլը վորեւ լուր թողնի,
բարեկամաբար ինձ հայտնի: Հայ վաճառողը խոստա-
ցավ անել այդ:

Մի քանի օր հետո, հենց այդ միջոցով, յես ա-
րարուհուն պատահեցի «Կոնստանտինով» արձարան-
նաշարանում, և վորոշեցինք գնալ մի «Չոպ-տուխ» *):

Յերբ մենք առանձնացանք Չոպ-Մուխի առան-
ձնասենյակում, պարզվեց, վոր արարուհին հանկար-
ծակի յեր չեկել իմանալով հայ վաճառողից, վոր յես
այնտեղ չեմ ծառայում, ապա պարզվեց նաև, վոր վե՛չ
մի տեղեկություն չունի իմ և մր. Շիրլի ընդհարման
մասին: Մր. Շիրլը վե՛չ մի ակնարկություն անգամ չէր արե-
լիր կնոջը իմ մասին: Յերբ մր. Շիրլը այն գիշերը տուն և
վերադարձել, Բինտ-եյ-Թալիբը նրան հարցրել և.

— Տարբե՞ք մինչև տունը:

— Այո, տարի, ինչ համակրելի անձնավորու-
թյուն և,—պատասխանել և մր. Շիրլը իր տիկնոջ:

Մր. Շիրլը մտածել և վերացնել մեջտեղից ֆի-
զիկական հարմարությունները և վերջ տալ հարցին:

Այս իրողությունը պարզվելուց հետո՝ արարու-
հին լցվեց խոր զայրույթով:

— Յես կարծում եյի, վոր քաղաքակրթված յեր-
կրում եմ գտնվում, այդպես ասում են Արաբիայում,
այնտեղ կնոջը սեփականություն են համարում, ապ-
րանք: Բայց այստեղ ել միևնույնն և,—ասաց Թալիբի
դուստրը:

— Բաղաքակրթությունը շարք և, Բինտ-եյ-Թա-

* Զինական նաշարան

լիր,—հարեցի,—այստեղ ել այնտեղ ել կնոջը դասում են
ապրանքի կարգը, գեթ Արևելքում կինը «ձեռագործ»
ապրանք և, իսկ այստեղ «մեքենայագործական ապ-
րանք», այսինքն Արևելքում գեթ այդ տեսակի ապ-
րանքն ավելի թանգ և, քան այստեղ:

Ապա յես խնդրեցի Բինտ-եյ-Թալիբից այս բո-
լորի մասին վոչինչ չասել իր ամուսնուն:

Արարուհին վճռականորեն պատասխանեց.

— Նա իմ ամուսինը չե այլևս, բայց յես նրա
հետ կխաղամ միևնույն խաղը, լուրջյան խաղը, մինչև
ազատվեմ նրանից:

Ապա նրա աչքերը մեղմացան, ստացան բարի և
հարավի կնոջ փայլը, և շշնջաց.

— Դու ուզո՞ւս ես այս անապատում:

— Իսկ դու սառնորակ աղբյուր ես այդ սաղարում:

Թալիբի դուստրը հռեց ինձ կաթնալույս աչ-
քերով:

Մենք փաթաթվեցինք իրար ինչպես բաղեղի
բերկու չուղերն են իրար փաթաթվում:

Այդ ժամերին մր. Շիրլը ջալլամի փետուրներ եր
ծախում հաճախորդներին Բրողուեյի իր մեծ խանու-
թում, ստում եր ու վաճառում աղահոթյամբ և կըր-
քով:

7.

Ամեն անգամ, վոր պետք և վերադառնալ ջալ-
լամի փետուրի վաճառականի հարկի տակ՝ արթու-
հին աղիողորմ արցունքներ եր թափում:

Մի օր նա ինձ մի բան ասաց և իր ասածի վրա
պնդեց միամտորեն:

— Յեա կարծում եմ, վոր միեւնույն տւեր չե, վոր լուսավորում ե այս յերկրագունդը. կգա մի ժամանակ, յերբ գիտնականները կհաստատեն, վոր ուրիշ տրե ե արեւելյան կիսագունդը լուսավորողը, ուրիշ արեւ ե արեւմտյան կիսագունդը լուսավորողը:

— Միեւնույն արեւն ե ամեն տեղ, Բինտ-եւ-Թաւիր, կյանքն ե, վոր փոխում ե արեւը, սոցիալիստական միջավայրն ե, վոր արեւը ավելի կամ նվազ տաք ե փայլուն ե դարձնում: Յերբ արեւը դիտում ես նկուղից՝ նվազ փայլուն ե, քան յերբ դիտում ես ապարանքից:

Արարուհին չեր համոզվում ե պնդում եր յերեւաջի նման:

Պարտուել եր իր վորբութունը, կարտուել եր այն ժամանակին, յերբ թեւ աղքատ, բայց ազատ եր:

Յերբ նա ինձանից բաժանվում եր, իմ սիրտը դատարկութուն եր զգում, ինչպեա չվաւոյ վառարանը, իսկ յերբ գալիս եր իր խոստացած ժամին, ինձ թվում եր, վոր անա առավոտ ե բացվում, անա շողերը թափվում են արեւելյան հորիզոնից:

8.

Յերբ արարուհուն պատահեցի վորոշված ժամադրավայրում, յեա տեսա, վոր նրա ձեռքին մի պալուսակ կար, նրա աչքերն անձկագին եյին ե ամբողջ մարմնով դողում եր: Յերբ ինձ տեսավ, միքիչ ամբապնդվեց ե ձեռքս բռնելով ասաց.

— Չի պատահել, վոր մի որ ուշանաս: Բայց չգիտեմ ինչու, այսօր իմ մեջ մի յերկյուղ կար, վոր չեա գա:

— Ի՞նչ ե պատահել քեզ, Բինտ-եւ-Թաւիր:

— Գնում եմ:

— Ո՞ւր:

— Գնում եմ Արարիա:

— Ա՜յ դու ավազների նժույգ, — կատակեցի:

— Լուրջ, գնում եմ, արդեն տոմս եմ վերցրել:

Գնանք ինձ ոգնիր:

Վնչ մի կերպ յեա չկարողացա արարուհուն համոզել մնալ Ամերիկայում ե թողնել մը. Շիլլին:

— Նա գաղան ե, յեա չեմ մնա այս յերկրում, — վճռականորեն պատասխանեց Թաւիրի դուստրը:

Արդեն ջալլամի փետրի վաճառականը, վոր իր կնոջը, իբրեւ կոմպլիմենտ, «սիրամարգի փետուր» եր կոչում, սկսել եր խստորեն հետապնդել նրան:

Մենք միասին գնացինք լոմբարդը:

— Իմ աղամանդներից միայն մեկն եմ վերցրել ե մի գույգ շոր, մինչեւ Արարիա հասնելս, — ասաց արարուհին, — ամեն ինչ թողել եմ տանը:

Բինտ-եւ-Թաւիրն ուրախութեամբ մատանին հանեց իր մատից ե զրեց խորամանկ աղամանդի մասնագետի առաջը: Նա խոշորացուցցով դիտեց, կշռեց ե ակնոցները հանելով՝ ասաց.

— 1000 դոլլար, ամիսը 50 դոլլար տոկոսով, կը պահեմ միայն 6 ամիս:

— Իսկ չեթե ծախելու լինեմ, — առաջարկեց արարուհին:

Խորամանկ վաճառականը նորից ակնոցը դրեց, խոշորացուցցով դիտեց, կշռեց, վրալի «սեղանը» չափեց ե հարեց.

— 1500 դոլլար:

— Տվեք, համաձայն եմ, — անմիջապես պատաս-
խանեց Բինտ-եյթալիբը:

Վաճառականը նորից ակնոցը դրեց, խոշորա-
ցուցցով դիտեց չերկար, կշռեց և ձեռքերը շփելով՝ կաս-
սան բաց արավ և համրեց 1500 դոլլարը:

Մենք դուրս չեկանք լոմբարդից և ուղեորվե-
ցինք նավահանգիստ: Արարուհին արդեն վերցրել էր
տոմս ֆրանսիական «Լա Տուրին» շոգենավի համար:
Յերբ ծովը չերկաց, արարուհու աչքերը փալատակե-
ցին: Նա ուրախ էր: Ինչ-վոր հեռավոր պատկերներ
էին զծագրվում նրա յերևակայության առաջ:

Արցունքի խոշոր կաթիլների մեջ նայեց ինձ ա-
րարուհին և շշնջաց.

— Մնաս բարո՞վ...

— Բինտ-եյթալիբ, վողջունիք իմ հողմից Արե-
վելքին, առաջի:

* * *

Նավը ճեղքում էր Ատլանտյանի կապուչա տալիք-
ները, և Բինտ-եյթալիբը թռչում էր դեպի Արևելք:

Այդ ժամին մը. Շիրդը ջալլամի փետուրներ էր
ծախում հաճախորդներին Բրոդուեյի իր մեծ խանութ-
ում, առանց իմանալու, Վոր պակասել էր իր ինվեն-
տարից իր ամենաարժեքավոր կարծած «ապ-
րանքը»:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0338818

31320